

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:
ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
ΤΗΣ ΘΕΟΔΟΣΙΑΣ ΤΣΑΟΥΣΗ
(Α.Μ.:1012202103051)

Θέμα: «Ο Αδαμάντιος Κοραΐς (1748-1833) και το Γλωσσικό Ζήτημα»

Επιβλέπων Καθηγητής: Ιάκωβος Μιχαηλίδης
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Θανάσης Χρήστου
Συνεπιβλέπουσα Καθηγήτρια: Ιωάννα – Σουλτάνα Κοτσώρη

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2023

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος.....	3
Εισαγωγή.....	5
Α΄ ΜΕΡΟΣ	
Σημαντικοί σταθμοί στη ζωή του Αδαμάντιου Κοραή.....	8
Α΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	
Γέννηση, οικογένεια και σπουδές του Αδαμάντιου Κοραή.....	8
Β΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	
Ο Αδαμάντιος Κοραής και ο Διαφωτισμός.....	17
Γ΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	
Το συγγραφικό έργο του Αδαμάντιου Κοραή.....	25
3.1. Πατρική Διδασκαλία και Αδελφική Διδασκαλία	25
3.2. Άσμα Πολεμιστήριον.....	27
3.3. Σάλπισμα Πολεμιστήριον.....	28
3.4. Υπόμνημα για την παρούσα κατάσταση των Ελλήνων.....	29
3.5. Η Αλληλογραφία του Αδαμάντιου Κοραή.....	31
Β΄ ΜΕΡΟΣ	
Το Γλωσσικό ζήτημα.....	36
Α΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	
Εξέλιξη του γλωσσικού ζητήματος.....	36
Β΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	
Μέση οδός και αντίποδας.....	45
2.1.Οι αρχαϊστές, οι οπαδοί της απλής γλώσσας και η «μέση οδός»	45
2.2. Αδαμάντιος Κοραής και Παναγιώτης Κοδρικάς.....	50
Γ΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	
Παρακαταθήκη γλωσσικής παιδείας.....	57
3.1. Μετά τη γλωσσική μεταρρύθμιση.....	57

3.2. Σύγχρονη πραγματικότητα.....	58
3.3. Η διαχρονική διάσταση της Ελληνικής Γλώσσας.....	61
Επίλογος.....	64
Πηγές και Βιβλιογραφία.....	67
Παράρτημα.....	73
Περίληψη.....	79

Πρόλογος

Η παρούσα Διατριβή Μεταπτυχιακής Ειδίκευσης με θέμα «Ο Αδαμάντιος Κοραΐς (1748-1833) και το Γλωσσικό ζήτημα» πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών μου στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών « Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία : Νέες θεωρήσεις και προοπτικές», του Τμήματος Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου με έδρα την Καλαμάτα.

Η επιλογή του θέματος δεν έγινε τυχαία. Θέλησα να εστιάσω την μελέτη μου και να γράψω για μια σπουδαία προσωπικότητα που προσέφερε σημαντικότερες υπηρεσίες στην ιστορία του ελληνικού έθνους. Κι ο Κοραΐς ήταν μια τέτοια προσωπικότητα. Ένας άνθρωπος που ξεχώρισε τόσο για το πνευματικό του κύρος, όσο και για τη μεγάλη του συμβολή στην αφύπνιση του ελληνικού έθνους. Ένας άνθρωπος που αποτέλεσε μαζί με άλλους την πνευματική ατμομηχανή της Επανάστασης, αφού προετοίμασε το έδαφος για την κήρυξή της. Ένας άνθρωπος που πριν από την επανάσταση με τα όπλα επιδίωξε την επανάσταση του μυαλού και της ψυχής με τα βιβλία. Ένας άνθρωπος που αγάπησε πολύ τον τόπο του και μίσησε όσο λίγοι τους Τούρκους. Ο άνθρωπος που κατά γενική ομολογία, είναι ο κύριος εκπρόσωπος του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Υποστήριζε πως η λύση ήταν μια : λαός φιλόσοφος.

Από την άλλη, πρόκειται για μια από τις πιο σημαντικές προσωπικότητες στην ιστορία του Γλωσσικού ζητήματος. Η άποψη του Κοραΐ για το Γλωσσικό ζήτημα βρήκε πολλούς αντίθετους, αλλά στο τέλος εισακούστηκε γιατί ανταποκρινόταν στις πραγματικές ανάγκες του έθνους και της γλώσσας του. Από τότε μέχρι σήμερα διαμορφώθηκε η νεότερη ελληνική γλώσσα, πάνω στη βάση των αρχών αυτών. Δίκαια, λοιπόν, θεωρήθηκε από όλους τους εμπλεκόμενους στο Γλωσσικό ζήτημα ως ο άνθρωπος με τη μεγαλύτερη επιρροή επί των αντιμαχόμενων ομάδων.

Σχετικά με την βιβλιογραφία της Διατριβής Μεταπτυχιακής Ειδίκευσης θα πρέπει να αναφερθεί πως το υλικό προήλθε από την Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου (Παράρτημα Καλαμάτας και Παράρτημα Κορίνθου), τη Βιβλιοθήκη του Συλλόγου Αργείων « Ο ΔΑΝΑΟΣ», τη Βιβλιοθήκη του Δημοτικού Σχολείου Καρυάς Αργολίδας, από την προσωπική μου συλλογή και τέλος από το διαδίκτυο.

Ευχαριστώ θερμά όλους, όσοι με παρακίνησαν να ξεκινήσω αυτό το όμορφο ταξίδι του Μεταπτυχιακού και όλους όσοι με βοήθησαν ηθικά και ψυχολογικά – καθένας με τον τρόπο του – να τελειώσω την εργασία μου.

Εισαγωγή

Η μορφή του Αδαμαντίου Κοραή (1748-1833) είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τον Νεοελληνικό Διαφωτισμό, την πνευματική κίνηση που οδήγησε στην απελευθέρωση του Ελληνισμού από τη μακραίωνη σκλαβιά της Τουρκοκρατίας. Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός υπήρξε αποτέλεσμα ενδιαφέροντος που εκδηλώθηκε στους κύκλους των Ελλήνων εμπόρων σε όλη την Ευρώπη, οι οποίοι διέθεταν χρήματα για την πνευματική ανόρθωση των υπόδουλων Ελλήνων και φυσικά συνεργάζονταν με διάφορους διανοούμενους.¹

Και μόνο αυτό το γεγονός λοιπόν - απελευθέρωση Ελλήνων - ήταν αρκετό για να αφιερώσω την εργασία μου σε μια τόσο σπουδαία μορφή. Η προσφορά του Κοραή όμως δεν σταματάει εκεί. Πρόκειται για έναν γεννημένο πνευματικό ηγέτη, σύμφωνα και με τον Άγγελο Τερζάκη.² Έτσι, εκτός από διδάσκαλος του Γένους, πολιτικός στοχαστής της ελευθερίας και εκδότης αρχαίων ελληνικών κειμένων, υπήρξε κυρίως εισηγητής της μέσης οδού στο Γλωσσικό Ζήτημα. Ένα Ζήτημα που αποτέλεσε ένα από τα κρισιμότερα θέματα που απασχόλησαν τη χώρα μας για πάρα πολλά χρόνια. Μια διαμάχη, ένας διχασμός σχετικά με το ποια γλώσσα θα γίνει εθνική γλώσσα. Δημοτική ή καθαρεύουσα; Απλή ομιλουμένη ή λόγια γραφομένη;

Στόχος της παρούσας εργασίας λοιπόν είναι να παρουσιάσει τους σημαντικότερους σταθμούς της ζωής του σοφού Χιώτη, να αναδείξει τη στενή σχέση που είχε αναπτύξει με την Ευρώπη - ιδιαίτερα με τη Γαλλία - με αποτέλεσμα την τεράστια συμβολή του στην απελευθέρωση των Ελλήνων, να δώσει μια μικρή γεύση από το τεράστιο συγγραφικό του έργο και κυρίως να φωτίσει τον αναγνώστη σχετικά με τις απόψεις του για τη γλώσσα, το κυρίαρχο και αναπόσπαστο στοιχείο της εθνικής μας ταυτότητας.

Πιο αναλυτικά, η εργασία δομείται πάνω σε δύο άξονες. Το πρώτο μέρος είναι αφιερωμένο στη ζωή και το έργο του Αδαμαντίου Κοραή και το δεύτερο στο Γλωσσικό Ζήτημα, από την εμφάνισή του μέχρι και τη λύση του. Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει τρία κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στα νεανικά του χρόνια, την επαγγελματική του δραστηριότητα στο Άμστερνταμ, τις σπουδές του, την

¹ Γ. Μπαμπινιώτης, *Το Γλωσσικό ζήτημα*, Αθήνα 2011, σ. 125

² Α. Κοραής, *Επιστολές προς το έθνος*, Αθήνα 2010, σ. 16

οριστική εγκατάστασή του στο Παρίσι, το συγγραφικό του έργο και τη σχέση του με τον Ιωάννη Καποδίστρια.

Το δεύτερο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στον Διαφωτισμό. Μετά τη σύντομη περιγραφή του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, παρουσιάζεται ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός, κυριότερος εκπρόσωπος του οποίου θεωρείται ο Αδαμάντιος Κοραής. Από εδώ δεν θα μπορούσε να απουσιάζει η περίφημη «μετακένωσή» του αλλά και οι απόψεις του για την παιδεία. Ο Διαφωτισμός συνδέεται με την παιδεία, την οποία ο Κοραής θεωρούσε απαραίτητη προϋπόθεση της απελευθέρωσης του Γένους. Άλλωστε, το σύνθημα του Κοραή «Δράξασθε παιδείας» σημαίνει ότι οι Έλληνες είχαν τώρα την ευκαιρία να φωτιστούν και να εκπολιτιστούν. Λέγοντας παιδεία εννοούσε τον πολιτισμό και το διαφωτισμό.³ Με το σύνθημα αυτό ο Κοραής έλεγε: «Ας αρπάξουμε την παιδεία για να είμαστε ελεύθεροι, να μην είμαστε άδικοι μεταξύ μας και για να γίνουμε Έλληνες δυναμικοί με βάση τον ελληνικό πολιτισμό». Αγωνιζόταν για ένα σύγχρονο ελληνικό έθνος που ζούσε μέσα από τις σύγχρονες εξελίξεις στην ευρωπαϊκή επιστήμη και διανόηση. Στο βάθος, ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός ήθελε να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις που θα οδηγούσαν στην απελευθέρωση των Ελλήνων από την οθωμανική κυριαρχία. Έτσι, προέκυψε και το ζήτημα της γλώσσας που θα μιλούσε στο μέλλον ο απελευθερωμένος λαός. Η «μέση οδός» του Κοραή υπήρξε μια γλώσσα με βασικά στοιχεία από το παρόν, αλλά και με έντονη την παρουσία της γλωσσικής παράδοσης.⁴

Το τρίτο κεφάλαιο με τίτλο «Το συγγραφικό έργο του Αδαμάντιου Κοραή» παρουσιάζει πιο αναλυτικά μερικά από τα γνωστότερα έργα του μεγάλου άντρα όπως είναι η Πατρική και Αδελφική Διδασκαλία, το Άσμα Πολεμιστήριον, το Σάλπισμα Πολεμιστήριον, το Υπόμνημα για την παρούσα κατάσταση των Ελλήνων και ένα μέρος από την περίφημη Αλληλογραφία του.

Το δεύτερο μέρος της εργασίας αφιερώνεται στο Γλωσσικό Ζήτημα που ταλάνισε για είκοσι περίπου αιώνες το ελληνικό έθνος. Διαιρείται σε τρία κεφάλαια, το πρώτο εκ των οποίων περιγράφει την αρχή, την εξέλιξη και τη λύση του Γλωσσικού Ζητήματος. Οι ρίζες του εντοπίζονται τον 1^ο αιώνα π. Χ. όπου το κίνημα του Αττικισμού εισήγαγε για πρώτη φορά τη διγλωσσία. Στη συνέχεια, με την ίδρυση

³ Θ. Γέρου, *Παιδεία και νεοέλληνες διανοητές*, Αθήνα 1980, σ. 116

⁴ Γ. Μπαμπινιώτης, *ό. π.*, σ. 130

του Νέου Ελληνικού Κράτους (1830) τέθηκε το ζήτημα της επίσημης γλώσσας του. Αυτή θα ήταν η αρχαΐζουσα ή η απλή προφορική γλώσσα; Η «μέση οδός» του Κοραή δημιούργησε νέες εντάσεις ενώ σημαντικός σταθμός στην ιστορία της γλώσσας υπήρξε το έργο του Γιάννη Ψυχάρη «*Το ταξίδι μου*». Το μυθιστόρημα αυτό θεωρείται μανιφέστο του δημοτικισμού. Μετά από πολλές γλωσσικές εναλλαγές φτάνουμε στην γλωσσική μεταρρύθμιση του 1976 και στη λύση του Γλωσσικού Ζητήματος με την καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας ως επίσημη γλώσσα της εκπαίδευσης.

Το δεύτερο κεφάλαιο περιλαμβάνει δύο μικρότερα κεφάλαια. Το πρώτο περιγράφει τους οπαδούς της μέσης οδού, τους οπαδούς της απλής γλώσσας και τους οπαδούς της αρχαΐζουσας γλώσσας. Ενδεικτικά αναφέρονται οι κυριότεροι αντίπαλοί του, Νεόφυτος Δούκας, Στέφανος Κομμητάς, Αθανάσιος Ψαλίδας και Παναγιώτης Κοδρικάς, ο πιο θερμός υποστηρικτής του Κοραή, Κωνσταντίνος Ασώπιος και κάποιοι υπέρμαχοι της απλής γλώσσας όπως ο Ιώσηπος Μοισιόδαξ, ο Δημήτριος Καταρτζής και ο Ιωάννης Βηλαράς. Το δεύτερο κεφάλαιο περιγράφει τη μεγάλη φιλολογική διαμάχη ανάμεσα στον Αδαμάντιο Κοραή και τον Παναγιώτη Κοδρικά. Μια διαμάχη που στην πραγματικότητα δεν αφορούσε δύο αντίθετες γλωσσικές επιλογές αλλά δύο αντίπαλες πολιτικές στάσεις σχετικά με το μέλλον του γένους. Ο Παναγιώτης Κοδρικάς θεωρούσε ανατρεπτικές και καταστρεπτικές για την Ορθοδοξία τις θεωρίες του Διαφωτισμού - που τόσο θερμά υποστήριζε ο Κοραής - ενώ ο κοραϊσμός απέβλεπε «εις γενικήν αναστάωσιν των καθεστώτων».⁵

Τέλος, το τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στην παρακαταθήκη της γλωσσικής παιδείας. Σε αυτό αναλύεται η τεράστια σημασία της μητρικής γλώσσας στην αγωγή του νέου, κάποιες όψεις της σύγχρονης πραγματικότητας αναφορικά με τη γλώσσα και κυρίως η διαχρονική διάσταση της ελληνικής γλώσσας.

⁵ Π. Κιτρομηλίδης, «Συζητήσεις για τη διαμόρφωση εθνικής γλώσσας στους κόλπους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού», στην ιστοσελίδα greek – language, 16.6.2010, διαθέσιμο στο : https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/history/thema_21/17.html, ημερομηνία προσπέλασης 28.5.2023

Α΄ ΜΕΡΟΣ

Σημαντικοί σταθμοί στη ζωή του Αδαμάντιου Κοραή

Α΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Γέννηση, οικογένεια και σπουδές του Αδαμάντιου Κοραή

Σύμφωνα με τον ίδιο τον Κοραή, όταν κάποτε ερωτήθηκε από έναν φίλο του στο Παρίσι εάν έγραψε την αυτοβιογραφία του, εκείνος απάντησε πως όποιος γράφει την αυτοβιογραφία του θα πρέπει να αναφέρει τόσο τα κατορθώματα όσο και τα αμαρτήματά του με μεγάλη ακρίβεια. Μάλιστα επειδή ο ίδιος δεν είχε κάποια προσωπικά κατορθώματα να απαριθμήσει, προτίμησε να γράψει κάποια περιστατικά από το βίο του. Κυρίως το έκανε αυτό για να επανορθώσει τα σφάλματα εκείνων που θέλησαν να τον βιογραφήσουν μολονότι ήταν ακόμα ζωντανός.⁶

Πληροφορίες για την οικογένεια του Κοραή και τα νεανικά του χρόνια, αντλούμε κυρίως από την Αυτοβιογραφία του. Γεννήθηκε στις 27 Απριλίου 1748 στην Σμύρνη από πλούσια οικογένεια της Χίου. Ο πατέρας του Ιωάννης ήταν πετυχημένος έμπορος μεταξωτών που τιμούσε τα γράμματα, αλλά και η μητέρα του Θωμαή ήξερε αρκετά γράμματα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει στην αυτοβιογραφία του ο Κοραής, ο πατέρας του επειδή δεν μπορούσε να πάει στο σχολείο, συνήθιζε να συχνάζει σε μέρη όπου θα έβρισκε κάποιον λόγιο άντρα για να συζητήσει μαζί του. Είχε εκλεγεί δημογέροντας οχτώ ή δέκα φορές ενώ τόσο τον υπολόγιζαν όλοι ώστε αν είχαν εμπορικές ή οικιακές διαφορές έτρεχαν σε αυτόν για να τις λύσουν.⁷ Ο παππούς του, Αδαμάντιος Ρύσιος, από την πλευρά της μητέρας του, υπήρξε διδάσκαλος της Πατριαρχικής Σχολής και κάτοχος μιας σπουδαίας ιδιωτικής βιβλιοθήκης, την οποία κληρονόμησε ο Κοραής. Δάσκαλός του ήταν ο αντιδραστικός Ιερόθεος ο οποίος παρείχε στους μαθητές «διδασκαλίαν πολλά πτωχών συνωδευμένην με ραβδισμόν πλουσιοπάροχον». Υπήρχαν όμως και άλλοι λόγιοι στην οικογένεια. Είχε θείο τον Σοφρόνιο Βελιγραδίου, δεσπότη και φίλο των λογίων και των γραμμάτων. Ήταν λογική λοιπόν η κλίση του για τα γράμματα από μικρή ηλικία.⁸

⁶ Α. Κοραής, *Αυτοβιογραφία, Παπατρέχας, Ενόπιον*, Αθήνα 1889, σ. 8

⁷ Α. Κοραής, *ό. π.*, σ. 10

⁸ Κ. Θ. Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Από τις πρώτες ρίζες ως την εποχή μας*, Αθήνα 2000, σ. 251-253

Το 1771 πήγε στο Άμστερνταμ (Άμστελόδαμον όπως το λέει ο ίδιος) για να διευρύνει τις εμπορικές επιχειρήσεις του πατέρα του αλλά και για να μορφωθεί. Το Άμστερνταμ ήταν μια φιλελεύθερη πολιτεία, ένα σταυροδρόμι ιδεών, ενώ η Ολλανδία ήταν το καταφύγιο της ελεύθερης σκέψης. Όσα βιβλία απαγορεύονταν αλλού, εκεί τυπώνονταν. Ο Κοραΐς θέλει να τα δοκιμάσει όλα. Σπουδάζει γλώσσες και επιστήμες, συστημένος από τον Κεύνο. Ασχολείται με τη μουσική, μαθαίνει κιθάρα και ξιφασκία. Ο Κοραΐς μιλώντας αργότερα για εκείνα τα χρόνια λέει χαρακτηριστικά πως η νεότης του εσαλεύετο από τρικυμίας παθών.⁹ Στο Άμστερνταμ, βρήκε ευκαιρία να συνεχίσει τις φιλολογικές του σπουδές. Πρώτους γνώρισε εκεί τον σοφό ιερέα και θεολόγο Αδριανό Buurt και τη λόγια γυναίκα του Καρολίνα, που του δίδαξαν δωρεάν τα «Στοιχεία» του Ευκλείδη και Λογική.¹⁰ Παράλληλα, ασχολήθηκε με την συστηματική μελέτη της αρχαίας ελληνικής και λατινικής γραμματείας και έμαθε ολλανδικά, αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά και ιταλικά.

Επέστρεψε στη Σμύρνη το 1778 γιατί οι εμπορικές επιχειρήσεις δεν πήγαιναν καλά. Το θλιβερότερο περιστατικό της ζωής του ήταν η αναγκαστική αναχώρησή του από αυτή τη πόλη. Το γεγονός αυτό τον σημάδεψε βαθιά γιατί άφηνε την ελευθερία και τον πολιτισμό της Ευρώπης και γύριζε στην σκλαβιά των Τούρκων.¹¹ Πριν επιστρέψει στη Σμύρνη πέρασε από την Λειψία, την Βιέννη, το Τριέστι και την Βενετία. Στην Λειψία ήρθε σε επαφή με τη σκέψη του Βούλγαρη ενώ στη Βιέννη ήρθε σε επαφή με τον Μοισιόδακα. Έτσι πήρε την απόφαση να ζήσει στο κλίμα της Ευρώπης και να ασχοληθεί με τα γράμματα. Στη Σμύρνη μοναδική παρηγοριά του η μελέτη και η καθημερινή συναναστροφή με τον διδάσκαλο και φίλο του, Κεύνο.¹² Σύμφωνα μάλιστα με τον ίδιο τον Αδαμάντιο, η σχέση του με τον σοφό Ολλανδό Βερνάρδο Κεύνο άρχισε όταν επιθυμούσε να διδαχθεί την Λατινική γλώσσα. Όταν άκουσε πως ο Κεύνος ζητούσε κάποιον Έλληνα επιστήμονα της ελληνικής γλώσσας για να τελειοποιήσει την γνώση της, ο Κοραΐς προσφέρθηκε να τον διδάξει ελληνικά με αντάλλαγμα τη διδασκαλία των Λατινικών από τον Κεύνο.¹³

⁹ Κ. Θ. Δημαράς, *ό. π.*, σ. 253-254

¹⁰ Α. Βακαλόπουλος, «Οι Έλληνες λόγιοι του εξωτερικού και οι επιδράσεις τους», στην *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τ. Δ Θεσσαλονίκη 1973, σ. 650

¹¹ Β. Καραγεώργος, *Ο Αδαμάντιος Κοραΐς και η Ευρώπη*, Αθήνα 1984, σ.11

¹² Κ. Θ. Δημαράς, *ό. π.*, σ. 255

¹³ Α. Κοραΐς, *Συλλογή των εις την ελληνικήν βιβλιοθήκην και τα πάρεργα προλεγομένων και τινών συγγραμμάτων*, Παρίσι 1833, σ. 15

Μετά από τέσσερα χρόνια, το 1782, με την άδεια των γονέων του και την ενίσχυση φίλων του εγκατέλειψε οριστικά την γενέτειρά του. Αυτή τη φορά πήγε στην Γαλλία, για να σπουδάσει Ιατρική στην περίφημη τότε Σχολή του Μομπελλιέ. Το πανεπιστήμιο που σπούδασε ήταν από τα πιο προοδευτικά της Γαλλίας. Κατά τη διάρκεια των σπουδών του χάνει τους γονείς του, τον πατέρα του το 1783 και τη μητέρα του το 1784, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να συντηρηθεί, ενώ το δράμα της φτώχειας τον ακολουθεί μέχρι το θάνατό του. Μολονότι αδύνατος οικονομικά και με κακή υγεία, πήρε το πτυχίο του και το διδακτορικό του δίπλωμα χωρίς καθυστέρηση. Ο Κοραΐς δεν εξάσκησε ποτέ την ιατρική. Αντίθετα, τα άφησε όλα για να αφοσιωθεί με πάθος στην φιλολογία.¹⁴ Στο Παρίσι εγκαθίσταται οριστικά τον Μάιο του 1788, όπου πέρασε το υπόλοιπο της ζωής του. Εκεί υπήρχε πλήθος βιβλιοθηκών και ακαδημιών και μπορούσε κανείς να συναντήσει παντού μορφωμένους και σοφούς ανθρώπους και να πληροφορηθεί τα πολιτικά και λογοτεχνικά νέα από όλον τον κόσμο αγοράζοντας εφημερίδες σε κάθε γλώσσα.¹⁵

Από τα χρόνια των σπουδών του και της ζωής του στο Παρίσι σώζονται διατριβές, εργασίες, ιατρικά έργα και ένα μέρος από την επιστολογραφία του. Πρώτες λογοτεχνικές επιτεύξεις του αποτελούν τα γράμματά προς τους φίλους του, Πρωτοψάλτη και Λώτο. Ζει από κοντά τη Γαλλική Επανάσταση, την οποία περιγράφει γλαφυρά στην επιστολογραφία του. Η πολιτική τον απασχολεί άμεσα, γιατί το Γένος πρέπει να ελευθερωθεί. Για να γίνει αυτό πρέπει πρώτα να μορφωθεί και μάλιστα με τους κλασικούς της αρχαιότητας. Επιπλέον, αρχίζει μια άμεση πολιτική δράση μέσα από το συγγραφικό του έργο. Σύμφωνα με τον ίδιο, οι εκδόσεις του, του γέννησαν πολλούς εχθρούς, οι οποίοι τον κατηγορήσαν ως καινοτόμο αναφορικά με τις απόψεις του για την παιδεία αλλά και για την ίδια του τη θρησκεία. Μάλιστα, μετάνιωσε που τους πολέμησε, υποστηρίζοντας πως το καλύτερο θα ήταν να κοιτάζει το έργο του αρκούμενος μόνο στην εύνοια όσων ωφελήθηκαν από αυτό.¹⁶ Το μεγαλύτερο μέρος της προσωπικής του βιβλιοθήκης, σύμφωνα και με τη διαθήκη του, έφτασε το 1850 στη Χίο. Τα υπόλοιπα βιβλία και χειρόγραφα του

¹⁴ Β. Καραγεώργος, *ό. π.*, σ. 13

¹⁵ Π. Κιτρομηλίδης, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, Αθήνα 1996, σ. 253

¹⁶ Α. Κοραΐς, *Αυτοβιογραφία, Παπατρέχας, Ενόπνιον*, σ. 33

έγιναν προσπάθειες να αποσπασθούν από τον Καλλίνικο Κρεατσούλη, αρχιμανδρίτη και εφημέριο της ελληνορθόδοξης εκκλησίας της Μασσαλίας.¹⁷

Το 1798 γράφει την *Αδελφική Διδασκαλία* εναντίον της Πατρικής Διδασκαλίας. Το 1800 γράφει το *Άσμα Πολεμιστήριον* σε στίχους και το 1801 πεζό. Η έκδοση του ιπποκρατικού κειμένου *Περί αέρων, υδάτων, τόπων* το 1800 είναι αποτέλεσμα επίπονης και μακρόχρονης προσπάθειας, με αφετηρία τα πρώτα χρόνια διαμονής του στο Μομπελιέ. Μάλιστα, η ιπποκρατική σκέψη αποτέλεσε κεντρικό στοιχείο των ερευνητικών του αναζητήσεων.¹⁸ Το 1803 γράφει το *Υπόμνημα για την κατάσταση του ελληνισμού*. Ανάμεσα στα άλλα κατηγορούσε ορισμένους περιηγητές που καταδίκασαν στην παρακμή τους Έλληνες. Το 1804 εκδίδει τα *Αιθιοπικά του Ηλιοδώρου* ενώ κύρια συγγραφική του δραστηριότητα θα αποτελέσει η *Ελληνική Βιβλιοθήκη* από το 1805 και εξής. Στην πραγματικότητα παρουσιάζει αρχαίους συγγραφείς με προλεγόμενα στα οποία εκθέτει πολιτικές, γλωσσικές και παιδαγωγικές θεωρίες.¹⁹ Η *Ελληνική Βιβλιοθήκη* αποτελούνταν από δεκαέξι τόμους που εξέδωσε ο ίδιος και απέστειλε κυρίως σε σχολεία της ελληνικής επικράτειας. Μοχθούσε να φτάσουν όπου υπήρχαν Έλληνες, από το Ιάσιο και την Πάτμο, τη Χίο, τη Σμύρνη και όπου αλλού ήταν δυνατόν.²⁰

Το 1805 γράφει και τον περίφημο *Διάλογο δυο Γραικών*. Στόχος του να σταματήσει το έντονο φιλορωσικό ρεύμα στην Ελλάδα μιας και η πίστη των Ελλήνων στην αποκατάσταση του έθνους τους από τους Ρώσους μεγάλωνε διαρκώς μετά τη διάψευση των προσδοκιών τους από τους Δυτικούς ηγεμόνες. Ο Κοραΐς μιλούσε συνεχώς για πνευματική υπεροχή των Γάλλων έναντι των Ρώσων.²¹ Μάλιστα στο *Διάλογο δυο Γραικών* έκρινε πως ήταν αναγκαίο να έχουμε την προστασία και την εύνοια των Γάλλων.²² Τη φιλογαλλική αυτή τοποθέτηση ο Κοραΐς συναρτά με την

¹⁷ Μ. Λίτινα, «Αδαμάντιος Κοραΐς : ο στοχαστής της ελευθερίας και της παιδείας των Ελλήνων», στην ιστοσελίδα : mietbookstore, διαθέσιμο στο : <https://mietbookstore.gr/adamantios-korais-o-stochastis-tis-elftherias-kai-tis-paideias-ton-ellinon/>, ημερομηνία προσπέλασης 26. 4.2023

¹⁸ Ν. Νικολάου, « Η Ιπποκρατική φιλολογία και ο Κοραΐς », στο : *Διήμερο Κοραΐ 29 και 30 Απριλίου 1983*, Αθήνα 1984, σ. 85

¹⁹ Κ. Θ. Δημαράς, *ό. π.*, σ. 257

²⁰ Σ. Φουρνάρος, « Ο Κοραΐς και ο αγώνας της ελευθερίας 1821», στην ιστοσελίδα : edutv, διαθέσιμο στο : <https://edutv.minedu.gov.gr/index.php/istoria-2/o-korais-kai-o-agonas-tis-elftherias-1821>, ημερομηνία προσπέλασης 14.6.2023

²¹ Β. Καραγεώργος, *ό. π.*, σ. 154-155

²² Α. Κοραΐς, *Διάλογος δυο Γραικών, κατοίκων της Βενετίας, όταν ήκουσαν τας λαμπράς νίκας του Αυτοκράτορος Ναπολέοντος*, Βενετία 1805, σ. 21

οριστική απόρριψη οποιασδήποτε προσδοκίας ρωσικής συναντίληψης στην ελληνική υπόθεση. Επιπλέον, οι εξελίξεις στα Επτάνησα αναπτέρωσαν τις ελπίδες του Κοραή. Η γαλλική κατάληψη και οι κοινωνικές μεταρρυθμίσεις που επέβαλαν οι Γάλλοι συμβόλιζαν την απελευθέρωση της Ελλάδας. Στον πρόλογο των *Χαρακτήρων του Θεοφράστου*, συμβούλευε τους Έλληνες της Επτανήσου να αγκαλιάσουν το καθεστώς των Γάλλων ως το πρώτο στάδιο της ελληνικής παλιγγενεσίας. Οι προσδοκίες του δεν πτοήθηκαν από την συγκρότηση της Επτανήσου Πολιτείας υπό ρωσική κηδεμονία. Και μόνο η ύπαρξη ενός αυτόνομου κράτους μέσα στην Ελλάδα δημιουργούσε ελπίδες για την τύχη του υπόδουλου ελληνισμού.²³ Έγραφε χαρακτηριστικά : «οι Ρώσοι πλέον δεν είναι δι' ημάς. Μόνης της Γαλλίας η φιλία συμφέρει εις τους Γραικούς».²⁴ Το πρώτο ανεξάρτητο κομμάτι του ελλαδικού χώρου, παρά την ολιγόχρονη λειτουργία του , ως οργανωμένο ελεύθερο κράτος, παρέχει το αισιόδοξο μήνυμα της ελευθερίας σ' ολόκληρο τον Ελληνισμό. Ο Αδαμάντιος Κοραής αφιερώνει το 1802 τη μετάφραση του έργου του Μπεκαρία, *Περί αμαρτημάτων και ποινών*, «τη νεοσυντάκτω των Επτά Νήσων Ελληνική Πολιτεία».²⁵

Δημοσίευσε αξιόλογες μεταφράσεις έργων ξένων συγγραφέων καθώς και αυτοτελείς μελέτες του, με τις οποίες επεδίωκε την πνευματική αναγέννηση και την πολιτική ανεξαρτησία της πατρίδας του.²⁶ Με τα *Προλεγόμενά* του στα έργα των αρχαίων Ελλήνων και άλλων δημιουργών αξιοποίησε τις ευκαιρίες του Παρισιού για να συσπειρώσει μεγάλες λαϊκές μάζες στον κορμό του ευρωπαϊκού φιλελληνισμού.²⁷ Έως το 1821 εξέδωσε Κλαύδιο, Πλούταρχο, Αριστοτέλη, Στράβωνα και εννέα τόμους με τον τίτλο *Πάρεργα* της ελληνικής βιβλιοθήκης. Επίσης, και κείμενα των Ιπποκράτη, Θεόφραστου και την *Ιλιάδα* του Ομήρου με τα προλεγόμενα, έναν πρόλογο που ανέπτυξε σοβαρά ιδεολογικά ζητήματα με έντονη φιλοσοφική διάσταση που είχαν πρακτική εφαρμογή στις ανάγκες των υπόδουλων Ελλήνων. Έως το 1814 στις εκδόσεις αυτές πρωτοστάτησε η παιδεία με τους *Στοχασμούς αυτοσχέδιους περί της ελληνικής παιδείας και γλώσσης*. Το μήνυμα του ήταν ένα: ελευθερία χωρίς παιδεία είναι ανέφικτο να πραγματοποιηθεί όπως επίσης και παιδεία χωρίς φιλοσοφία. Σε επιστολή του προς τον Οδυσσέα Ανδρούτσο το έγραφε

²³ Π. Κιτρομηλίδης, *Η Γαλλική Επανάσταση και η Νοτιοανατολική Ευρώπη*, Ηράκλειο 2022, σ. 110

²⁴ Π. Κιτρομηλίδης, *ό. π.*, σ. 112

²⁵ Γ. Μοσχόπουλος, «Επτάνησος πολιτεία : το πρώτο ανεξάρτητο ελληνικό κράτος», στο: *Ιστορικά-Ελευθεροτυπία*, (2010), σ. 9-16

²⁶ Β. Καραγεώργος, *ό. π.*, σ. 14

²⁷ Θ. Χρήστου, *Πολιτικές και κοινωνικές όψεις της επανάστασης του 1821*, Αθήνα 2013, σ.28

ξεκάθαρα για τη σχέση παιδείας – ελευθερίας. Έγραφε χαρακτηριστικά πως *ελευθερία χωρίς δικαιοσύνη είναι καθαρά ληστεία*²⁸. Εξέδωσε 66 τόμους από τα έργα των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων με διορθώσεις και σχόλια. Έγραψε παραινετικούς λόγους και τρεις τόμους επιστολές προς τους Έλληνες για να τους παρακινήσει να επαναστατήσουν.²⁹ Προσπάθησε, λοιπόν, να καθοδηγήσει το έθνος μέσα από επιστολές που έστειλε σε συμπατριώτες του. Με αυτές ήθελε να έρθει κοντά στο λαό και να του μεταδώσει τις ιδέες και τις γνώσεις του ευρωπαϊκού κόσμου, κυρίως των φυσικών επιστημών. Για το λόγο αυτό στέλνει βιβλία και όργανα φυσικής προκειμένου να επιτύχει αλλαγές στην καθυστερημένη νεοελληνική κοινωνία.³⁰ Ιδιαίτερα, επιθυμούσε το Γυμνάσιο της Χίου να καταστεί αντάξιο των ευρωπαϊκών γυμνασίων. Κατά τη μακρά παραμονή του στο Παρίσι επηρεάστηκε από τις απόψεις των Ιδεολόγων και αναμείχθηκε στην *Societe des Observateurs de l'Homme*, την Εταιρεία των Ανθρωποτηρητών. Οι Ιδεολόγοι είχαν κληρονομήσει τη γνωσιοθεωρία τους από τον Condillac, την αντίληψή τους για τις επιστήμες και τη πρόοδο από τον Condorcet και αποτελούσαν τους τελευταίους επιγόνους του Διαφωτισμού.³¹

Στα 1815 γράφει με έντονο ενθουσιασμό : «δεν έμεινε αμφιβολία, πλην εις τας κεφαλάς των μωρών, ή των κακών, ότι έφθασε και των Γραικών ο καλός καιρός . Και έφθασε με τόσην ορμήν ώστε καμμία δύναμις ανθρώπινος δεν είναι πλέον καλή να μας οπισθοποδίση».³² Με την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης το 1821, εκδίδει τα Πολιτικά (1821) και τα Ηθικά Νικομάχεια (1822) του Αριστοτέλη για να εκφράσει πολιτικές αρετές που θεωρούσε απαραίτητες για να επιτευχθεί η παλιγγενεσία του έθνους. Κυριότερη θεωρούσε την μετριοπάθεια. Επιπλέον διατύπωσε τις απόψεις του για το πολίτευμα της Ελλάδας, σχολιάζοντας τις διατάξεις του πρώτου ελληνικού πολιτεύματος (*Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος της 1ης Ιανουαρίου 1822*), του Συντάγματος της Επιδαύρου. Είναι υπέρ μιας φιλελεύθερης πολιτείας στην απελευθερωμένη Ελλάδα, ενώ εχθρεύεται κάθε μοναρχικό ή ηγεμονικό πολίτευμα. Το κείμενο αυτό δημοσιεύτηκε μόλις το 1933 από τον Θεμιστοκλή Βολίδη και αποτέλεσε την πραγματική πολιτική υποθήκη του Κοραή

²⁸ Σ. Φουρνάρος, « Ο Κοραής και ο αγώνας της ελευθερίας 1821», στην ιστοσελίδα edutv , διαθέσιμο στο <https://edutv.minedu.gov.gr/index.php/istoria-2/o-korais-kai-o-agonas-tis-elfitherias-1821>, ημερομηνία προσπέλασης 15.6.2023

²⁹ Ι. Χρέππας – Χρ. Κατριμπούζας , *Τα Ελληνικά μου 'Πανδέκτης' γλωσσικών μαθημάτων*, Αθήνα 1974, σ. 259

³⁰ *ΙΕΕ*, τ. 4' (1973), σ. 653

³¹ Π. Κιτρομηλίδης, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, σ. 386

³² Κ.Θ. Δημαράς , *Ο Κοραής και η εποχή του*, Αθήνα 1953, σ.9

στην ανεξάρτητη Ελλάδα.³³ Ορισμένα από τα αιτήματα για τα οποία ο Κοραΐς έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον υπήρξαν το δικαίωμα στην ανεξιθρησκία, η ισότητα απέναντι στον νόμο, η αξιοκρατία, η κατοχύρωση των ελευθεριών του πολίτη και η αποφυγή κοινωνικών διακρίσεων. Η δικαστική κατοχύρωση των ελευθεριών του πολίτη αποτελούσε διεκδίκηση του φιλελευθερισμού της εποχής της Παλινόρθωσης που εξέφραζε κυρίως ο Benjamin Constant.³⁴ Ο δημοκράτης Benjamin Constant υπήρξε φιλέλληνας και υπερασπιστής των Ελλήνων κατά την Επανάσταση του 1821. Θαύμαζε τους Έλληνες για το θάρρος τους και υποστήριζε πως η ύπαρξη του λαού αυτού στην είσοδο της Ευρώπης αποτελούσε θρησκευτικό και πολιτικό ανάχωμα στην Ασία.³⁵ Το Σύνταγμα αυτό ονομάστηκε *προσωρινόν* γιατί το οριστικό θα ψηφιζόταν μετά την επίσημη αναγνώριση του ελληνικού κράτους. Από αυτό απουσίαζαν αρκετές δημοκρατικές διατάξεις των γαλλικών συνταγμάτων λόγω της συντηρητικότητας των συντακτών του και των σκληρών συνθηκών του Αγώνα των Ελλήνων. Πολλές από τις αδυναμίες του θα διορθωθούν αργότερα με το Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος (Σύνταγμα της Τροιζήνας).³⁶ Ο Κοραΐς, παρά τη βίωση των αποτελεσμάτων της Παλινόρθωσης και των επιπτώσεών της στην ελληνική υπόθεση, θεωρούσε βασικό χαρακτηριστικό της εποχής του τη συγκρότηση εθνικών κοινοτήτων και παράλληλα την αυτόνομη κρατική τους υπόσταση.³⁷ Σύμφωνα με τον Πασχάλη Κιτρομηλίδη, τις εισηγήσεις του Κοραΐ διαπερνά ένας φιλελευθερισμός που έχει ως στόχο να μεταμορφώσει την παραδοσιακή ελληνική κοινωνία σε εθνική κοινότητα δυτικού τύπου.³⁸

Όταν ξέσπασε η Ελληνική Επανάσταση ήταν εβδομήντα τριών ετών. Παρόλα αυτά όσοι τον συναντούσαν έλεγαν πως έβλεπαν έναν νέο άνθρωπο γεμάτο πάθη. Η αλληλογραφία του απέκτησε τότε πολιτικό χαρακτήρα. Έγραφε σε ξένους, προτρέποντάς τους να βοηθήσουν και σε Έλληνες συμβουλευοντάς τους να μονοιάσουν. Απ την άλλη στρατιωτικοί και πολιτικοί από την επαναστατημένη Ελλάδα ζητούσαν τις οδηγίες του. Η Εθνοσυνέλευση του 1827 του εκφράζει εθνική

³³ Π. Κιτρομηλίδης, « Η πολιτική σκέψη του Νεοελληνικού Διαφωτισμού», στην *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000*, τ. 2 (2003), σ. 38

³⁴ Π. Κιτρομηλίδης, *Η Γαλλική Επανάσταση και η Νοτιοανατολική Ευρώπη*, σ. 118

³⁵ Μπενζαμέν Κονσταν, στην ιστοσελίδα el.wikipedia, διαθέσιμο στο : https://el.wikipedia.org/wiki/Μπενζαμέν_Κονσταν, ημερομηνία προσπέλασης 15.6.2023

³⁶ Το Προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδος, στην ιστοσελίδα foundation.parliament.gr, διαθέσιμο στο : <https://foundation.parliament.gr/el/ekthesi/prosorino-politeyima-tis-ellados>, ημερομηνία προσπέλασης 25.5.2023

³⁷ Α. Κοραΐς, *Σημειώσεις εις το προσωρινόν πολίτευμα της Ελλάδος*, Αθήνα 2018, σ. 17

³⁸ Α. Κοραΐς, *ό. π.*, σ. 23

ευγνωμοσύνη, ενώ ένα πύργωμα στο Μεσολόγγι παίρνει το όνομά του. Κατά κάποιο τρόπο γίνεται φρουρός της ελληνικής ελευθερίας, όχι μόνο απέναντι στον εξωτερικό αλλά κυρίως απέναντι στον εσωτερικό εχθρό. Την Επανάσταση ακολούθησαν τα δύσκολα καποδιστριακά χρόνια. Ο Κοραΐς αρχικά είχε καλή εικόνα για τον Καποδίστρια γιατί τον είχε γνωρίσει. Μάλιστα όταν ο Κοραΐς πληροφορήθηκε την εκλογή του στη θέση του Κυβερνήτη είχε εκφραστεί θετικά γι αυτόν. Γύρω στο 1830, όταν πληροφορήθηκε από φίλους του στην Ελλάδα κάποιες αυταρχικές συμπεριφορές του Καποδίστρια, η σχέση τους χάλασε.³⁹ Επίσης, πριν από τον αγώνα για κάποιους λόγους είχε ψυχρανθεί απέναντι στον υπουργό του Τσάρου.⁴⁰ Κάποια χρόνια αργότερα συγκρούστηκε μαζί του, καθώς δύο δημοσιεύματά του σε μορφή διαλόγου στράφηκαν εναντίον του Κυβερνήτη της ελληνικής πολιτείας.⁴¹ Με τα φυλλάδια αυτά κατήγγειλε τον Καποδίστρια σαν όργανο του τσάρου και τύραννο και κάλεσε τους Έλληνες σε ένοπλη εξέγερση. Για τη στάση του αυτή επικρίθηκε σαν στερούμενος ρεαλισμού.⁴²

Παρά τα 80 χρόνια του και την κακή υγεία του, εμπνέει και ενισχύει την ατυχή εκστρατεία για την απελευθέρωση της Χίου και ιδρύει το Ελληνογαλλικό Λύκειο στο Παρίσι για προσφυγόπαιδα από την Ελλάδα και τη Χίο.⁴³ Στα τελευταία χρόνια της ζωής του δημοσίευσε τα *Άτακτά του*, συλλογή υλικού πάνω στην νεοελληνική γλώσσα.⁴⁴ Ο Κοραΐς πέθανε από πέσιμο στις 26 Μαρτίου 1833, αφού έμεινε λίγες εβδομάδες στο κρεβάτι, όπου συζητούσε με τους νέους, που τον επισκέπτονταν, τα νέα της ημέρας. Λίγες μέρες του έλειπαν για να κλείσει τα ογδόντα πέντε χρόνια του.⁴⁵ Ο τάφος του βρισκόταν δίπλα στον αγαπημένου του φίλου F. Thurot, ενώ η επιτύμβια επιγραφή που ο ίδιος είχε παραγγείλει έγραφε χαρακτηριστικά: «ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΗΣ ΧΙΟΣ ΥΠΟ ΞΕΝΗΝ ΜΕΝ ΙΣΑ ΔΕ ΤΗΙ ΦΥΣΑΣΗΙ Μ'ΕΛΛΑΔΙ ΠΕΦΙΛΗΜΕΝΗΝ ΓΗΝ ΤΩΝ ΠΑΡΙΣΙΩΝ ΚΕΙΜΑΙ».⁴⁶ Η κηδεία του έγινε στο Κοιμητήριο Μονπαρνάς στο Παρίσι παρουσία Γάλλων φίλων και αρκετών ομογενών. Μοναδικό περιουσιακό του στοιχείο, η σπουδαία βιβλιοθήκη

³⁹Ι. Μιχαηλίδης, «Ο Ιανός και ο κοσμοκαλόγερος της Επανάστασης...», στην ιστοσελίδα :[livemedianews.gr](https://www.livemedianews.gr), 29.11.2020, διαθέσιμο στο : <https://www.livemedianews.gr/iakwbos-mixailidis-o-ianos-kai-o-kosmokalogeros-tis-epanastasis>, ημερομηνία προσπέλασης 5.7.2023

⁴⁰ Κ.Θ. Δημαράς, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, Αθήνα 2007, σ.341

⁴¹ Κ.Θ. Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, σ. 260

⁴² Βλ. λήμμα σύνταξης «Κοραΐς Αδαμάντιος», στη *Νέα δομή*, τ. 18 (1996), σ. 106

⁴³ Α. Κοραΐς, *Επιστολές προς το έθνος*, σ.12

⁴⁴ Κ.Θ. Δημαράς, *ό. π.*, σ. 260

⁴⁵ Β. Καραγεώργος, *ό. π.*, σ. 14

⁴⁶ Α. Κοραΐς, *Απάνθισμα επιστολών*, Αθήνα 1839, σ.13

του, την οποία κληροδότησε στο Γυμνάσιο της Χίου. Το 1877 τα οστά του μεταφέρθηκαν στο Α΄ Νεκροταφείο Αθηνών, με πρωτοβουλία της τότε ελληνικής κυβέρνησης και έτσι βρέθηκε μετά θάνατον στην πολυαγαπημένη του πατρίδα.⁴⁷

⁴⁷ Κοραΐς Αδαμάντιος φιλόλογος , στην ιστοσελίδα :[aboutlibraries.gr](https://www.aboutlibraries.gr), διαθέσιμο στο : https://www.aboutlibraries.gr/libraries/handle/20.500.12777/pro_2554 , ημερομηνία προσπέλασης 20.3.2023

Β΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Ο Αδαμάντιος Κοραΐς και ο Διαφωτισμός

Στα τέλη του 17^{ου} αιώνα εμφανίστηκε στην Ευρώπη ένα νέο ρεύμα ιδεών το οποίο επρόκειτο να την αλλάξει εντελώς. Στην πραγματικότητα επρόκειτο για ένα κίνημα λογίων οι οποίοι επιθυμούσαν να απαλλαγούν από τις δεισιδαιμονίες και προκαταλήψεις του παρελθόντος. Το ρεύμα αυτό ονομάστηκε Διαφωτισμός ακριβώς επειδή στόχος του ήταν η εγκατάλειψη του σκοταδισμού και η πορεία προς τον φωτισμό του ανθρώπου. Η ισχύς που πήγαζε από τη γνώση έγινε το όχημα της απαλλαγής των χριστιανικών πληθυσμών, κυρίως των Ελλήνων, από το οθωμανικό κράτος.⁴⁸

Αναφορικά με τις απαρχές του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, άλλοι ιστορικοί κρίνουν ότι πρέπει να τοποθετηθεί στα έργα του Descartes στα μέσα του 17^{ου} αιώνα, ενώ άλλοι θεωρούν πατέρα του Διαφωτισμού τον John Locke. Το βέβαιο είναι πως το 17^ο αιώνα εμφανίστηκαν στη δυτική Ευρώπη κάποια έργα φιλοσόφων με νέες κοινωνικές και πολιτικές προτάσεις οι οποίες δε βασίζονταν στην αυθεντία αλλά στη λογική. Κυριότεροι εκπρόσωποί του οι εξής : John Locke, Balthasar Bekker, Thomas Hobbes, Edward Gibbon, Dimitrie Cantemir, Cesare Beccaria, Jean le Rond d'Alembert, Etienne Bonnot de Condillac, Denis Diderot, Jean Jacques Rousseau, Voltaire, Charles de Secondat baron de Montesquieu.⁴⁹ Στα 1784, όταν ο Διαφωτισμός είχε ολοκληρώσει το έργο του, ο Καντ τον όρισε ως την έξοδο του ατόμου από την υποτέλεια, ενώ το μότο του ήταν η φράση : τόλμησε να μάθεις, γνώρισε την περιπέτεια της ανακάλυψης, βρες το θάρρος να χρησιμοποιήσεις την ευφυΐα σου.⁵⁰

Η κριτική βούληση αποτελούσε το κυριότερο γνώρισμα του Διαφωτισμού. Η κριτική των δοξασιών και η αμφισβήτηση της παραδεδεγμένης αυθεντίας αντιπροσώπευαν τον πρώιμο Διαφωτισμό ενώ στη συνέχεια η κοινωνική κριτική και το όραμα της κοινωνικής αναμόρφωσης οδήγησαν σε ένα πνευματικό κίνημα με εκφραστές τον Rousseau και τους επικριτές του. Ο Διαφωτισμός στρεφόταν κυρίως κατά της Εκκλησίας, της λογοκρισίας της και του χριστιανισμού. Για τους Διαφωτιστές ο χριστιανισμός αποτελούσε δεισιδαιμονία ενώ η Εκκλησία από τη

⁴⁸ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ.18 (2009), σ. 230, στο εξής βλ. *ΙΕΕ*

⁴⁹ *ΙΕΕ*, τ.18 (2009), σ. 232

⁵⁰ Θ. Γέρου, *Η ελληνική Παιδεία*, Θεσσαλονίκη 1990, σ.189

μεριά της αγωνιζόταν να καταπνίξει αυτό το κίνημα. Έτσι η πάλη μεταξύ Διαφωτισμού και Εκκλησίας συνιστούσε θεμελιώδες ιδεολογικό ρήγμα στην ευρωπαϊκή κοινωνία του 18^{ου} αιώνα.⁵¹

Ο χρόνος του ελληνικού Διαφωτισμού ορίζεται στην πενήνταετία 1774-1821, δηλαδή λίγο αργότερα από του Δυτικού Διαφωτισμού και το τέρμα του στους πριν τη Γαλλική Επανάσταση χρόνους.⁵² Η περίοδος αυτή αποτέλεσε την πιο κρίσιμη και καθοριστική για την εκδήλωση όλων των επί μέρους πνευματικών και συνειδησιακών φαινομένων, που συγκροτούν σε μια αξιοθαύμαστη συνεργασία τη συνολική κίνηση, η οποία στόχευε στην πνευματική, κοινωνική και εθνική ανύψωση του Ελληνισμού.⁵³ Ονομάστηκε νεοελληνικός επειδή ανέπτυξε δική του δυναμική, παρά την επιρροή από τις διδασκαλίες των φιλοσόφων της Δύσης. Τη δυναμική αυτή την προσέδωσαν οι Έλληνες λόγιοι που βρέθηκαν στον ευρύτερο χώρο της χερσονήσου του Αίμου και στην υπόλοιπη Ευρώπη.⁵⁴ Τα έργα του Καρτέσιου, του Λόκ, του Ρουσσό, του Βολταίρου και του Λάιμπνιτς λίγο μετά τη κυκλοφορία τους στην Ευρώπη, μεταφράστηκαν στα ελληνικά. Οι σπουδαστές άρχισαν να φεύγουν για το εξωτερικό προκειμένου να σπουδάσουν εκεί, ενώ οι φυσικές επιστήμες και τα μαθηματικά μπήκαν στα ελληνικά σχολεία. Ακαδημίες υπήρχαν στη Χίο, τη Σμύρνη, τον Άθω, τα Ιωάννινα, το Ιάσιο, το Βουκουρέστι, τις Κυδωνιές και αλλού. Επίσης, υπήρχαν ελληνικά τυπογραφία στη Βενετία, το Παρίσι, το Άμστερνταμ, το Βουκουρέστι και την Κωνσταντινούπολη.⁵⁵

Στους Έλληνες οι νέες ιδέες του Διαφωτισμού τροφοδότησαν ένα επαναστατικό κλίμα. Η δύναμη της γνώσης που στόχευε στην απελευθέρωση του ανθρώπου γενικά, για τους Έλληνες σήμαινε απελευθέρωση από τον Οθωμανό. Για τους Έλληνες ελευθερία σήμαινε πρώτα εθνική ελευθερία και μετά ατομική ελευθερία. Αυτή βέβαια η ελευθερία δεν μεταφράστηκε από όλους τους λογίους με τον ίδιο τρόπο. Ο Δημήτριος Καταρτζής, για παράδειγμα, απέβλεπε σε ένα δίκαιο οθωμανικό κράτος και ποτέ δεν μίλησε για ανεξάρτητη Ελλάδα.⁵⁶

⁵¹ Π. Κιτρομηλίδης, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, σ.336-337

⁵² Κ.Θ. Δημαράς, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, σ. 1

⁵³ Θ. Χρήστου, *Κωνσταντίνος Δημητρίου Σχινάς(1801 -1857)* Αθήνα 1998, σ.45

⁵⁴ *ΙΕΕ*, τ. 18 (2009), σ.234

⁵⁵ Θ. Γέρου, *Παιδεία και νεοέλληνες διανοητές*, σ. 39-40

⁵⁶ *ΙΕΕ*, τ. 18 (2009), σ. 236

Ο Αδαμάντιος Κοραής και άλλοι Έλληνες εγκατεστημένοι στο εξωτερικό, αγανακτισμένοι από το κατάντημα της πατρίδας τους και εμπνευσμένοι από τα κηρύγματα της Γαλλικής Επανάστασης, επιδιώκουν να δώσουν στην Ελλάδα τα φώτα του πολιτισμού. Όλοι αυτοί αγωνίζονταν για τη συγκρότηση μιας δημοκρατικής, φιλελεύθερης και ευνομούμενης πολιτείας κατά τα πρότυπα των φωτισμένων κρατών της δυτικής Ευρώπης.⁵⁷ Έτσι, μοναδική φιλοδοξία του Κοραή είναι να συμβάλει κι αυτός στην πνευματική καλλιέργεια των ομογενών και να οδηγήσει το έθνος σε υψηλό πολιτισμικό επίπεδο. Αυτό θα επιτευχθεί με δύο τρόπους : με την «μετακένωση» των γνώσεων του δυτικού πολιτισμού στην ελληνικές χώρες και με την μύηση των Νεοελλήνων στις πηγές του αρχαίου ελληνικού πνεύματος. Για το λόγο αυτό αφήνει στην άκρη το ιατρικό επάγγελμα και κάθε άλλη ασχολία και αφιερώνεται στο μεγάλο του εθνικό έργο, στην έκδοση της «Ελληνικής Βιβλιοθήκης» που θα τον καθιέρωνε ως πρόδρομο και προφήτη της ελληνικής ελευθερίας.⁵⁸ Ο Διαφωτισμός για τον σοφό Χιώτη σημαίνει κοινωνική μεταρρύθμιση και πνευματική απελευθέρωση. Πίστευε ακράδαντα ότι όπως ο Γαλλικός Διαφωτισμός προετοίμασε την επανάσταση των Γάλλων, έτσι και η ελληνική πνευματική Αναγέννηση θα προετοίμαζε τον αγώνα της ελευθερίας. Φιλοσοφία και επανάσταση ήταν άμεσα συνδεδεμένα. Σε επιστολή του έγραψε για τα γεγονότα του 1789 πως οι Γάλλοι μιμήθηκαν την τόλμη που άλλοτε επέδειξαν οι Έλληνες.⁵⁹ Δύο μεταφραστικές πρωτοβουλίες του τον συνδέουν άμεσα με την παρακαταθήκη των φιλελεύθερων ιδεών της Γαλλικής Επανάστασης. Πρώτη υπήρξε η ελληνική απόδοση του θεμελιώδους κειμένου του επαναστατικού φιλελευθερισμού, της *Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη*. Επρόκειτο για μια απόπειρα να «μετακενώσει» τις φιλελεύθερες αξίες στην ελληνική σκέψη. Η δεύτερη ήταν η ελληνική έκδοση του έργου ενός από τους κορυφαίους Ιδεολόγους , του Pierre Claude Francois Daunou. Ο ελληνικός τίτλος του έργου ήταν *Δοκίμιον περί των*

⁵⁷ Ι. Μιχαηλίδης, «Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός και 1821», στην ιστοσελίδα : eboulevard.gr, 24.3.2017, διαθέσιμο στο : <https://www.eboulevard.gr/2017/03/24/eyropaikos-diafotismos-kai-1821>, ημερομηνία προσπέλασης 4.7.2023

⁵⁸ Α. Βακαλόπουλος, « Οι Έλληνες λόγιοι του εξωτερικού και οι επιδράσεις τους », στην *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τ. Δ', (1973), σ. 652

⁵⁹ Σ. Φουνάρος, « Ο Κοραής και ο αγώνας της ελευθερίας 1821», στην ιστοσελίδα : edutv.minedu.gov.gr, διαθέσιμο στο : <https://edutv.minedu.gov.gr/index.php/istoria-2/o-korais-kai-o-agonas-tis-elftherias-1821> , ημερομηνία προσπέλασης 15.6.2023

προσωπικών ασφαλειών ενώ το Δοκίμιο του Daunou αποτέλεσε ένα από τα πιο αυθεντικά κείμενα του γαλλικού φιλελευθερισμού.⁶⁰

Ο Κοραής θαύμαζε τον ευρωπαϊκό και κυρίως τον γαλλικό πολιτισμό. Οι σκλαβωμένοι επί αιώνες Έλληνες, πίστευε πως έπρεπε να αντλήσουν από την Ευρώπη τα κατάλληλα πνευματικά αγαθά και να τα «μετακενώσουν» στην αρχαία τους κοιτίδα. Πολλοί ήταν οι λόγιοι που θαύμαζαν τον δυτικό πολιτισμό, αλλά φοβούνταν τα φιλοσοφικά ρεύματα. Άλλοι πάλι λόγιοι υποστήριζαν την ελληνορθόδοξη παράδοση του Βυζαντίου.⁶¹ Για τον Κοραή, η υιοθέτηση των αιτημάτων της Επανάστασης σε συνδυασμό με τη φιλελεύθερη κριτική της Τρομοκρατίας και τη μελέτη των κλασικών, διαμόρφωσαν την πολιτική του σκέψη.⁶²

Θεμέλιο της κοινωνικής θεωρίας του Κοραή ήταν η εξέταση της λογικής του Διαφωτισμού ενώ προσπαθούσε να βρει ποιες είναι οι κοινωνιολογικές προϋποθέσεις μιας φωτισμένης κοινότητας. Για τον Κοραή η βαρβαρότητα, εναντίον της οποίας έπρεπε να δοθεί η μάχη του Διαφωτισμού, είχε καταστρεπτικά αποτελέσματα στη συμπεριφορά του απαίδευτου κλήρου και των αρχόντων. Πρώτος παράγοντας λοιπόν που θα ευνοούσε την κοινωνική και πολιτισμική ανάκαμψη της Ελλάδας ήταν οι επιδράσεις του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού. Απ την άλλη, η εμπορική εξέλιξη ήταν αποφασιστικής σημασίας για το μέλλον της ελληνικής ελευθερίας και παιδείας. Η ύπαρξη εμπορικού ναυτικού από πολλά εξοπλισμένα πλοία αποτελούσε το πρώτο όπλο για τη μελλοντική ελευθερία των Ελλήνων.⁶³

Ο Διαφωτισμός άρχισε λοιπόν, τη στιγμή που το έθνος συνειδητοποίησε την αθλιότητα της μοίρας του . Η αγάπη για μάθηση έγινε πραγματικότητα : ιδρύθηκαν νέα σχολεία, καλλιεργήθηκε η ελληνική γλώσσα, μεταφράστηκαν κλασικά κείμενα του Διαφωτισμού και αρκετοί νέοι έφυγαν για τα ευρωπαϊκά κέντρα ανώτερης παιδείας.⁶⁴ Πολλές φορές ο Κοραής προέτρεπε τους συμπατριώτες του να έρθουν σε επαφή με τη φωτισμένη Ευρώπη για να σπουδάσουν. Όμως, δε συνιστούσε την ανεπιφύλακτη αποδοχή των αγαθών της. Αντίθετα, τους προέτρεπε να εξετάσουν χωρίς προκατάληψη αυτά τα αγαθά και με μεγάλη προσοχή να επιλέξουν εκείνα που δε θα θίξουν τον ελληνορθόδοξο κόσμο. Κυριότερο χαρακτηριστικό, λοιπόν, του

⁶⁰ Π. Κιτρομηλίδης, *Η Γαλλική Επανάσταση και η Νοτιοανατολική Ευρώπη*, σ.117

⁶¹ Α. Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τ. Δ', (1973), σ.654

⁶² Π. Κιτρομηλίδης, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, σ.385

⁶³ Π. Κιτρομηλίδης, *ό. π.*, σ. 387-389

⁶⁴ Π. Κιτρομηλίδης, *ό. π.*, σ. 391

πολιτιστικού προγράμματός του είναι ο εκλεκτισμός. Μάλιστα ο βαθυστόχαστος Χιώτης, θέτει δύο βασικές προϋποθέσεις, προκειμένου να περιοριστούν οι κίνδυνοι που απειλούν την πνευματική ζωή της Ελλάδας από την επαφή με την Δύση. Πρώτον, οι Έλληνες νέοι να σπουδάζουν στην Ευρώπη, αφού όμως πρώτα μάθουν καλά την ελληνική γλώσσα και δεύτερον και σπουδαιότερο, να συλλέγουν μόνο το ωφέλιμο από την επαφή με την Ευρώπη, σύμφωνα και με τη συμβουλή του μεγάλου Βασιλείου, ώστε να μη παραμορφωθεί ο χαρακτήρας του έθνους.⁶⁵ Ακολουθεί σαν άλλος Αριστοτέλης, τη «μέση οδό» και αυτό το κάνει γιατί η αληθινή Ευρώπη όπως την είχε οραματιστεί, δεν είχε δημιουργηθεί ακόμα, βρισκόταν στο στάδιο του γίνεσθαι.⁶⁶ Δεν αμφέβαλλε ποτέ ότι ο ελληνικός λαός είναι ικανός να αφομοιώσει τα ξένα στοιχεία και να τα προσαρμόσει στον δικό του ελληνικό τρόπο ζωής.⁶⁷ Απ' την άλλη δεν συμμεριζόταν τους φόβους των αντιπάλων του σχετικά με εκφυλισμό του ελληνικού τρόπου ζωής και αλλοτρίωση της ελληνικής πολιτισμικής ιδιαιτερότητας. Πίστευε στην ηθική ανωτερότητα των Ελλήνων και στην ικανότητά τους να επιλέγουν εκείνα τα στοιχεία που ταίριαζαν με την παράδοσή τους, με προϋπόθεση όμως την προσήλωσή τους στις ελληνικές αξίες.⁶⁸

Πολλές φορές ο Κοραής στις επιστολές του μιλάει για αρρώστιες των Ευρωπαίων, εννοώντας διάφορα πνευματικά συμπτώματα της Δύσης τα οποία την εμποδίζουν να φθάσει στον πολιτισμό. Μάλιστα, αντιδιαστέλλει το περιεχόμενο των όρων Σοφία και Παιδεία. Την πρώτη την ταυτίζει με την «παιδεία της κεφαλής» ενώ τη δεύτερη με την «παιδεία της καρδιάς, του στήθους». Αποδίδει πρωταρχική σημασία στην παιδεία της καρδιάς γιατί μέσω αυτής τελειοποιείται ηθικά ο άνθρωπος. Με αυτά τα κριτήρια αξιολογεί ο Έλληνας εξόριστος τα ευρωπαϊκά έθνη και ασχολείται περισσότερο με τη Γαλλία, τον τόπο που έζησε τα πενήντα πιο γόνιμα χρόνια του πνευματικού και εθνικού του αγώνα. Για τον Κοραή το Παρίσι αποτελεί την «Αθήνα της Ευρώπης», όπως το αποκαλούσε στις επιστολές του προς τον Πρωτοψάλτη, ενώ συχνά ξεχωρίζει τους Γάλλους από τα έθνη της Ευρώπης και τους χαρακτηρίζει ως το «πλέον πεπαιδευμένον». Βλέπει σε αυτούς τον δεσμό που συνδέει την «παιδεία της κεφαλής» με την «παιδεία του στήθους».⁶⁹

⁶⁵ Β. Καραγεώργος, *ό. π.*, σ. 50-52

⁶⁶ Β. Καραγεώργος, *ό. π.*, σ. 58

⁶⁷ Β. Καραγεώργος, *ό. π.*, σ. 55

⁶⁸ Β. Καραγεώργος, *ό. π.*, σ. 174-175

⁶⁹ Β. Καραγεώργος, *ό. π.*, σ. 61-63

Ο Κοραΐς πιστεύει στην πνευματική συγγένεια μεταξύ του ελληνικού και γαλλικού πνεύματος. Αυτό το αποδίδει στο γεγονός ότι αυτοί αξιοποίησαν καλύτερα απ' όλους το πολύτιμο δάνειο που πήραν από τους αρχαίους Έλληνες. Αυτοί μόνο συνδυάζουν «παιδεία της κεφαλής» με την «παιδεία του στήθους». Ένα χρόνο μετά την άφιξή του στο Παρίσι ξεσπά η Γαλλική Επανάσταση. Κατά τον Κοραΐ ο ηρωικός επαναστατικός ξεσηκωμός του γαλλικού λαού ήταν συνέπεια του πνευματικού διαφωτισμού. Μάλιστα αντιπαραβάλλει τους Γάλλους αγωνιστές της ελευθερίας με τους Έλληνες αγωνιστές κατά την αρχαιότητα. Η σκέψη του βρίσκεται στην υπόδουλη πατρίδα του, την οποία η Γαλλική Επανάσταση επηρέασε και πολιτιστικά και πολιτικά. Πολιτιστικά βοήθησε τους Έλληνες να στερεώσουν μέσα στο μυαλό τους την σωτήρια ιδέα που είχαν ήδη συλλάβει, για την ανάγκη του φωτισμού τους. Πολιτικά, αποτέλεσε για τον Κοραΐ το προανάκρουσμα για την Ελληνική Επανάσταση.⁷⁰ Για τον Κοραΐ κάθε πολιτεία για να εδραιωθεί πρέπει να στηρίζεται στις αρχές της ισότητας, της ευνομίας, της θρησκείας, της δικαιοσύνης, της ελευθερίας και του κοινού συμφέροντος.⁷¹

Ο Κοραΐς πίστευε στη δύναμη της παιδείας και υποστήριξε ότι το έθνος για να απελευθερωθεί χρειαζόταν πρώτα ο λαός να μορφωθεί. Αυτό θα έπαιρνε αρκετές δεκαετίες. Συγκεκριμένα, το έβλεπε να γίνεται μετά το 1850. Για το σκοπό αυτό παρακινούσε πλούσιους Έλληνες να ιδρύουν σχολεία σε διάφορες πόλεις της Ελλάδας.⁷² Από το 1807 διακήρυξε πως το γένος «χρειάζεται πενήκοντα τουλάχιστον ετών παιδείαν δια να έλθη εις κατάστασιν να κατορθώση τίποτε αυτοκινήτως και αυτουργώς».⁷³ Μεγάλη σημασία έδινε και στην παιδεία των νέων, την οποία θεωρούσε ως έναν από τους κύριους συντελεστές για την ύπαρξη ευνομούμενης πολιτείας. Η παιδεία, κατά τον ίδιο, αρμόζει σε ελεύθερους και όχι σε δούλους, γεννά τον έρωτα της ελευθερίας και διδάσκει τον λαό να υποτάσσεται μόνο στους νόμους.⁷⁴

⁷⁰ Β. Καραγεώργος, *ό. π.*, σ. 70-71

⁷¹ Θ. Κοκκαλιάδης – Γ. Μουτάφης, *Ο Αδαμάντιος Κοραΐς περί πολιτείας και δικαίου*, Χίος 2003, σ. 34-36

⁷² Χ. Φίφη, «Αδαμάντιος Κοραΐς και η αφύπνιση της Ελληνικής συνείδησης», στην ιστοσελίδα : neoskopos.com, 19.5.2020, διαθέσιμο στο <https://neoskopos.com/el/2020/05/19/dialogue/opinion/adamantios-korais-kai-i-afypnisi-tis-ellinikis-syneidisis/>, ημερομηνία προσπέλασης 26.6.2023

⁷³ Α. Αγγέλου, *Οι Λόγιοι και ο Αγώνας*, Αθήνα 2021, σ.86

⁷⁴ Θ. Κοκκαλιάδης – Γ. Μουτάφης, *ό. π.*, σ. 99-100

Σύμφωνα μάλιστα με τον ίδιο μέσα στα χρόνια 1790- 1800 ιδρύθηκαν τόσα σχολεία, μεταφράστηκαν και τυπώθηκαν στην ελληνική τόσα ξένα βιβλία, όσα δεν είχαν δει οι ελληνικές χώρες μετά την άλωση. Τα ελληνικά σχολεία που ιδρύθηκαν με χρήματα πλουσίων αστών σε διάφορα χωριά και πόλεις της οθωμανικής αυτοκρατορίας ή στις ελληνικές κοινότητες του εξωτερικού, αλλά και τα βιβλία ή οι πολιτικές και φιλολογικές εφημερίδες που κυκλοφόρησαν, τόνωσαν την εθνική συνείδηση και ύψωσαν το πνευματικό επίπεδο του ελληνικού λαού. Επίσης, έγινε προσπάθεια φωτισμού και τουρκοφώνων με έργα τυπωμένα στην τουρκική γλώσσα αλλά με ελληνικούς χαρακτήρες, τα λεγόμενα καραμανλίδικα.⁷⁵

Η στάση του Κοραή απέναντι στην Ευρώπη πέρασε από διάφορες φάσεις. Στα νεανικά του χρόνια θαύμαζε πολύ τον δυτικό πολιτισμό, ενώ όταν ωρίμασε ήταν αρκετά επιφυλακτικός απέναντί του. Επίσης, πίστευε ότι οι «Ευρωπαίοι μετέφεραν την παλαιάν Ελλάδα εις την Ευρώπην». Γι αυτό χρησιμοποίησε τον όρο «μετακένωσις» με τον οποίο προσδιορίζει τη διαδικασία της μεταγίσεως, της μεταφοράς του δυτικοευρωπαϊκού πνεύματος στον ελληνικό χώρο. Ήθελε να μεταφέρει στην Ελλάδα ό, τι θεωρούσε ανώτερο, δηλαδή υγιείς προοδευτικές ιδέες, σύγχρονες μεθόδους αγωγής, διδακτική ύλη και επιστημονικές γνώσεις. Οι Έλληνες έπρεπε να αποδεχθούν αυτά τα δώρα με ευγνωμοσύνη, χωρίς δισταγμό και δυσπιστία. Γιατί όλα αυτά ήταν καρποί του πολιτισμού των προγόνων τους, ήταν το κεφάλαιο που οι Ευρωπαίοι επέστρεφαν στην Ελλάδα. Ένα φως που έπρεπε να λάμψει πάνω απ τη χώρα της αρχικής του ακτινοβολίας.⁷⁶ Σύμφωνα με τον Β. Στ. Καραγεώργο, αν και το πρόγραμμά του διαπνεόταν από το πνεύμα της μεσότητας και της ισορροπίας, έγινε στόχος σφοδρών επιθέσεων απ' όλες τις πλευρές των ακραίων τάσεων.

Η συμβολή του Κοραή στον αγώνα της ελευθερίας συνοψίζεται σε μια λέξη: φως... Φως των γραμμάτων που προετοιμάζουν την εθνική συνείδηση ενός ολόκληρου λαού προκειμένου να αποκτήσει την πολυπόθητη ελευθερία που του στέρησε ο ξένος δυνάστης. Η αληθινή ελευθερία των Ελλήνων ισοδυναμούσε με τη διασφάλιση της ελευθερίας, ώστε ο απελευθερωμένος ελληνικός λαός να μην

⁷⁵ Α. Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τ. Δ' (1973), σ. 658-659

⁷⁶ Β. Καραγεώργος, *ό. π.*, σ. 46-50

καταντήσει δυνάστης του εαυτού του. Ο ίδιος ο Κοραΐς έγραψε πως χωρίς τη φιλοσοφία καμία ανθρώπινη πράξη δεν θα έχει καλή έκβαση.⁷⁷

⁷⁷ Σ. Φουρνάρος, «Ο Κοραΐς και ο αγώνας της ελευθερίας 1821 », στην ιστοσελίδα : edutv.minedu.gov.gr, διαθέσιμο στο : <https://edutv.minedu.gov.gr/index.php/istoria-2/o-korais-kai-o-agonas-tis-eleftherias-1821>, ημερομηνία προσπέλασης 26.6.2023

Γ' ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Το συγγραφικό έργο του Αδαμάντιου Κοραή

3.1. Πατρική Διδασκαλία και Αδελφική Διδασκαλία

Ο Κοραής δεν έπαψε ποτέ να διακηρύττει ότι υπηρετεί το έθνος του και ότι όλοι οι κόποι του αποβλέπουν μόνο στην πνευματική και πολιτική αναγέννηση της πατρίδας του. Μέσα από τα δημιουργήματα και τη δραστηριότητά του αναδείχθηκε πρόδρομος και πρόμαχος της ελευθερίας των Ελλήνων.⁷⁸ Κανένας δεν εργάστηκε όσο αυτός, τόσο ήσυχα και μεθοδικά με τον δικό του προσωπικό τρόπο και τόνο, για να προετοιμάσει τον αγώνα των Ελλήνων.⁷⁹

Είδαμε νωρίτερα πως η μακρά παραμονή του Κοραή στην Γαλλία διαμόρφωσε ριζικά τον εσωτερικό του κόσμο. Έζησε από κοντά τη Γαλλική Επανάσταση η οποία αποτελούσε για αυτόν το προανάκρουσμα και για την Ελληνική Επανάσταση και η λύτρωση των Ελλήνων από τους βαρβάρους.⁸⁰ Μάλιστα εκείνο που φοβόταν ιδιαίτερα ήταν να μη γίνουν οι Έλληνες, μετά την απελευθέρωσή τους, υποχείριοι άλλου δυνάστη, δηλαδή της ανικανότητάς τους να αυτοκυβερνηθούν.⁸¹ Έννοιες όπως «αρετή», «ελευθερία», «ισονομία», «δικαιοσύνη», κατέχουν το κεντρικό νόημα της διδασκαλίας του, ενώ για την επίτευξη αυτών των σκοπών απαραίτητη κρίνεται η καλλιέργεια της παιδείας.⁸²

Η Αδελφική Διδασκαλία (1798) αποτελεί το πρώτο σάλπισμα του Κοραή για την ελευθερία των Ελλήνων και αποτελεί απάντηση στην Πατρική διδασκαλία, ένα ανώνυμο φυλλάδιο το οποίο αντιμαχόταν τις ιδέες του Διαφωτισμού. Η Πατρική Διδασκαλία που αποδόθηκε στον Πατριάρχη των Ιεροσολύμων Άνθιμο, αποδοκίμαζε έντονα τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης και τις απόπειρες εξέγερσης των Ελλήνων κατά του Σουλτάνου.⁸³ Αποτελούσε ένα δοκίμιο, σύμφωνα με το οποίο ο τουρκικός ζυγός είχε επιβληθεί στους Έλληνες με τη θέληση του Θεού.⁸⁴ Με την Αδελφική Διδασκαλία, πολιτικό κείμενο, ο Κοραής εγκαινιάζει ένα σύνολο από

⁷⁸ Α. Δασκαλάκης, *Ο Αδαμάντιος Κοραής και η ελευθερία των Ελλήνων*, Αθήνα 1965, σ. 613-614

⁷⁹ Α. Αγγέλου, *ό. π.*, σ. 82

⁸⁰ Β. Καραγεώργος, *ό. π.*, σ. 71

⁸¹ Α. Καραγεώργος, *ό. π.*, σ. 85

⁸² Λ. Δρούλια, «Τα πολιτικά φυλλάδια του Κοραή», στο: *Διήμερο Κοραή 29 και 30 Απριλίου 1983*, Αθήνα 1984, σ. 219

⁸³ Α. Δασκαλάκης, *Κοραής και Κοδρικάς*, Αθήνα 1966, σ. 69

⁸⁴ Π. Χιώτης, *Η παράδοση του Διαφωτισμού στην Ελλάδα*, Αθήνα 1998, σ. 61

παρεμβάσεις ιδεολογικής, ηθικής και πολιτικής συμπεριφοράς που θα φτάσουν μέχρι τα μαχητικά κείμενα με τα οποία στράφηκε εναντίον του Καποδίστρια και της πολιτικής του. Το κείμενο της Αδελφικής Διδασκαλίας είχε αντικληρικό χαρακτήρα και σχολιάστηκε θετικά από τον γαλλικό τύπο της εποχής.⁸⁵ Είναι διάσπαρτο με το νέο πολιτικό λεξιλόγιο, που τόσο τάραζε τους συντηρητικούς, όπως μαρτυρεί η απόπειρα της Πατρικής Διδασκαλίας να ανασκευάσει τις επαναστατικές έννοιες.⁸⁶ Ο Κοραής για πρώτη φορά μιλάει απευθείας προς τους ομογενείς του, για να εμφυσήσει στη ψυχή τους εκείνο που έτρεφε στη ψυχή του από τη παιδική του ηλικία: το άσπονδο μίσος κατά της τυραννίας των Τούρκων και το πάθος για την ελευθερία της ελληνικής πατρίδας. Κατά τον Κοραή, το ένδοξο ελληνικό παρελθόν υπήρξε ένας από τους τρεις θεμελιώδεις ιστορικούς παράγοντες, που κράτησαν αλώβητη την ελληνική ψυχή και καθόρισαν το μέλλον του σκλαβωμένου ελληνικού λαού. Οι άλλοι δύο ήταν οι φυλετικές και κοινωνικοψυχολογικές καθώς και οι θρησκευτικές διαφορές, που έκαναν το χάσμα μεταξύ των δύο λαών, των Ελλήνων και των Τούρκων, αγεφύρωτο.

Το ριζοσπαστικό πνεύμα ορισμένων δασκάλων το οποίο ξεσήκωνε τους ραγιάδες σε επανάσταση εναντίον της τουρκικής σκλαβιάς, αλλά και των συντηρητικών στοιχείων του ελληνισμού, δημιούργησε σύγχυση σε λογίους και κληρικούς κυρίως από το περιβάλλον του πατριαρχείου. Άνθρωποι της Εκκλησίας και των γραμμάτων αντέδρασαν εναντίον του φιλοσοφικού και λογοτεχνικού διαφωτισμού, μέσω διαφόρων διατριβών. Αποκορύφωμα του συντηρητισμού ήταν η «Πατρική Διδασκαλία» του πατριάρχη Ιεροσολύμων Ανθίμου, που βγήκε το 1798 επί πατριαρχείας του Γρηγορίου Ε΄. Σύμφωνα με αυτό το κείμενο ο θεός ύψωσε την οθωμανική αυτοκρατορία στην θέση της βυζαντινής, ενώ το κοινωνικό καθεστώς της Γαλλίας με τις φιλελεύθερες ιδέες έφερε «πτωχείαν, φόνους, ζημίας, αρπαγάς, ασέβειαν τελείαν, ψυχικήν απώλειαν και ανωφελή μεταμέλειαν».⁸⁷

Ήταν λοιπόν αναμενόμενο να ξεσηκωθούν οι Έλληνες λόγιοι κατά των κληρικών, ενώ ο Κοραής στράφηκε κατά των Τούρκων, των κληρικών αλλά και των πλουσίων οι οποίοι αντί να βοηθήσουν χείρες και ορφανά που είχαν ανάγκη,

⁸⁵ Α. Κουμαριανού, «Ο Κοραής και η «societe des observateurs de l' homme » στο: Διήμερο Κοραή 29 και 30 Απριλίου 1983, Αθήνα 1984, σ.129

⁸⁶ Π. Κιτρομηλίδης, *Η Γαλλική Επανάσταση και η Νοτιοανατολική Ευρώπη*, σ. 108

⁸⁷ Α. Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τ. Δ΄(1973), σ.671-673

προτίμησαν να χτίζουν εκκλησίες ή να ταξιδεύουν στην Ιερουσαλήμ για να αποκτήσουν το όνομα του χατζή». ⁸⁸

Απόσπασμα από την Αδελφική Διδασκαλία

Δέξαι λοιπόν ευμενώς, ω φίλη μου πατρίς, Δέξασθε φίλοι μου ομογενείς, φίλοι Γραικοί, απόγονοι των παλαιών εκείνων Ηρώων, την παρούσαν αδελφικήν διδασκαλίαν, κατά πάντα διάφορον από την ψευδεπίγραφον Πατρικήν Διδασκαλίαν. Μήτε πυρ, μήτε σίδηρος ψυχράνη ποτέ εις τας υμετέρας καρδιάς την διάπυρον της ελευθερίας αγάπην, το άσπονδον κατά της τυραννίας μίσος. Έχετε πάντοτε έμπροσθεν των οφθαλμών τα πάνδεινα κακά, όσα καθ' εκάστην υποφέρετε από το άγριον έθνος των Τούρκων, και ενθυμείσθε όσα έλεγον οι ημέτεροι πρόγονοι, παροξύνοντες αλλήλους κατά των Περσών : Ω παίδες Ελλήνων, ίτε..... ⁸⁹

3.2. Άσμα Πολεμιστήριον

Η εκστρατεία του Ναπολέοντα στην Αίγυπτο το Μάιο του 1798 αναπτέρωσε ακόμα πιο πολύ τις ελπίδες του Κοραή, τις οποίες και εξέφρασε στα έργα **Άσμα Πολεμιστήριον (1800)** και **Σάλπισμα Πολεμιστήριον (1801)**. Ο Κοραής από το Παρίσι απηύθυνε έκκληση στον Βοναπάρτη με αίτημα την «ελευθερίαν της Ελλάδος», «όταν ήτον έτι στρατηγός ελευθέρου έθνους εις την Ιταλίαν». Με το ίδιο πνεύμα είχε συνθέσει το 1800 το Άσμα Πολεμιστήριον και το 1801 το Σάλπισμα Πολεμιστήριον παροτρύνοντας τους Έλληνες να πολεμήσουν μαζί με τις στρατιές του Ναπολέοντα. ⁹⁰ Το πνεύμα της φιλογαλλικής προπαγάνδας του Κοραή αποτυπώνεται στους παρακάτω στίχους από το Άσμα Πολεμιστήριον: ⁹¹

Θαυμαστοί γενναίοι Γάλλοι,

Κατ' εσάς δεν είναι άλλοι,

Πλην Γραικών ανδρειωμένοι,

Κ' εις τους κόπους γυμνασμένοι.

Φίλους της ελευθερίας,

⁸⁸ Α. Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τ. Δ'(1973), σ. 674

⁸⁹ Πατριάρχης Ιεροσολύμων Άνθιμος – Α. Κοραής, *Πατρική και Αδελφική Διδασκαλία*, Θεσσαλονίκη 2021, σ. 41-42

⁹⁰ Π. Κιτρομηλίδης, *Η Γαλλική Επανάσταση και η Νοτιοανατολική Ευρώπη*, σ. 59

⁹¹ Π. Κιτρομηλίδης, *Η Γαλλική Επανάσταση και η Νοτιοανατολική Ευρώπη*, σ. 109

Των Γραικών της σωτηρίας,

Όταν έχωμεν τους Γάλλους,

Τις η χρεία από άλλους ;

Απόσπασμα από το Άσμα Πολεμιστήριον

Τρόπαια του Μαραθώνος

Δεν ηφάνισεν ο χρόνος ,

Μήτε Σαλαμίνοσ έργα

Των Ελλήνων (θαύμα μέγα!).

.....

Άνδρας θαυμαστούς, μεγάλους.

Έως πότε η δουλεία;

ZHTΩ H EΛEYΘEPIA !⁹²

3.3. Σάλπισμα Πολεμιστήριον

Όταν ξέσπασε ο Αγώνας, ο Κοραής προσπάθησε να τονώσει το φρόνημα των Ελλήνων με το επαναστατικό του κείμενο Σάλπισμα Πολεμιστήριον. Οι Έλληνες οφείλουν να διατηρήσουν την ελευθερία τους και να διαφυλάξουν την ισονομία. Γράφει χαρακτηριστικά: «Μόνη η ισονομία είναι η ασφαλέστατη φυλακή της ελευθερίας».⁹³ Στο Σάλπισμα Πολεμιστήριον εμφανίζεται η Ελλάδα όπου παροτρύνει τους Έλληνες να υποστηρίξουν τον αγώνα των Γάλλων κατά των Οθωμανών, σαν να είναι ο δικός τους απελευθερωτικός αγώνας.⁹⁴ Βάζει την σκλαβωμένη Ελλάδα να μιλήσει στα σκορπισμένα παιδιά της και να τους δείξει τις πληγές και την κατάντια της, θυμίζοντας τις ολέθριες συνέπειες της φιλαρχίας και της διχόνοιας: «Ω τέκνα

⁹² Α. Κοραής, «Άσμα Πολεμιστήριον», στην ιστοσελίδα :snhell.gr, διαθέσιμο στο : http://www.snhell.gr/anthology/content.asp?id=272&author_id=68 , ημερομηνία προσπέλασης 26.6.2023

⁹³ Λ. Δρούλια, «Τα πολιτικά φυλλάδια του Κοραή», στο *Διήμερο Κοραή 29 και 30 Απριλίου 1983*, Αθήνα 1984, σ. 221

⁹⁴ Β. Καραγεώργος, *ό. π.* , σ. 135

μου, τέκνα μου, αφήσατέ με προς ολίγον να σφογγίσω τα δάκρυά μου, δια να σας διηγηθώ τα φαρμακερά της διχονοίας αποτελέσματα. Η διχονοία ολίγον κατ' ολίγον έκαμε μικροψύχους τους μεγαλοψύχους Έλληνας, κατέστησε τους σοφούς, άφρονες, edίωξε από τας καρδίας των την αγάπην της πατρίδος, και έβαλεν εις τον τόπον αυτής την δίψαν των ηδονών και του πλούτου, εφυγάδευσε τον ενθουσιασμό της ελευθερίας, και έφερεν αντ' αυτού την μικροπρέπειαν, την κολακείαν, το ψεύδος, την απάτην και της απάτης όλα τα βδελυρά παρακολουθήματα». Ο Κοραής έζησε αρκετά χρόνια στη Γαλλία με αποτέλεσμα να τρέφει μεγάλη αγάπη στους Γάλλους. Παρόλα αυτά υποστήριζε πως οι συμπατριώτες του θα έπρεπε να στηριχτούν στις δικές τους δυνάμεις και να μην περιμένουν τη βοήθεια των Ρώσων, ή των Άγγλων . Για τον Κοραή οι ξένοι ενδιαφέρονταν μόνο για τα προσωπικά τους συμφέροντα και όχι για την ελευθερία του ελληνικού έθνους.⁹⁵

Απόσπασμα από το έργο «Σάλπισμα Πολεμιστήριον»

Όλοι ομού, όσοι με το λαμπρόν όνομα των Ελλήνων δοξάζεσθε, βάλετε καλά εις τον νουν σας, ότι αφ' όσας δυστυχίας δύναται να πάθη ο άνθρωπος, η πλέον απαρηγόρητος είναι η δουλεία.⁹⁶

3.4. Υπόμνημα για την παρούσα κατάσταση των Ελλήνων

Το Υπόμνημα για την παρούσα κατάσταση των Ελλήνων αναγνώστηκε από τον Κοραή το 1802 μπροστά στα μέλη της Societe des Observateurs de l' Homme (Εταιρείας των Ανθρωποτηρητών), της οποίας μέλος ήταν και ο ίδιος. Από την εναρκτήρια πρόταση αντιλαμβάνεται κανείς ότι πρόκειται για ένα πολιτικό κείμενο ενώ ο ίδιος ο Κοραής παρουσιάζεται ως εκπρόσωπος των Ελλήνων και απευθύνεται στους διανοούμενους της Ευρώπης.⁹⁷ Με αυτό το έργο του, το οποίο έγινε δεκτό με ενθουσιασμό, παρουσίασε με τρόπο γλαφυρό την πρόοδο των Ελλήνων. Μάλιστα η αλλαγή αυτή ήταν αποτέλεσμα της ελληνικής θέλησης και όχι εξωτερικής βοήθειας.

⁹⁵ Χ. Φίφη, «Αδαμάντιος Κοραής και η αφύπνιση της Ελληνικής συνείδησης », στην ιστοσελίδα : neoskosmos.com, 19.5.2020, διαθέσιμο στο : <https://neoskosmos.com/el/2020/05/19/dialogue/opinion/adamantios-korais-kai-i-afypnisi-tis-ellinikis-syneidisis/>, ημερομηνία προσπέλασης 25.6.2023

⁹⁶ Α. Κοραής , «Απόσπασμα από το έργο Σάλπισμα Πολεμιστήριον», στην ιστοσελίδα :ebooks.edu.gr, διαθέσιμο στο http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2188/Istoria_ST-Dimotikou_html-empl/index2_8.html , ημερομηνία προσπέλασης 3.4.2023

⁹⁷ Α. Κοραής, *Υπόμνημα για την παρούσα κατάσταση του πολιτισμού στην Ελλάδα*, Αθήνα 2022, σ.130-132

⁹⁸Σε γράμμα του προς τον Αλέξανδρο Βασιλείου στις 23 Φεβρουαρίου 1803 υποστήριξε πως σκοπός της συγγραφής του έργου ήταν «να δείξω ότι του γένους η κατάσταση ήλλαξε». ⁹⁹

Ο Κοραής αφιέρωσε το έργο του σε δυο μεγάλους Έλληνες εμπόρους, τον Μιχαήλ Ζωσιμά και τον Θωμά Σπανιολάκη. Λίγες μέρες μετά την ανάγνωση του Υπομνήματος στους Ανθρωποτηρητές (13/01/1803) ο Κοραής σχεδίαζε την έκδοσή του. Ο φίλος του Etienne Claviere, σημαντική προσωπικότητα της Γαλλικής Επανάστασης, τον συμβουλεύει να κάνει γνωστό το Υπόμνημα στον Ύπατο της Γαλλικής Δημοκρατίας. Ο Κοραής αν και σκεφτόταν να συντάξει ένα δεύτερο υπόμνημα με υλικό που θα συγκέντρωνε ο Βασιλείου, τελικά δεν το πέτυχε. Έτσι, στις αρχές Μαρτίου εκδόθηκαν τα πρώτα αντίτυπα του Υπομνήματος, τα οποία προορίζονταν για τον κύκλο του Κοραή. Η Εταιρεία Ανθρωποτηρητών είχε θέσει κάποιους όρους σχετικά με την έκδοση. Το Υπόμνημα θα τυπωνόταν σε λίγα αντίτυπα τα οποία θα μοιράζονταν μόνο στην Ελλάδα. Απ την άλλη οι δυο ευεργέτες στους οποίους αφιέρωσε το έργο ο Κοραής δεν ήταν βέβαιο πως θα επιθυμούσαν να δουν τα ονόματά τους στον πρόλογο. Τελικά όχι μόνο συμφώνησαν αλλά ο Ζωσιμάς δώρισε και 4000 φράγκα στον Κοραή προκειμένου να αγοράσει βιβλία για τον εμπλουτισμό της βιβλιοθήκης των Ιωαννίνων. ¹⁰⁰

Το κείμενο αυτό ανύψωσε αφάνταστα τον Κοραή στη θέση του πνευματικού ηγέτη και πολιτικού εκπροσώπου των δικαίων όλου του ελληνισμού. Ο φωτεινός στοχαστής κατά την παραμονή του στο εξωτερικό διαπίστωσε πως πολλοί Ευρωπαίοι υποτιμούσαν ή και αποσιωπούσαν τα προτερήματα των Ελλήνων, έβλεπαν μόνο ελαττώματα και υποστήριζαν πως οι Έλληνες ήταν ανάξιοι του μεγάλου και λαμπρού ελληνικού παρελθόντος. Για το λόγο αυτό προειδοποιεί τους συμπατριώτες του ότι δεν είναι τίμιο να καυχώνται για τις πατραγαθίες τους, χωρίς να έχουν να δείξουν και αυτοί τις δικές τους. ¹⁰¹

Ακολουθούν κάποια αποσπάσματα από το σπουδαίο έργο του Αδαμάντιου Κοραή.

⁹⁸ Λ. Δρούλια, «Τα πολιτικά φυλλάδια του Κοραή», στο :*Διήμερο Κοραή 29 και 30 Απριλίου 1983*, Αθήνα 1984, σ.221

⁹⁹ Π. Χιώτης, *ό. π.*, σ.66

¹⁰⁰ Α. Κοραής, *ό. π.*, σ. 143-146

¹⁰¹ Β. Καραγεώργος, *ό. π.*, σ. 50

Αποσπάσματα

Το παρόν Υπόμνημα αποτελεί επίσημη διακήρυξη προς τη φωτισμένη Ευρώπη σχετικά με τις προσπάθειες που καταβάλλουμε προκειμένου να γίνουμε και εμείς κοινωνοί των Φώτων.¹⁰²

Τι παρατηρούμε στη δύστυχη Ελλάδα, γενέθλια γη των επιστημών και των τεχνών; Ό, τι παρατηρείται σε όλους σχεδόν τους υπόδουλους λαούς. Έναν δεισιδαίμονα και αμαθή κλήρο, που άγει και φέρει κατ' αρέσκεια έναν ακόμη αμαθέστερο λαό.¹⁰³

Τα γεγονότα στη Γαλλία χάραξαν μια πιο σταθερή πορεία στην ηθική επανάσταση της Ελλάδας και της προσέδωσαν έναν τόσο έντονο χαρακτήρα ζωτικότητας, αν μπορώ να εκφραστώ έτσι, ώστε οι Έλληνες δεν μπορούν πια να εγκαταλείψουν τους νέους δρόμους που ξανοίγονται μπροστά τους.¹⁰⁴

Αυτή είναι η παρούσα κατάσταση στην Ελλάδα, αυτά είναι τα συναισθήματα της σημερινής γενιάς των νεότερων Ελλήνων. Όταν έπιασα την πένα μου με σκοπό να περιγράψω την κατάσταση αυτή, μια μάχη ξέσπασε μέσα μου και δεν καταλάγιασε παρά μόνο τη στιγμή που την άφησα από τα χέρια μου. Η αλήθεια, με την αυστηρή φωνή της, μου επέβαλε το ιερό καθήκον να παρουσιάσω τα γεγονότα έτσι όπως ακριβώς είναι.¹⁰⁵

3.5. Η Αλληλογραφία του Αδαμάντιου Κοραή

Η αλληλογραφία του Κοραή – κατά την επαναστατική δεκαετία – ιδίως τα γράμματά του στον πρωτοψάλτη, στον παλιό πνευματικό του Ολλανδό εφημέριο Bernard Keun και στο Γάλλο φίλο του Chardon de la Rochette, είναι σπουδαία πηγή κρίσεων, συγκινήσεων και αναπαράστασης των επαναστατικών γεγονότων.¹⁰⁶ Ο περίφημος πρωτοψάλτης της Σμύρνης, παιδικός φίλος του Κοραή, είναι ο Δημήτριος Λώτος. Στα πρώτα χρόνια μετά την αναχώρηση του σπουδαίου Έλληνα από τη Σμύρνη, ο πρωτοψάλτης είναι ο έμπιστός του. Αρχικά ο Κοραής του έγραφε μεγάλες

¹⁰² Α. Κοραής, *ό. π.*, σ. 13

¹⁰³ Α. Κοραής, *ό. π.*, σ. 19

¹⁰⁴ Α. Κοραής, *ό. π.*, σ. 52

¹⁰⁵ Α. Κοραής, *ό. π.*, σ. 59

¹⁰⁶ Π. Κιτρομηλίδης, *Η Γαλλική Επανάσταση και η Νοτιοανατολική Ευρώπη*, σ. 90

επιστολές, στην πορεία οι σχέσεις τους ψυχράνθηκαν χωρίς ποτέ να διακοπούν. Αυτά τα γράμματα αποτελούν σπουδαία λογοτεχνικά μνημεία.¹⁰⁷

Οι απόψεις του για τη Γαλλική Επανάσταση συνιστούν τον οδηγό προκειμένου να αντιληφθούμε τις πολιτικές ιδέες του. Ο Κοραΐς μέσα από τις επιστολές του σε συμπατριώτες του, λογίους και μη, ήθελε να καθοδηγήσει το έθνος.¹⁰⁸ Οι επιστολές αυτές είναι γραμμένες με αφηγηματική διάθεση αλλά ορισμένες φορές έχουν μορφή δοκιμίου. Η αλληλογραφία του Κοραΐ εμπλουτίζεται και με πολλά γράμματα προς πολύ σημαντικές ξένες προσωπικότητες. Όταν έγινε γνωστή η είδηση της ναυμαχίας του Ναυαρίνου, ζήτησε από έναν νέο τον Κωνσταντίνο Καραθεοδωρή να του δώσει από τη βιβλιοθήκη του τον Προμηθέα Δεσμώτη και να διαβάσει ένα χωρίο που επέλεξε: Εις απέραντον δίκτυον άτης¹⁰⁹

Ο Κοραΐς έγραψε μεγάλο αριθμό επιστολών. Κατά τη διάρκεια της Επανάστασης αλληλογραφούσε με διάφορες σπουδαίες προσωπικότητες, μεταξύ των οποίων και με τον πρώην Πρόεδρο των ΗΠΑ, Τόμας Τζέφερσον, θεμελιωτή της Αμερικανικής Δημοκρατίας. Υπάρχει μια ενδιαφέρουσα αλληλογραφία μαζί του όσον αφορά τη συνταγματική μορφή του νέου ελληνικού κράτους. Ο Κοραΐς ζητούσε συμβουλές και παραδείγματα, και πριν και μετά την επανάσταση, και ένα τέτοιο παράδειγμα μπορούσε να του προσφέρει η νεοσύστατη δημοκρατία της Αμερικής.¹¹⁰ Επιπλέον, μέσα από τις επιστολές του συνέβαλε στη δημιουργία Φιλελληνικών οργανώσεων για τη στήριξη της Ελληνικής Επανάστασης. Την 10^η Ιουλίου του 1823 ο Κοραΐς απηύθυνε στον Τζέφερσον την πρώτη μεγάλη επιστολή του. Σε αυτή τόνισε το γεγονός πως δεν κατέστη δυνατή η πνευματική αναγέννηση του ελληνικού λαού πριν κηρυχθεί ο αγώνας της ελευθερίας, ενώ αποκάλεσε δυστύχημα το γεγονός ότι οι Ευρωπαίοι γείτονες των Ελλήνων δεν νοιάζονται γι αυτούς παρά μόνο όταν πρόκειται να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντά τους. Παρουσιάζει τους Έλληνες να λυπούνται που δεν έχουν γείτονες τους Αμερικανούς για να βασιστούν πάνω τους. Ο Κοραΐς λοιπόν εκπροσωπώντας τον ελληνικό λαό ζήτησε από το μεγάλο Αμερικανό πολιτικό να σταλούν στην Ελλάδα δύο ή τρεις επιφανείς Αμερικανοί προκειμένου να διαπραγματευθούν για εμπορικές υποθέσεις. Αυτά τα πρόσωπα Με τον τρόπο αυτό πίστευε πως η Αμερική θα αναγκαζόταν να ενισχύσει και από πολιτική πλευρά τον

¹⁰⁷ Κ.Θ. Δημαράς, *Νεοελληνική επιστολογραφία*, Αθήνα 1953, σ. 167

¹⁰⁸ *ΙΝΕ*, τ. Δ' (1973), σ. 653

¹⁰⁹ Κ. Θ. Δημαράς, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, σ.340

¹¹⁰ Θ. Γέρου, *Παιδεία και Νεοέλληνες διανοητές*, σ.50

ελληνικό αγώνα, ενώ από την άλλη η Ελλάδα θα απομακρυνόταν από την εξυπηρέτηση των αγγλικών ή ρωσικών συμφερόντων. Άλλωστε εκείνη την εποχή οι Άγγλοι έδειχναν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα ελληνικά πράγματα προκειμένου να εξασφαλίσουν κάποια επιρροή, γεγονός που εξόργιζε τον Κοραή, ο οποίος φοβόταν την επιβολή μιας αγγλικής προστασίας παρεμφερούς με αυτή των Ιονίων νήσων. Ο Τζέφερσον, ο οποίος γνώριζε προσωπικά τον Κοραή, δεν ήθελε να αφήσει αναπάντητη την επιστολή. Μάλιστα ήταν μια ευκαιρία να πληροφορήσει τον Έλληνα πατριώτη σχετικά με το αμερικανικό πολίτευμα και χωρίς τον κίνδυνο διεθνών περιπλοκών λόγω της αποστολής αμερικανών πρακτόρων σε ένα ανύπαρκτο κράτος. Έτσι, στις 31 Οκτωβρίου του 1823, του απηύθυνε μακροσκελή επιστολή στην οποία ανέφερε πως κανένας άλλος λαός δεν συγκινήθηκε για τα δεινά των Ελλήνων όσο ο Αμερικανικός και ευχήθηκε την επιτυχία του δίκαιου αγώνα τους. Ακολούθησε μια λεπτομερής περιγραφή του αμερικανικού πολιτεύματος, η οποία αποτέλεσε μνημειώδη πολιτειακή πραγματεία βασισμένη στις αρχές της λαϊκής κυριαρχίας και της δημοκρατίας.¹¹¹

Μέσα από αυτές τις επιστολές, κατάφερε να κερδίσει το ενδιαφέρον της αμερικανικής κοινής γνώμης για τον αγώνα της ελληνικής ελευθερίας. Μάλιστα χάρη στις επιστολές του Κοραή, ο Έντουαρτ Έβερετ, υπουργός εξωτερικών της Αμερικής, βρήκε ευκαιρία να δημοσιεύσει άρθρα σε εφημερίδες και περιοδικά της Αμερικής όπου περιέγραφε με ενθουσιασμό τα ανδραγαθήματα των Ελλήνων αγωνιστών, μιλούσε για τις διάφορες φάσεις της επανάστασης και έτσι κατάφερε να κεντρίσει το ενδιαφέρον των Αμερικανών για την ελληνική αναγέννηση. Επιπλέον, δημιουργήθηκε στους κόλπους του Κογκρέσσου μια φιλελληνική ομάδα γερουσιαστών και βουλευτών οι οποίοι εκφώνησαν μια σειρά από λόγους υπέρ του αγώνα των Ελλήνων. Το καλοκαίρι του 1825, ο Πρόεδρος Άδαμς με την επιμονή του Υπουργού Εξωτερικών Χένρυ Κλαίυ, αποφάσισε να αναθέσει στον συγγραφέα και διπλωμάτη William Somerville εμπιστευτική αποστολή για την Ελλάδα. Δυστυχώς λίγο αργότερα ο Somerville πέθανε και δεν ορίστηκε αντικαταστάτης του, με αποτέλεσμα να ναυαγήσει το σχέδιο της εμπιστευτικής διπλωματικής αποστολής.¹¹²

Άλλη μια προσωπικότητα που είχε αναπτύξει αλληλογραφία με τον Κοραή ήταν ο Χίος έμπορος Αλ. Κοντόσταυλος, ο οποίος ήταν εγκατεστημένος στο

¹¹¹ Α. Δασκαλάκης, *Ο Αδαμάντιος Κοραής και η ελευθερία των Ελλήνων*, σ.485-490

¹¹² Α. Δασκαλάκης, *ό. π.*, σ.495-499

Λονδίνο. Ο Κοντόσταυλος διατηρούσε στενές σχέσεις με τον Έλληνα σοφό σε όλο το διάστημα του αγώνα των Ελλήνων. Μάλιστα, πολλές φορές διευκολύνονταν οι αποστολές του, χάρη στις συστατικές επιστολές του Κοραή σε επιφανείς Άγγλους φιλέλληνες. Μια αποστολή του στις Ηνωμένες Πολιτείες, με την ενίσχυση Αμερικανών φιλελλήνων και του Έβερρετ, πέτυχε τη ναυπήγηση και παράδοση της φρεγάτας «Ελλάς».¹¹³

Σε μια επιστολή του προς τον Οδυσσέα Ανδρούτσο (17-6-1824) αναφέρει πως αν είχε στρατιωτική ηλικία θα έτρεχε να γραφτεί στρατιώτης της πατρίδας. Όμως βρίσκεται στο 77^ο έτος της ηλικίας του και το μόνο που έχει να προσφέρει είναι ευχές υπέρ της ευτυχίας της και προσευχές σε όλους τους Έλληνες ώστε να σέβονται και να τιμούν τη πατρίδα περισσότερο από τους γονείς τους. Στο τέλος παραθέτει λόγους του Σωκράτη προκειμένου να τους μεταχειριστούν οι συμπατριώτες του ως σάλπιγγα ομόνοιας.¹¹⁴

Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι και η αλληλογραφία του Κοραή, κατά τη διάρκεια της Ελληνικής επανάστασης, με την Ολλανδή χήρα Wyttenbach, η οποία είχε γράψει φιλολογικά και φιλοσοφικά έργα και ακτινοβολούσε στο πνευματικό στερέωμα της Ευρώπης.¹¹⁵ Ο σύζυγός της, Δανιήλ Wyttenbach (1746 – 1820), Ελβετός στην καταγωγή και επιφανής φιλόλογος, δίδαξε τα ελληνικά γράμματα στο Πανεπιστήμιο του Leyden ενώ μέσα από τις φιλολογικές του διατριβές και την έκδοση -με σχόλια- των Ηθικών του Πλουτάρχου, είχε αναδειχθεί σε έναν από τους σοφότερους ελληνιστές της εποχής. Ο Κοραής δεν γνώριζε προσωπικά τον Wyttenbach, αλλά είχε μελετήσει έργα του και έτρεφε μεγάλη υπόληψη στα φιλολογικά επιτεύγματα του, ενώ ο Ολλανδός καθηγητής επαινούσε συχνά τον σοφό Έλληνα για τα σχόλια και τις σημειώσεις των εκδόσεών του. Η Wyttenbach (Ιωάννα Gallien) γνώριζε καλά το αρχαίο ελληνικό πνεύμα, ενώ ακόμα και μετά το θάνατο του συζύγου της εξακολουθούσε να αλληλογραφεί με τους σοφότερους άνδρες της εποχής. Το 1823 εξέδωσε τα *Συμποσιακά*, στον πρόλογο των οποίων απηύθυνε ευχές στους Ολύμπιους θεούς για την αναγέννηση των Ελλήνων. Επίσης, αφιέρωσε το σύγγραμμά της στους Έλληνες αγωνιστές και το απέστειλε στον Κοραή ο οποίος

¹¹³ Α. Δασκαλάκης, *ό. π.*, σ. 504-506

¹¹⁴ Α. Κοραής, *Επιστολές προς το έθνος*, σ. 68-69

¹¹⁵ Α. Δασκαλάκης, *ό. π.*, σ. 512

ενθουσιάστηκε και έτσι ξεκίνησε η μεταξύ τους αλληλογραφία. Περισσότερο συγκινήθηκε ο Έλληνας σοφός επειδή η Wyttenbach προσέφερε τις εισπράξεις από την πώληση του βιβλίου της στους Έλληνες τραυματίες. Η λόγια χήρα προσέφερε αξιόλογες υπηρεσίες στον ελληνικό αγώνα μέσα από τα φιλελληνικά φυλλάδια που δημοσίευε στα γαλλικά και όχι στα ολλανδικά, ενώ η συνολική προσφορά 1500 γαλλικών φράγκων υπήρξε σημαντικότερη για τους Έλληνες.¹¹⁶

Μάλιστα, το 1824, όπου ανέλαβε ως Πρόεδρος του Εκτελεστικού στην επαναστατημένη Ελλάδα ο Γεώργιος Κουντουριώτης, ο Κοραΐς αλληλογραφεί συνεχώς μαζί του προσφέροντας κατευθύνσεις και συμβουλές, ενώ δεν ξεχνάει το θέμα της δωρεάς της Wyttenbach. Ο Κοραΐς επιθυμεί να λάβει η Wyttenbach ευχαριστήρια επιστολή από την Ελληνική κυβέρνηση, αλλά και να δημοσιευθεί το γεγονός σε ελληνικές εφημερίδες.¹¹⁷ Όλες αυτές οι ενέργειες του Κοραΐ βέβαια εντάσσονται στην αγωνιώδη προσπάθεια του να συμβάλει τα μέγιστα στον απελευθερωτικό αγώνα των Ελλήνων.

¹¹⁶ Α. Δασκαλάκης, *ό. π.*, σ. 508-513

¹¹⁷ Α. Δασκαλάκης, *ό. π.*, σ. 517

Β΄ ΜΕΡΟΣ

Το Γλωσσικό ζήτημα

Α΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Εξέλιξη του γλωσσικού ζητήματος

Στους τελευταίους προχριστιανικούς και τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες έχουμε ένα σπουδαίο σταθμό της γλωσσικής μας ιστορίας. Οι Έλληνες που ως τότε μιλούσαν και έγραφαν διαφορετική διάλεκτο - ο καθένας στον τόπο του - για πρώτη φορά αποκτούν μια κοινή γλώσσα, την ελληνιστική ή αλεξανδρινή κοινή. Νέες λέξεις παίρνουν τη θέση των παλιών : ναυς – πλοίων, ιχθυς –οψάριον. Εμφανίζονται νέες καταλήξεις : ινος , πράσινος (χλωρός), νέα παράγωγα και νέοι τύποι. Χάνεται ο δυϊκός και περιορίζεται η χρήση της ευκτικής.¹¹⁸

Ενώ διαμορφωνόταν αυτή η γλώσσα, εμφανίζεται λίγο πριν τα χρόνια του Χριστού, με κέντρο στην αρχή την αριστοκρατία της Ρώμης, όπου ανθούσε η ελληνική παιδεία, μια κίνηση κλασικιστική. Στις εικαστικές τέχνες ο κλασικισμός αυτός δεν επιβλήθηκε, αλλά στη λογοτεχνία απόκτησε μια πιο μόνιμη μορφή. Πρόκειται για τον αττικισμό, σταθμό στη γλωσσική μας ιστορία γιατί εγκαινιάζει τη διγλωσσία. Για πρώτη φορά φανερώνεται με τον Διονύσιο Αλικαρνασσεά, ρήτορα και ιστορικό στα χρόνια του Χριστού στη Ρώμη.¹¹⁹ Αυτή η νέα κατάσταση οδηγούσε σε δυο γλώσσες, ενώ μέχρι τον 1^ο αιώνα π. Χ. δεν υφίστατο διάκριση μεταξύ προφορικής και γραπτής γλώσσας. Η αττικίζουσα ήταν η γραπτή γλώσσα των λογίων, ενώ η Αλεξανδρινή Κοινή ήταν η προφορική γλώσσα του λαού.¹²⁰

Λίγο αργότερα γεννιέται στην Ανατολή ο χριστιανισμός. Τα βιβλία της Καινής Διαθήκης είχαν εξαιρετική σημασία, όμως σε ποια γλώσσα γράφτηκαν; Ο χριστιανισμός ήταν μια οικουμενική θρησκεία που απλώθηκε σε όλη την ανθρωπότητα. Η Παλαιστίνη ήταν εξελληνισμένη σε μεγάλο βαθμό, οι Εβραίοι έκαναν τις συναλλαγές τους με τα ελληνικά και οι περισσότεροι απόστολοι γνώριζαν ελληνικά. Γενικά, η ευαγγελική γλώσσα καθρεφτίζει την προφορική κοινή της Ανατολής. Αποδίδει άλλοτε τη γλώσσα των μορφωμένων, συχνά λαϊκούς τύπους,

¹¹⁸ Μ. Τριανταφυλλίδης, *Σταθμοί της γλωσσικής μας ιστορίας*, Αθήνα 1937, σ. 6

¹¹⁹ Μ. Τριανταφυλλίδης, *ό. π.*, σ. 7

¹²⁰ Τ. Κοτρώτσου – Λόντου, «Το ελληνικό γλωσσικό ζήτημα», στο *Επιστημονικό Βήμα*, τ.3 (2004), σ.41

ακόμη και των κατώτερων στρωμάτων.¹²¹ Στα βυζαντινά χρόνια από τη μια μεριά υπάρχει η ελληνική ομιλούμενη γλώσσα και από την άλλη η γλώσσα που μιλούσαν οι Βυζαντινοί λόγιοι. Οι δεύτεροι χρησιμοποιούν την αττικίζουσα γλώσσα επιτείνοντας τη διγλωσσία.¹²² Οι περισσότεροι λόγιοι αττικίζουν όσο μπορούν, ενώ η προφορική γλώσσα εξελίσσεται συνεχώς με αποτέλεσμα η μεταξύ τους απόσταση να μεγαλώνει όλο και πιο πολύ.¹²³

Το 1453 υπήρξε κομβική χρονολογία. Το έθνος μετά την άλωση πέφτει στο σκοτάδι της αμάθειας. Οι λόγιοι του Βυζαντίου (Ευγένιος Βούλγαρης, Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, Θεόφιλος Κορυδαλλεύς) που έγραφαν την «Ελληνικήν»,(αρχαία γλώσσα), κατέφυγαν στη Δύση και έτσι λίγοι μοναχοί δίδασκαν τα παιδιά ανάγνωση και γραφή από το Ψαλτήριον, το Ανθολόγιον και την Οκτώηχον.¹²⁴ Αυτοί οι Έλληνες λόγιοι φιλοδοξούσαν - επηρεασμένοι από τα ταξίδια τους στη Δύση- μέσω μιας κατανοητής γλώσσας να οδηγήσουν τους υπόδουλους Έλληνες στην πολιτική και πνευματική αναγέννηση.¹²⁵

Οι αρχές του γνωστού σε όλους μας γλωσσικού ζητήματος στα νεότερα χρόνια εμφανίζονται στα μέσα του 18^{ου} αιώνα, όταν ο ελληνισμός προσπαθεί να φτάσει τα πολιτιστικά κατορθώματα της Δύσης, με μια γλώσσα ικανή να ανταποκριθεί στις περιστάσεις. Ο Κερκυραίος Ευγένιος Βούλγαρης (1716- 1806), υπήρξε υποκινητής του γλωσσικού ζητήματος. Ο Βούλγαρης αποδοκίμαζε αυτούς που ήθελαν να χρησιμοποιήσουν την απλή γλώσσα στα βιβλία και στη διδασκαλία τους, όπως έκαναν οι παλαιότεροι λόγιοι (Φραγκίσκος Σκούφος και Ηλίας Μηνιάτης). Για τον Βούλγαρη η απλή καθομιλουμένη δεν μπορούσε να εκφράσει το ανώτερο περιεχόμενο της φιλοσοφίας με ακρίβεια. Στην ίδια πλευρά του ακραίου αρχαϊσμού βρέθηκαν ο Στέφανος Κομμητάς (1770-1830), ο Νεόφυτος Δούκας (1762-1845) και ο Λάμπρος Φωτιάδης (1752-1805).¹²⁶ Οι «λογιότατοι» όπως αποκαλούνται οι εκπρόσωποι του αρχαϊσμού από τους δημοτικιστές θεωρούνται

¹²¹ Μ. Τριανταφυλλίδης, *ό. π.* , σ. 40

¹²² Τ. Κοτρώτσου- Λόντου, *ό. π.* , σ. 41-42

¹²³ Κ. Ντίνας, «Το Γλωσσικό Ζήτημα στην Ελλάδα», στην ιστοσελίδα :pemptousia.gr , 21.8.2015, διαθέσιμο στο : <https://www.pemptousia.gr/2015/08/to-glossiko-zitima-stin-ellada/> , ημερομηνία προσπέλασης 27.6.2023

¹²⁴ Γ. Μπαμπινιώτης, *ό. π.* , σ. 52

¹²⁵ Κ. Ντίνας , «Το Γλωσσικό Ζήτημα », στην ιστοσελίδα : pemptousia.gr, 21.8.2015, διαθέσιμο στο : <https://www.pemptousia.gr/2015/08/to-glossiko-zitima-stin-ellada/>, ημερομηνία προσπέλασης, 27.6.2023

¹²⁶ Γ. Χριστοδούλου, «Ακράιοι αρχαϊστές και καθαρολόγοι», στην *Ιστορία της Ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα 2015, σ.224

εμπόδιο για τη μόρφωση του λαού. Μάλιστα ο Διονύσιος Σολωμός τους απευθύνει τα εξής λόγια : «Σας δίνω την είδηση ότι ετελείωσε το βασίλειόν σας εις την Ελλάδα με των Τούρκων το βασίλειον». ¹²⁷

Οι Έλληνες λόγιοι της Μολδοβλαχίας είδαν το γλωσσικό ζήτημα αλλιώς. Ο Ιώσηπος Μοισιόδαξ (περ. 1725-1800) υποστήριζε την απλή γλώσσα, « το απλούν ύφος » όπως έλεγε. Πίστευε ότι από τη βελτίωση και την αναβάθμιση του απλού ύφους , θα προέκυπτε μια γλώσσα ικανή να συγκριθεί με τις καλύτερες γλώσσες της Ευρώπης . Την απλή γλώσσα υποστήριξε και στο έργο του *Θεωρία της Γεωγραφίας* (1781), όπου παραπονιέται γιατί ο δάσκαλός του Ευγένιος Βούλγαρης αποδοκιμάζει αυτή τη γλώσσα που χρησιμοποίησε ο ίδιος για ένα φιλοσοφικό έργο όπως η μετάφραση της Ηθικής Φιλοσοφίας του Muratori. ¹²⁸ Σύμφωνα με λεγόμενα του Μοισιόδακα : «*Τρείς είναι οι λόγοι κυρίως υπό των οποίων προαχθείς προέκρινα το απλούν ύφος από του Ελληνισμού. Ο πρώτος μεν είναι, διότι η σαφήνεια, οσάκις τα πράγματα εκτίθενται απλοϊκώς, προσλαμβάνει επίτασιν, ο δεύτερος δε, διότι τα πράγματα, εκτεθειμένα απλοϊκώς, γίνονται νοητά και αυτοίς τοις μη αψαμένους Γραμματικής, ο τρίτος δε, διότι καλόν είναι τέλος, ότι και οι Έλληνες αυτοί να γράψωσιν είτε περί των Επιστημών, είτε και περί πραγμάτων άλλων εν τη τετριμμένη εν τη κοινή διαλέκτω αυτών...».* ¹²⁹

Για τον Δημήτριο Καταρτζή (περ. 1730 – 1807) η φυσική γλώσσα που χρησιμοποιούσαν καθημερινά έπρεπε να επεξεργαστεί με τέτοιο τρόπο ώστε να αποτελέσει την εθνική παιδεία, την «ωφέλεια του Γένους». Η γλώσσα της αρχαιότητας δεν έπρεπε να επιβάλλει στη φυσική γλώσσα την κυριαρχία της, αντίθετα έπρεπε να δώσει παραδείγματα εκφραστικού πλούτου στη φυσική γλώσσα. ¹³⁰ Επιπλέον, γίνεται προσπάθεια αξιοποίησης της δημώδους γλώσσας στην ποίηση της ενετοκρατούμενης Κρήτης. Αυτή η προσπάθεια σταμάτησε με την κατάκτηση της Κρήτης το 1669 από τους Τούρκους, παρόλα αυτά, δημιουργήθηκε ένα αξιόλογο υλικό πάνω στο οποίο στηρίχτηκαν οι δημοτικιστές Επτανήσιοι ποιητές του 19^{ου} αιώνα.

¹²⁷ Κ. Ντίνας, «Το Γλωσσικό Ζήτημα στην Ελλάδα», στην ιστοσελίδα : pemptousia.gr, 21.8.2015, διαθέσιμο στο : <https://www.pemptousia.gr/2015/08/to-glossiko-zitima-stin-ellada/> , ημερομηνία προσπέλασης 27.6.2023

¹²⁸ Γ. Μπαμπινιώτης, *Το Γλωσσικό ζήτημα*, σ.62

¹²⁹ Θ. Γέρου, *ό. π.* , σ. 44

¹³⁰ Γ. Χριστοδούλου, «Ακραίοι αρχαϊστές και καθαρολόγοι», στην *Ιστορία της Ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα 2015, σ. 225

Στια αρχές του 19^{ου} αιώνα το «γλωσσικό ζήτημα» περνάει στην κύρια φάση του. Είναι αναγκαίο να βρεθεί μια γλώσσα ενιαία , η οποία θα αποτελέσει στοιχείο ταυτότητα στου έθνους και θα συμβάλει στην εμπύχωση του, ενώ μετά την απελευθέρωση θα καθιερωθεί ως επίσημη γλώσσα του. Οι λόγιοι χωρίζονται στους οπαδούς της αρχαϊζουσας γλώσσας, στους οπαδούς της εξέλιξης της απλής, προφορικής γλώσσας (πχ. Βηλαράς) και σε αυτούς της μέσης οδού, με επικεφαλής τον Αδαμάντιο Κοραή.¹³¹ Από τους υποστηρικτές της αρχαϊζουσας γλώσσας, χαρακτηριστικότερος εκπρόσωπος υπήρξε ο Παναγιώτης Κοδρικάς. Κατά των επιχειρημάτων του Αδαμάντιου Κοραή, σχετικά με τον καθαρισμό της ελληνικής γλώσσας, ο Κοδρικάς αντέτεινε πως επίσημη γλώσσα του Γένους έπρεπε να είναι η γλώσσα που χρησιμοποιούσε το Πατριαρχείο και οι Φαναριώτες.¹³² Ο Κοραής δεν είχε σχέση με τις αντιλήψεις των αρχαϊστών, αντίθετα αγωνίστηκε για το παρόν των Ελλήνων. Από το παρελθόν αντλούσε ό, τι μπορούσε να συμβαδίσει με το παρόν και να το ενισχύσει.¹³³

Η ρομέηκη γλώσσα του Ιωάννη Βηλαρά (1771- 1823) τυπωμένη το 1814 στην Κέρκυρα, έχει στόχο «να δηξη, οτη στη γλωσα μας ξηγιετε κανης κε πητηκα κε φηλοσοφηκα». Ο Βηλαράς γράφει στο τέλος του έργου του «Ο Λογιώτατος Ταξιδιώτης» : « Η αληθινή γλώσσα ενου Γένου είναι η κοινή και συνηθισμένη σε όλους. Η γλώσσα πρέπει να ορθογράφεται και να συγγράφεται καθώς προφέρεται και μιλιέται». Στον πρόλογο της Ρομέηκης γλωσσας εκθέτει με αλληγορικό τρόπο τις γλωσσικές αρχές του: «Ένας που ορεγονταν να μαθη το βιολι » αφήνει «σε μιαν ακρα την περησια πολημαθια του σοφου Δασκαλουτου» και ακολουθεί «τον ατεχνον τροπο του Γητονατου», μιας και η εμπειρία του έδειξε «πος η γληκαδα της μουσηκης δεν κρεμετε μητε από κανονες , μητε από τεχνη, μονε πως η γληκη κε αρμονηκη μουσηκη γενετε κανονας κε τεχνη της ηδιας ». ¹³⁴

¹³¹ Τ. Κοτρώτσου – Λόντου, *ό. π.* , σ. 43

¹³² Π. Κιτρομηλίδης, «Συζητήσεις για τη διαμόρφωση εθνικής γλώσσας στους κόλπους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού», στην ιστοσελίδα :greek-language.gr, 16.6.2010, διαθέσιμο στο : https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/history/thema_21/17.html , ημερομηνία προσπέλασης 27.6.2023

¹³³ Ν. Βαρμάζης, *Αδαμάντιος Κοραής(1748-1833) Ένας ανεξάντλητος κόσμος* , Θεσσαλονίκη 2020, σ. 249

¹³⁴ Μ. Πεχλιβάνος, « Ο Ελλαδικός Δημοτικισμός», στην *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας* , Αθήνα 2015, σ. 228

Ο Ψαλίδας αναφέρεται συχνά στον ηρακλείτιο ποταμό και συχνά τον παραλληλίζει με τη γλώσσα. Παρά την αέναη μεταβολή «μήτε ο ποταμός χάνει διά τούτο την ταυτότητα, μήτε η γλώσσα γίνεται ετέρα». Στην επιστολή προς τον Ιωάννη Ζαμπέλιο υπογραμμίζει τα εξής : «Έλληνες ησαν οι Έλληνες και προ της ευρέσεως του η και του ω». Σύμφωνα με τον Ψαλίδα, η γλώσσα διαμορφώνεται στη βάση της αναλογίας προς την ομιλουμένη, ενώ η επιστολή του προς τον Νεόφυτο Δούκα (1815), αποτελεί γλωσσική διακήρυξη του κλίματος του «ελλαδικού δημοτικισμού». Θα αποτελούσε πρόλογο σε συναγωγή κειμένων του Βηλαρά και του Ψαλίδα. Ο Βηλαράς πρότεινε γι αυτό το μανιφέστο τον τίτλο *Γραφή Ρομέου προς Ρομέον για τη γλώσσα τους*. Τελικά δεν κυκλοφόρησε ποτέ.¹³⁵

Ο Αδαμάντιος Κοραής πρώτος έθεσε την αρχή ότι για την αναμόρφωση της γλώσσας, η θεμελιώδης βάση έπρεπε να είναι η καθομιλουμένη, η οποία έπρεπε να ρυθμιστεί με κανόνες. Οι κανόνες αυτοί αφορούσαν τροποποιήσεις που υπέστησαν η ετυμολογία και το συντακτικό με την πάροδο του χρόνου. Επιπλέον, επειδή η καθομιλουμένη δεν μπορούσε να αποδώσει πολλές έννοιες, ο Κοραής υποστήριζε την καταφυγή στην αρχαία και τον δανεισμό λέξεων. Αυτό έπρεπε να γίνει με προσοχή για να καταλαβαίνει και ο πιο άπειρος αναγνώστης της αρχαίας.¹³⁶ Σεβόταν τη μητρική γλώσσα και γι αυτό ήρθε σε αντίθεση με τους οπαδούς της αρχαίας (Κομμητάς), της εκκλησιαστικής αρχαϊστικής (Δούκας), και της λόγιας φαναριώτικης (Κοδρικάς). Η μέση γλώσσα που πρότεινε και που ονομάστηκε καθαρεύουσα, αναγνωρίστηκε κατά την Ελληνική Επανάσταση ως γλώσσα του ελληνικού έθνους και καθιερώθηκε ως επίσημη γλώσσα της εκπαίδευσης και της διοίκησης του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Έτσι δημιουργήθηκε μια νέα διγλωσσία μεταξύ δημώδους και καθαρεύουσας, ενώ το γλωσσικό ζήτημα απέκτησε πολιτικές και κοινωνικές προεκτάσεις.¹³⁷ Η «μέση οδός» του αποτελούσε μια πολιτισμική αντίληψη, η οποία υπερέβαινε τις εποχές και τα πρόσωπα και προσπαθούσε δυναμικά να συζεύξει τις ακρότητες παρουσιάζοντας με τον τρόπο αυτό τα προοδευτικά στοιχεία του διαφωτισμού.¹³⁸ Ο νόμος της 6^{ης} /18^{ης} Φεβρουαρίου 1834 για τα δημοτικά σχολεία όριζε την αρχαία ελληνική ως γλώσσα της δημόσιας εκπαίδευσης .

¹³⁵ Μ. Πεχλιβάνος, *ό. π.* , σ. 229

¹³⁶ *ΙΕΕ*, Τ. 18 (2009), σ. 229

¹³⁷ Τ. Κοτρώτσου – Λόντου, *ό. π.* , σ. 44

¹³⁸ Θ. Χρήστου, *Κωνσταντίνος Δημητρίου Σχινάς (1801- 1857) Η ζωή -το έργο- η εποχή του* , σ.48

Ως το 1880 με αυτό το νόμο διατυπώνεται στην Ελλάδα ο χαρακτήρας της γλωσσικής παιδείας.¹³⁹

Εκτός Αθηνών, αντιδρούν με τις απόψεις του Κοραή διάφοροι Επτανήσιοι ποιητές με επικεφαλής τον Διονύσιο Σολωμό, ενώ στα τέλη του 19^{ου} αιώνα η γλωσσική διαμάχη γίνεται εντονότερη.

Το 1888, το έργο του Γιάννη Ψυχάρη, *Το ταξίδι μου*, θα αποτελέσει την απαρχή νέων γλωσσικών αγώνων. Με μια γλώσσα δημοτική, ο Ψυχάρης παρουσιάζει τις γλωσσικές του απόψεις. Κατά τον Ψυχάρη η υπερίσχυση της δημοτικής θα οδηγήσει στην απελευθέρωση των Ελλήνων από τις πνευματικές του πέδες. Ασκεί κοινωνική κριτική και όχι γλωσσική. Δεν θεωρεί ότι κάνει έργο γλωσσολόγου: «αν είμουνε μόνο γλωσσολόγος, ποτέ μου, ποτέ δε θα τολμούσα ν' ανακατωθώ σε ζήτημα που όσο γλωσσικό κι αν είναι, είναι όμως ζήτημα φιλολογικό» αργότερα θα έγραφε. Η προσπάθειά του είναι εθνική: «Γλώσσα και πατρίδα είναι το ίδιο. Να πολεμά κανείς για την πατρίδα του ή για την εθνική τη γλώσσα, ένας είναι ο αγώνας». ¹⁴⁰ Το βιβλίο του επηρέασε πολλούς λογοτέχνες. Πρώτος ο Παλαμάς δέχτηκε με ενθουσιασμό το κήρυγμά του. Απ την άλλη, ο Γ.Ν. Χατζιδάκις, πρώτος καθηγητής της γλωσσολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, πρύτανης και πρώτος καθηγητής της γλωσσολογίας στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, μολονότι υπήρξε ο σπουδαιότερος μελετητής της δημοτικής γλώσσας, δεν στήριξε την αναγνώρισή της ως επίσημης γλώσσας. Αυτό συντέλεσε ώστε να αμαυρωθεί για καιρό το επιστημονικό του όνομα επειδή συγκαταλέχθηκε στους εχθρούς της δημοτικής γλώσσας και στους άκρως συντηρητικούς επιστήμονες.¹⁴¹ Η συμβολή του Ψυχάρη έγκειται στο ότι είναι η πρώτη στερεή επιχειρηματολογία υπέρ της χρήσης της δημοτικής γλώσσας ως επίσημης γραπτής γλώσσας. Υποστήριξε τη προφορική γλώσσα έναντι της γραπτής, επηρεασμένος από τα διδάγματα της γλωσσολογίας – ο Saussure υπήρξε δάσκαλός του στην Σορβόνη – ενώ γι αυτόν μόνο η προφορική γλώσσα θα μπορούσε να αποτελέσει την επίσημη εθνική γλώσσα.¹⁴²

¹³⁹ Ν. Βαγενάς, «Η γλώσσα της αθηναϊκής γλώσσας», στην *Ιστορία της Ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα 2015, σ. 256

¹⁴⁰ Κ.Θ. Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, σ. 471

¹⁴¹ Γ. Μπαμπινιώτης, «Γ.Ν. Χατζιδάκις (1848-1941)», στην *Ιστορία της Ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα 2015, σ. 275

¹⁴² Γ. Μπαμπινιώτης, *Η γλώσσα μας*, Αθήνα 2020, σ. 164

Στο μεταξύ το θέμα γινόταν όλο και πιο σύνθετο. Η ήττα του 1897 και ο Μακεδονικός Αγώνας του έδωσαν εθνική διάσταση. Το 1901 δημοσιεύεται μετάφραση της Αγίας Γραφής στη δημοτική, με αποτέλεσμα διαμαρτυρίες και ταραχές στην Αθήνα. (Ευαγγελικά). Το 1903 η παράσταση της Ορέστειας του Αισχύλου στη δημοτική οδηγεί σε νέα αιματηρά γεγονότα (Ορεστειακά). Οι δημοτικιστές κατηγορούνται ως «μποεμ», «άθεοι», «αναρχικοί» και «προδότες» που προσπαθούν να χωρίσουν τα αρχαία από τα νέα ελληνικά, όπως οι Βούλγαροι τη Μακεδονία από την Ελλάδα.¹⁴³ Οι δημοτικιστές υποστηρίζονταν κυρίως από την εφημερίδα Ακρόπολις του Βλάση Γαβριηλίδη αλλά είχαν και παρουσία στον τύπο. Από το 1903 με το περιοδικό *Ο Νουμάς* και από το 1908 με την εφημερίδα *Ο Λαός στην Κωνσταντινούπολη*. Τέλος, απέκτησαν και όργανα συλλογικής έκφρασης με τους συνδέσμους « Η Εθνική Γλώσσα » (Αθήνα 1904) και «Αδερφάτο της Εθνικής Γλώσσας» (Κωνσταντινούπολη 1906).¹⁴⁴

Το 1908 ιδρύθηκε στο Βόλο το Ανώτερο Δημοτικό Παρθεναγωγείο. Διευθυντής του τοποθετήθηκε ο Αλέξανδρος Δελμούζος με σοσιαλιστικές τάσεις και πίστη στην ευρύτητα του δημοτικιστικού ιδεώδους : στο Σχολείο «βάση και αφετηρία ήταν ο νέος Ελληνισμός, η σύγχρονη κοινωνία μας και τα προβλήματά της». Οι αντίπαλοι του δημοτικισμού εντόπισαν έναν συλλογικό στόχο. Με τη λειτουργία του Σχολείου, απειλούνται η ηθική τάξη, η ελληνικότητα και η θρησκεία. Κύριος κατηγορητήριο : «Εις την συνείδησιν όλου του κόσμου μαλλιαρισμός , αναρχισμός, σοσιαλισμός, αθεϊσμός, μασονία είναι εν και το αυτό. Το σχολείο έκλεισε το 1911 και ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος καθιερώνει για πρώτη φορά την καθαρεύουσα ως επίσημη γλώσσα του κράτους. Δέχτηκε να περιληφθούν στο Σύνταγμα δύο άρθρα για τη γλώσσα . Σύμφωνα με το πρώτο, απαγορευόταν η μεταγλώττιση των Ιερών Κειμένων, ενώ κατά το δεύτερο, επίσημη γλώσσα των Ελλήνων οριζόταν η καθαρεύουσα.¹⁴⁵

Το 1917 η επαναστατική κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης με διάταγμά της ορίζει ότι τα βιβλία του δημοτικού οφείλουν να είναι γραμμένα στη δημοτική

¹⁴³ Τ. Κοτρώτσου- Λόντου ,ό. π. ,σ. 46

¹⁴⁴ Α. Δημαράς «Ο Γιάννης Ψυχάρης και ο Δημοτικισμός », στην *Ιστορία της Ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα 2015, σ. 265

¹⁴⁵ Α. Δημαράς, «Κοινωνικές διαστάσεις και Σύνταγμα», στην *Ιστορία της Ελληνικής γλώσσας* , Αθήνα 2015, σ. 266-267

γλώσσα, ενώ μετά την ήττα του κόμματος του Βενιζέλου στις εκλογές του 1920 η κυβέρνηση επανέφερε την καθαρεύουσα και απέσυρε τα διδακτικά βιβλία που ήταν γραμμένα στη δημοτική. Στο Σύνταγμα του 1927 δεν υπήρχε άρθρο για τη γλώσσα. Έτσι, όλα οδηγούσαν στην επίσημη καθιέρωση της δημοτικής, ενώ με διάταγμα του 1931 για τα μαθήματα του Γυμνασίου καθιερώθηκε η συστηματική διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών κειμένων σε μετάφραση.¹⁴⁶

Προς το τέλος της δεκαετίας του 1950 παρατηρούνται πολλές κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές στην Ελλάδα. Η αστικοποίηση του πληθυσμού γίνεται με ταχύ ρυθμό, ενώ η Ελλάδα έχει στόχο την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Η πρώτη προσπάθεια αναδιοργάνωσης της παιδείας γίνεται το 1957 επί κυβερνήσεως Κωνσταντίνου Καραμανλή. Αποτυγχάνει κάτω από την πίεση των συντηρητικών κύκλων της Θεολογικής και Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών, της Ομοσπονδίας Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης και της Εταιρείας Ελλήνων Φιλολόγων. Το 1963 η κυβέρνηση Γεωργίου Παπανδρέου αναλαμβάνει το έργο μιας ουσιαστικής εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης.¹⁴⁷ Το 1964 λοιπόν, η κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου προχώρησε στην τελευταία μεταρρύθμιση πριν από την οριστική καθιέρωση της δημοτικής. Το Σεπτέμβριο του 1964 ο υφυπουργός Παιδείας Λουκής Ακρίτας καταθέτει το νόμο 4379/64 «περί οργάνωσης και διοικήσεως της Γενικής Εκπαιδύσεως». Τα μέτρα είχαν μεγάλη απήχηση. Καθιερώθηκε η δωρεάν εκπαίδευση και εισήχθησαν η δημοτική γλώσσα και τα σχολικά βιβλία. Επίσης, εισήχθη η διδασκαλία αρχαίων ελληνικών από μετάφραση. Ήταν μια προσπάθεια να καθιερωθεί ένα σύστημα παιδείας σύγχρονο, λειτουργικό και δημοκρατικό.¹⁴⁸ Ο Λουκής Ακρίτας χαρακτήρισε την μεταρρύθμιση ως μία «από τας πλέον ριζοσπαστικές και πλέον ζωογόνους μεταβολάς» με «εξόχως εθνικόν και προοδευτικόν πνεύμα», ενώ ο Ευάγγελος Παπανούτσος την αποκάλεσε «πνευματικήν εποποιίαν».¹⁴⁹ Η μεταρρύθμιση του 1964 ανεκόπη το 1967 από τη χούντα που επέστρεψε στην καθαρεύουσα ως επίσημη γλώσσα του κράτους. Επιπλέον, το

¹⁴⁶ Α. Δημαράς, «Από τις προτάσεις στο νομοθετήματα (1917- 1931)», στην *Ιστορία της Ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα 2015, σ. 268-269

¹⁴⁷ Ε. Φιλίππáκη – Warburton, «Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1964», στην *Ιστορία της Ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα 2015, σ. 320

¹⁴⁸ Κ. Βαρελά, «Εκπαιδευτική πολιτική», στην *Ελευθεροτυπία*, (2008), σ.18

¹⁴⁹ Σ. Γκλαβάς, «Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση», στην ιστοσελίδα :kathimerini.gr, 13.4.2021, διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/politics/561326029/i-ekpaideytiki-metarrythmisi/>, ημερομηνία προσπέλασης 27.6.2023

στρατιωτικό πραξικόπημα καθιέρωσε στο Σύνταγμα του 1968 την καθαρεύουσα ως επίσημη γλώσσα της παιδείας από την Δ΄ Τάξη του Δημοτικού και εξής.

Η προσπάθεια του Γεωργίου Παπανδρέου ολοκληρώνεται με τη μεταρρύθμιση του πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Καραμανλή και του υπουργού Παιδείας Γεωργίου Ράλλη, το 1974 με την πτώση της δικτατορίας. Δύο βασικά νομοθετήματα της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του 1976 ήταν ο νόμος 309/76 «Περί οργανώσεως και διοικήσεως της Γενικής Εκπαιδεύσεως» και ο νόμος 576/77 «Περί οργανώσεως και διοικήσεως της Μέσης και Ανωτέρας Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαιδεύσεως», ενώ οι αλλαγές στην εκπαιδευτική πολιτική προβάλλονταν ως απαραίτητη προϋπόθεση ένταξης της χώρας μας στην ΕΟΚ. Η «Νεοελληνική», όπως ονομάστηκε η δημοτική της κυβέρνησης του Κωνσταντίνου Καραμανλή, περιείχε στοιχεία της καθαρεύουσας προσαρμοσμένα στη σύνταξη και στη γραμματική της, διαφέροντας από την ακραία δημοτική του Γιάννη Ψυχάρη.

Επειδή στη συνείδηση του κόσμου η καθαρεύουσα είχε ταυτιστεί με τη δικτατορία, η καθιέρωση της δημοτικής ήταν αναμενόμενη. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976 οδήγησε στον εκσυγχρονισμό της Ελλάδας. Εκτός από τη γλώσσα, με τη μεταρρύθμιση του 1976 ρυθμίστηκαν και άλλα ζητήματα όπως η οργάνωση, η διοίκηση και η εποπτεία της εκπαίδευσης. Το εξατάξιο γυμνάσιο (ημερήσιο και εσπερινό) μετατράπηκε σε τριετές υποχρεωτικό ενώ καταργήθηκαν οι εισαγωγικές εξετάσεις από το Δημοτικό, θεσμοθετήθηκε το τριετές Λύκειο, το τετραετές εσπερινό Λύκειο, καθώς και ένας νέος τύπος Λυκείου, το Πρότυπο Κλασικό.¹⁵⁰ Καθιερώθηκαν τα μεικτά σχολεία και η 9χρονη υποχρεωτική εκπαίδευση. Επιπλέον, ορίστηκε η δημοτική ως επίσημη γλώσσα της εκπαίδευσης και έτσι λύθηκε το γλωσσικό ζήτημα που ταλαιπώρησε τόσο την ελληνική κοινωνία και παιδεία.

¹⁵⁰ Σ. Γκλαβάς , «Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση» στην ιστοσελίδα: kathimerini.gr ,13.4.2021, διαθέσιμο στο : <https://www.kathimerini.gr/politics/561326029/i-ekpaideytiki-metarrythmisi/>, ημερομηνία προσπέλασης 27.6.2023

Β΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Μέση οδός και αντίποδας

2.1. Οι αρχαϊστές, οι οπαδοί της απλής γλώσσας και η «μέση οδός».

Στη γλωσσική διαμάχη του 18^{ου} αιώνα ανάμεσα στους αρχαϊστές που υποστήριζαν τη γλώσσα των αρχαίων προγόνων και σε αυτούς που υποστήριζαν την ομιλουμένη γλώσσα, αποφασιστική υπήρξε η παρέμβαση του Αδαμαντίου Κοραή, ο οποίος υπήρξε εκφραστής της λεγόμενης «μέσης οδού». Οι απόψεις του αναπτύσσονται στην επιστολιμαία διατριβή του προς τον φίλο του Αλέξανδρο Βασιλείου, την οποία προτάσσει ως πρόλογο της έκδοσης των Αιθιοπικών του Ηλιοδώρου. Κατά τον Κοραή, οι Έλληνες έπρεπε να καλλιεργήσουν σε όλους τους τομείς της δραστηριότητάς τους την μητρική γλώσσα. Υπερασπίστηκε με όλη του τη δύναμη τις απόψεις του, γεγονός που τον οδήγησε σε προσωπικές αντιπαλότητες με πολλούς. Μάλιστα, το έθνος χωρίστηκε σε κοραϊστές και αντικοραϊστές με αντίστοιχες δικές τους εφημερίδες, τον Λόγιο Ερμή και την Καλλιόπη.¹⁵¹

Στο γλωσσικό ζήτημα που συζητήθηκε με πάθος τα τελευταία πενήντα χρόνια πριν από την Επανάσταση, ο Κοραής ακολούθησε τη μέση οδό : ήταν αντίθετος στον εξαρχαϊσμό της γλώσσας αλλά δε δεχόταν αυτούσια και τη νεοελληνική δημοτική, η οποία έλεγε πως πρέπει να «καθαρισθή» και να «καλλωπισθή». Προς το τέλος της ζωής του πλησίαζε όλο και πιο πολύ τη δημοτική και ίσως υπήρχαν στιγμές που αμφέβαλλε για την ορθότητα των γλωσσικών του ιδεών: «εάν κατά δυστυχίαν είναι εσφαλμένα (οι γλωσσικές του απόψεις).... φρονιμωτέραν άλλην συμβουλήν εις το έθνος να δώση τις δεν έχει παρά την συμβουλήν ... να γράφη καθώς μιλεί, και να μη γυρεύει να σιάση την γλώσσαν όπου έλαβεν από τους γονιούς του». ¹⁵²

Κυριότεροι αντίπαλοι του Κοραή ήταν ο Ηπειρώτης Νεόφυτος Δούκας με τον κύκλο του, ο Στέφανος Κομμητάς και ο Παναγιώτης Κοδρικός, ενώ δυναμικότερος στην υπεράσπιση των κοραϊκών θέσεων αποδείχθηκε ο Ηπειρώτης λόγιος Κωνσταντίνος Ασώπιος (1785-1872) Μάλιστα , όταν ο ποιητής Παναγιώτης Σούτσος (1806-1868) δημοσίευσε ένα φυλλάδιο (*Η Νέα Σχολή του γραφομένου λόγου*

¹⁵¹ Γ. Χριστοδούλου, «Κοραής και Κοδρικός η 'μέση οδός' και η αντίδραση», στην *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα 2015, σ.230

¹⁵² Βλ. λήμμα σύνταξης «Κοραής Αδαμάντιος», στη *Νέα Δομή*, τ. 18 (1996), σ. 105, στο εξής βλ. *ΝΔ*

ή ανάστασις της αρχαίας ελληνικής γλώσσης εννοουμένης υπό πάντων) κατά των απόψεων του Κοραή, ο Ασώπιος καυτηρίασε τις κατηγορίες του Σούτσου.¹⁵³ Το σύνθημα του Παναγιώτη Σούτσου όταν υποστήριζε την «ανάστασιν της αρχαίας Ελληνικής γλώσσης εννοουμένης υπό πάντων» ήταν «εξωραΐσατε», «εξοβελίσατε», «απορρίψατε», «τα γελοία κοραϊστικά εξαμβλώματα». Προσθέτει επίσης :«Σκαπανείς ημείς αυθάδεις, καταρρίπτομεν σήμεραν το φραγκικόν τούτο και πτωχόν οικοδόμημα και ανεγείρομεν από του μνήματος την ελληνικήν γλώσσαν των προγόνων».«Φράγκικον και πτωχόν » είναι το οικοδόμημα του Κοραή.¹⁵⁴

Ο Ασώπιος ήταν μαθητής του Αθανάσιου Ψαλίδα αλλά και έμμεσα του Κοραή, τον οποίο είχε γνωρίσει στο Παρίσι. Πίστευε και ο ίδιος ότι για να μορφωθούν οι Έλληνες, έπρεπε οι δάσκαλοί τους να τους μιλήσουν με γλώσσα απλή. Μάλιστα θεώρησε χρέος του να υπερασπιστεί τη μνήμη του Κοραή και την τιμή των συναδέλφων του και του ιδίου. Για το λόγο αυτό γράφει στα *Σούτσεια* πως ο Σούτσος θα έπρεπε να σεβαστεί τους Επτανήσιους λογοτέχνες και να είναι σεμνός απέναντι στη μνήμη του Κοραή από τον οποίο «εφωτίσθησαν και φωτίζονται καθ' εκάστην πάμπολλοι». Υποστηρίζει ότι η αρχαΐζουσα γλώσσα είναι ακατάλληλη να συγκινήσει τους αναγνώστες, ενώ η επιστροφή σε αυτή είναι βλαβερή και αδύνατη.¹⁵⁵

Τον ακραίο αρχαϊσμό ασπάστηκαν μέσα από το συγγραφικό και διδακτικό τους έργο στις ελληνικές κοινότητες της Μολδοβλαχίας και Αυστροουγγαρίας, ο Στέφανος Κομμητάς (περ. 1770-1830), ο Νεόφυτος Δούκας (περ. 1762-1845) και ο Λάμπρος Φωτιάδης (1752-1805). Σύμφωνα με τον Κομμητά, όλα τα επιστημονικά συγγράματα και κυρίως η Γραμματική, έπρεπε να γραφούν στην αρχαία γλώσσα και όχι στην « βάρβαρο και ακαλλιέργητο και ακανόνιστο χυδαϊκή διάλεκτο», ενώ για τη σχολική διδασκαλία συνιστούσε και βιβλία στην απλή γλώσσα.¹⁵⁶ Ο Κομμητάς αποτελούσε έναν από τους μαχητικότερους οπαδούς της αντικοραϊκής παράταξης. Είχε απευθύνει προς τον Κοραή κατά τα έτη 1814-1815 τρεις επιστολές με σφοδρές κατηγορίες. Ο Κοραής απάντησε μόνο στην πρώτη με μια αγέρωχη ακαμψία, υπερασπιζόμενος τους φίλους του και χωρίς να δώσει συνέχεια. Απέφυγε να δώσει

¹⁵³ Γ. Χριστοδούλου, «Η καθαρεύουσα ως επίσημη γλώσσα», στην *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα 2015, σ. 248

¹⁵⁴ Φ. Ηλιού, *Ιδεολογικές χρήσεις του Κοραϊσμού στον 20^ο αιώνα*, Αθήνα 2003, σ. 36

¹⁵⁵ Γ. Μπαμπινιώτης, *Το Γλωσσικό ζήτημα*, σ.239-240

¹⁵⁶ Π. Κιτρομηλίδης, «Γλωσσικός αρχαϊσμός και φιλοσοφική ανανέωση», στην *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα 2015, σ. 224

στον Κομμητά αφορμή για δημόσια διαμάχη γιατί γνώριζε τον οξύτατα εριστικό χαρακτήρα του. Τότε ο Κομμητάς έγραψε τον *Λόγο στηλιτευτικόν*, που αποτελούσε προσωπική επίθεση και παράβαση στοιχειωδών κανόνων ευπρεπείας πνευματικού ανθρώπου.¹⁵⁷

Το 1808 στα Προλεγόμενα της β' έκδοσης της *Γραμματικής Τερψιθέας*, ο επιφανής ελληνιστής και διδάσκαλος του Γένους Νεόφυτος Δούκας, στράφηκε κατά των γλωσσικών ιδεών του Κοραή, τις οποίες χαρακτήρισε ως αντίδραση και ανακοπή του έργου της πνευματικής αναγέννησης των Ελλήνων.¹⁵⁸ Ο Δούκας πολέμησε έντονα την «μέση οδό» του Κοραή και υποστήριξε την ανάσταση της αρχαίας γλώσσας μετά από επίμονη σπουδή. Στην πράξη όμως οδηγήθηκε σε αυτό που ονομάζεται μακαρονισμός. Πρόκειται για ανάμειξη νέων λέξεων και φράσεων με λέξεις και φράσεις της αρχαίας γλώσσας. Ο Φωτιάδης από την άλλη, υποστήριξε την ανωτερότητα του γραπτού λόγου έναντι του προφορικού, ο οποίος υπόκειται σε υποκειμενικές επιλογές.¹⁵⁹

Οι Αθανάσιος Ψαλίδας (1767- 1829) και Ιωάννης Βηλαράς (1771-1823) καταπολέμησαν με σφοδρότητα τη μέση οδό του Κοραή, στο θέμα του φωτισμού του Γένους. Αντιπροσώπευσαν μια αυτόνομη κίνηση που χαρακτηρίζεται από γόνιμες αλλά και από ακραίες γλωσσικές τάσεις. Η γλωσσική μεταρρύθμιση που εισηγείται ο Ψαλίδας δεν απαξιώνει αλλά τιμά την αρχαία γλωσσική κληρονομιά. Προτείνει η «παλαιά Ελληνική» να είναι ένα από τα μαθήματα που θα διδάσκονται σε μια ανώτερη βαθμίδα στο σχολείο, ενώ εκείνο που καταπολεμά είναι ο λογιολατρισμός, δηλαδή η τάση κάποιων προσκολλημένων στο παρελθόν δασκάλων να επιβάλλουν στο λαό μια γλώσσα που δεν τον εκφράζει. Βασική θέση του είναι πως οι Νεοέλληνες οφείλουν να γράψουν και να μιλήσουν στη γλώσσα που αντιλαμβάνονται, η οποία αποτυπώνει όλα όσα νιώθουν και σκέπτονται. Αυτή δεν είναι άλλη από τη γλώσσα της γεωγραφικής περιφέρειας στην οποία κατοικούν. Απέναντι στο συγγραφικό έργο του Κοραή είναι πολύ αυστηρός. Αυτόν υπαινίσσεται όταν κατηγορεί όσους «ξανατηπονουν τους παλιους Ελληνες σηγγραφιαδες »πιστεύοντας ότι έτσι θα

¹⁵⁷ Α. Δασκαλάκης, *Κοραής και Κοδρικάς*, σ. 22-23

¹⁵⁸ Α. Δασκαλάκης, *ό. π.*, σ. 18

¹⁵⁹ *ΙΕΓ*, (2015), σ. 224

φωτίσουν το Γένος. Τέλος, στο ζήτημα της ορθογραφίας προτείνει να καταργηθεί η ιστορική ορθογραφία και να αντικατασταθεί από την φωνητική.¹⁶⁰

Ο Ιωάννης Βηλαράς (1771-1823) υπήρξε υπέρμαχος του δημοτικισμού και σφοδρός ενάντιος σε κάθε μορφή λογιωτατισμού. Υποστήριζε πως αντί να περιφρονούμε τη γλώσσα μας, οφείλουμε να την αγαπήσουμε και να αναδείξουμε την ομορφιά της. Δήλωνε κατηγορηματικά πως τιμούσε και σεβόταν την αρχαία κληρονομιά, όμως δεν τη θεωρούσε ωφέλιμη.¹⁶¹ Υπήρξε βαθύς γνώστης της αρχαίας Ελληνικής λογοτεχνίας, πράγμα το οποίο διαπιστώνεται εύκολα από την μετάφραση της Ομηρικής «Βατραχομουμαχίας». Ήταν όμως ανυποχώρητος οπαδός της Δημοτικής γλώσσας, όπως φαίνεται από την πασίγνωστη μελέτη του για το γλωσσικό, που εξέδωσε το 1814 με τίτλο «Η Ρομέηκη γλώσσα».¹⁶²

Από την άλλη, ο δοβρουτσιώτης Ιώσηπος Μοισιόδαξ (περ. 1725-1800), μαθητής του Βούλγαρη, στη μετάφρασή του από τα ιταλικά της *Ηθικής Φιλοσοφίας* του Μουρατόρι (Βενετία 1761) και στη *Θεωρία της Γεωγραφίας* του (Βιέννη 1781), επισήμανε τις αρετές της απλής γλώσσας (απλούν ύφος). Θεωρούσε πως από τον εμπλουτισμό και τη διόρθωση του απλού ύφους μπορούσε να προκύψει μια γλώσσα που θα μπορούσε να συγκριθεί με τις πιο ολοκληρωμένες ευρωπαϊκές. Και για τον Δημήτριο Καταρτζή (περ. 1730-1807) ζωτικό ήταν το πρόβλημα της καταλληλότερης γλώσσας για την παιδεία. Η γλώσσα που καθημερινά μιλούσαν έπρεπε να μετασχηματιστεί με τέτοιο τρόπο, προκειμένου να αποτελέσει την εθνική παιδεία. Η αρχαία γλώσσα δεν έπρεπε να επιβληθεί στην καθομιλουμένη. Μπορούσε όμως να προσφέρει παραδείγματα εκφραστικού πλούτου στη φυσική γλώσσα.¹⁶³ Γνώριζε καλά ότι οι ανάγκες της εκπαίδευσης σε χρήσιμα βιβλία δεν μπορούσαν να καλυφθούν από «πρωτότυπα» συγγράμματα: έτσι, πρότεινε να γίνουν μεταφράσεις γνωστών εκλαϊκευτικών έργων της ευρωπαϊκής γραμματείας.¹⁶⁴

Ο Δημήτριος Καταρτζής είναι από τους λογίους του 18^{ου} αιώνα που διακρίθηκαν για τη μεγάλη τους μόρφωση. Θέλησε να σταδιοδρομήσει στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες, όπου ζούσαν πολλοί Έλληνες και αναδείχτηκε ως

¹⁶⁰ Γ. Μπαμπινιώτης, *ό. π.*, σ. 167-170

¹⁶¹ Γ. Μπαμπινιώτης, *ό. π.*, σ. 175

¹⁶² Ι. Χρέππας – Χ. Κατριμπούζας, *ό. π.*, σ. 287

¹⁶³ *ΙΕΓ*, (2015), σ. 225

¹⁶⁴ Σ. Αθήνη – Γ. Ξούριας, *Νεοελληνική Γραμματεία 1670-1830*, Αθήνα 2015, σ.27

άνθρωπος των γραμμάτων και διαπρεπής νομικός. Οι σύγχρονοί του τον αποκάλεσαν «Μαικήνα των σοφών της Βλαχίας» και «σεβάσμιο πατριάρχη των λογίων». Θεωρήθηκε υπέρμαχος της δημοτικής γλώσσας, έγραψε τη *Γραμματική της φυσικής γλώσσας* (1788), την οποία δημοσίευσε ο Κ.Θ. Δημαράς το 1957 και ταύτισε την αρχαϊκή γλώσσα με την Καθαρεύουσα.¹⁶⁵ Δυο μαθητές του, οι Δανιήλ Φιλιππίδης (1750-1832) και Γρηγόριος Κωνσταντάς (1758-1844) με σχεδόν παράλληλους βίους, έγραψαν ένα πολύ σημαντικό έργο για τα ελληνικά γράμματα. Πρόκειται για τη *Νεωτερική Γεωγραφία* (1791). Το έργο γράφτηκε στο λεγόμενο «απλούν ύφος», τη λαϊκή γλώσσα, την οποία υπερασπίζονται στον πρόλογο. Μετά τη *Νεωτερική Γεωγραφία* συνέχισαν ξεχωριστά ο καθένας το έργο τους, ενώ υποστήριξαν την Ελληνική Επανάσταση του 1821 και ως μέλη της Φιλικής Εταιρείας.¹⁶⁶ Οι δύο μαθητές του Καταρτζή, ενώ αρχικά υιοθέτησαν τις απόψεις του, αργότερα στράφηκαν προς συντηρητικότερες αντιλήψεις, όπως και ο ίδιος ο Καταρτζής.

Το ίδιο συνέβη και με τον Νικηφόρο Θεοτόκη, ο οποίος από την απλούστερη γλώσσα, τελικά, προτίμησε μια γλώσσα που προσεγγίζει την αρχαία. Μάλιστα, πρώτος αυτός χρησιμοποίησε τον όρο «καθαρεύουσα» στο *Κυριακοδρόμιον* (Μόσχα 1796).¹⁶⁷ Ο Θεοτόκης ήταν δεκαπέντε χρόνια νεώτερος από τον Βούλγαρη, με τη σταδιοδρομία του οποίου έχει πολλά κοινά η δική του. Στα τέλη της ζωής του βρέθηκε στη Ρωσία προσκαλώντας εκεί Έλληνες προκειμένου να αποφύγουν τον προσηλυτισμό των καθολικών. Μάλιστα, όπως όλοι οι λόγιοι της εποχής εκείνης, έτσι και ο Θεοτόκης ενδιαφερόταν έντονα για την υπόθεση του έθνους του, ακολουθώντας θερμά τη ρωσική πολιτική.¹⁶⁸

Ο Κοραΐς με τη «μέση οδό» του έδωσε μια γλώσσα σπουδαστηριακή που της έλειπε η συνάφεια με το λαϊκό αίσθημα. Μια γλώσσα που δεν μπόρεσε να επιζήσει και που γνώρισε μεγάλες αντιδράσεις και από τις δύο πλευρές, δημιουργώντας το «αντικοραϊκό» μέτωπο. Ο Χατζιδάκης έγραψε για τον Κοραΐ πως «παρέπλεε την δημώδη», όμως η γλώσσα του δε θυμίζει δημώδη, όσο καθαρεύουσα :απλοποιημένη αρχαϊκή.¹⁶⁹ Επειδή θέλησε να συστηματοποιήσει τη γλώσσα που

¹⁶⁵ Γ. Μπαμπινιώτης, *ό. π.*, σ. 73-74

¹⁶⁶ Γ. Μπαμπινιώτης, *ό. π.*, σ. 77-80

¹⁶⁷ *ΙΕΓ*, (2015), σ. 225

¹⁶⁸ Β. Τατάκης, *Σκούφος, Μηνιάτης, Βούλγαρης, Θεοτόκης*, Αθήνα 1953, σ. 250-251

¹⁶⁹ Βλ. λήμμα σύνταξης «Αδαμάντιος Κοραΐς» στην : *Ελληνική Πεζογραφία (Εγκυκλοπαίδεια)*, τ. 3 (1980), σ. 256

μιλιόταν από έναν απαίδευτο λαό, να οργανώσει ένα σύστημα γραμματικής και να επεξεργαστεί κανόνες που δείπαν τον προφορικό λόγο και ακολούθως και τον γραπτό, πλήρωσε το τίμημα. Ένα από τα πιο γνωστά αντικοραϊκά κείμενα ήταν τα *Κορακιστικά* (1813) του Ιάκωβου Ρίζου Νερουλού, το οποίο ήταν όπλο στα χέρια τόσο των δημοτικιστών όσο και των αρχαϊστών.¹⁷⁰ Σύμφωνα με τον Γεώργιο Μπαμπινιώτη, ο Κοραής έγραψε σε μια μορφή δημοτικίζουσας καθαρεύουσας.¹⁷¹ Ο Κούμας, ο Βάμβας, ο Ασώπιος, ο Οικονομίδης, ο Μαυροφρύδης και άλλοι ένδοξοι διδάσκαλοι του Γένους πορεύτηκαν στις φιλολογικές και γλωσσικές τους έρευνες την οδό που χάραξε ο Αδαμάντιος Κοραής.¹⁷²

2.2. Αδαμάντιος Κοραής και Παναγιώτης Κοδρικάς

Ο αγώνας του Κοραή για την καθιέρωση της Κοινής, της απλούστερης προφορικής γλώσσας, ως επίσημης γλώσσας και για το γραπτό λόγο υπήρξε αποφασιστικός για την πορεία και κατάληξη του γλωσσικού ζητήματος. Η «μέση οδός» τον έφερε στο στόχαστρο τόσο των οπαδών της λαϊκότερης γλώσσας όσο και των λογίων. Τις σκληρότερες επιθέσεις δέχτηκε από λόγιους Φαναριώτες, με χαρακτηριστικότερο εκπρόσωπο τον υψηλής μόρφωσης Φαναριώτη, Παναγιώτη Κοδρικά (1762-1827). Η στάση του Κοδρικά είναι αντιφατική καθώς ενώ θεωρεί ως Κοινή τη λόγια γλώσσα του Φαναρίου, εγκωμιάζει από την άλλη τη λαϊκή γλώσσα του Καταρτζή και του Χριστόπουλου.¹⁷³

Σύμφωνα με τον Απ. Δασκαλάκη, προκειμένου να κατανοηθούν καλύτερα τα βαθύτερα αίτια της διαμάχης μεταξύ Κοραή και Κοδρικά είναι απαραίτητο να γίνει αναφορά και σε βαθύτερα κοινωνικοπολιτικά αίτια. Ο Κοραής όντας πνευματικό τέκνο της Γαλλικής Επανάστασης, της οποίας τα γεγονότα είχε ζήσει κατά την μακρά παραμονή του στο Παρίσι, είχε εμποτισθεί από κοινωνικές και πολιτικές ιδέες τις οποίες δεν εγκατέλειψε μέχρι τον θάνατό του. Είχε μελετήσει τα έργα του Ρουσσώ, του Βολταίρου, του Μοντεσκιέ, του Ντιντερό και άλλων διαφωτιστών, τα οποία επέδρασαν καταλυτικά στην ψυχοσύνθεσή του. Μισούσε τους Τούρκους και ονειρευόταν μια ελεύθερη ελληνική δημοκρατική πολιτεία η οποία θα είχε ως πρότυπο τη δημοκρατία της αρχαίας Ελλάδας. Απεχθανόταν το Βυζάντιο και τους

¹⁷⁰ Γ. Μπαμπινιώτης, *ό. π.*, σ. 27

¹⁷¹ Γ. Μπαμπινιώτης, *Συνοπτική ιστορία της ελληνικής γλώσσας : με εισαγωγή στην ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία*, Αθήνα 2002, σ. 183

¹⁷² Ε. Παντελάκι, *Ο Κοραής και η γραμματική*, Αθήνα 1909, σ. 172

¹⁷³ Γ. Μπαμπινιώτης, *Το Γλωσσικό ζήτημα*, σ.29-30

βυζαντινούς αυτοκράτορες τους οποίους χαρακτήριζε σύμβολα δεσποτείας, ανισότητας και λαϊκής καταδυνάστευσης. Απεχθανόταν τους Φαναριώτες και απέκρουε κάθε επιρροή του ορθόδοξου κλήρου στον λαό.

Η παιδεία λοιπόν ήταν ο μοναδικός δρόμος προς την πνευματική και πολιτική αναγέννηση του έθνους, αξιοποιώντας την κληρονομιά του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού και τα εφόδια (πολιτικά και πνευματικά) του σύγχρονου ευρωπαϊκού κόσμου. Διεκήρυττε λοιπόν, την ίδρυση σχολείων, την αποστολή των νέων στο εξωτερικό για σπουδές και την μετάφραση των ευρωπαϊκών έργων στη νέα ελληνική. Σχετικά με τη διάδοση της παιδείας μέσω των συγγραμμάτων και των σχολείων, υποστήριζε πως έπρεπε να καλλιεργηθεί η απλή γλώσσα, η οποία αντλώντας κανόνες γραμματικούς και συντακτικούς από την αρχαία και απομακρύνοντας βαρβαρισμούς και αρχαϊσμούς, θα αποτελούσε το κατάλληλο όργανο της ελληνικής παιδείας. Όσον αφορά τον τρόπο λειτουργίας των ελληνικών σχολείων, ήταν πολέμιος των παλαιών μέσων διδασκαλίας και υπέρμαχος των νέων ευρωπαϊκών παιδαγωγικών μεθόδων αλληλοδιδασκτικής, ενώ θεμέλιο λίθο για τη διάπλαση του νου των νέων θεωρούσε το μάθημα της φιλοσοφίας. Αυτές τις ιδέες τις διατύπωσε στα συγγράμματά του και κυρίως στα προλεγόμενα των εκδόσεων κλασσικών κειμένων.¹⁷⁴

Από την άλλη, οι περισσότεροι από τους πολέμιους του Κοραή, είχαν ανατραφεί σε φαναριώτικο περιβάλλον, είχαν υπηρετήσει δίπλα σε Φαναριώτες (είτε στις ηγεμονίες είτε στην Κωνσταντινούπολη) και είχαν βοηθηθεί από αυτούς στην έκδοση των έργων τους και στην πνευματική τους ανάδειξη. Αρκετοί Έλληνες λόγιοι λοιπόν, είχαν ενστερνιστεί κοινωνικές και πολιτικές ιδέες των Φαναριωτών, οι οποίες ήταν άκρως συντηρητικές. Επιπλέον, ο Κοραής αντιπαθούσε και τους δημογέροντες, τους κοτζαμπάσηδες και τους προεστώτες. Αυτοί βρίσκονταν σε στενή επικοινωνία με τους Έλληνες λογίους, που έβλεπαν την προσωρινή ισχύ των προκρίτων ως ισχύ του έθνους. Τέλος, το Οικουμενικό Πατριαρχείο το οποίο από την εποχή του Μωάμεθ του Πορθητού είχε αναγνωρισθεί ως η κεφαλή του Γένους, υποστήριζε τις βυζαντινές παραδόσεις, είχε στενή σχέση με τους Φαναριώτες και πολύ συντηρητικό πνεύμα. Αποστρεφόταν τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης γιατί τις θεωρούσε αντίθετες με το χριστιανικό πνεύμα, αλλά και την φιλοσοφία γιατί πίστευε πως οδηγεί

¹⁷⁴ Α. Δασκαλάκης, *ό. π.*, σ. 10-12

στην κοινωνική αναρχία και την αθεΐα. Πολλοί Έλληνες λόγιοι, λοιπόν, σέβονταν το Οικουμενικό Πατριαρχείο και είχαν στενές σχέσεις με αυτό, είτε ως κληρικοί, είτε ως συγγραφείς ή διδάσκαλοι. Για το λόγο αυτό ήρθαν σε σύγκρουση με τις παιδαγωγικές και πολιτικοκοινωνικές ιδέες του Κοραή. Απ' όταν μάλιστα προώθησε τη γλωσσική του μέθοδο ως άρρηκτα συνδεδεμένο στοιχείο της πνευματικής και πολιτικής αναγέννησης του έθνους, στράφηκαν εναντίον του οι δύο άλλες γλωσσικές παρατάξεις.¹⁷⁵ Τον Κοραή λοιπόν, τον υποστήριζε η νεότερη γενιά του Διαφωτισμού ενώ τον Παναγιώτη Κοδρικά ηγετικές ομάδες της ελληνικής κοινωνίας.

Ο Παναγιώτης Κοδρικάς είχε γεννηθεί στην Αθήνα το 1762 και ανήκε από την πλευρά του πατέρα του σε οικογένεια προκρίτων των Αθηνών, των Κατζηλλιέρη. Σε ηλικία 16 ετών εγκατέλειψε την Αθήνα και εγκαταστάθηκε στην Κωνσταντινούπολη, ενώ με τη βοήθεια ισχυρών προστατών μπήκε αμέσως στους φαναριώτικους κύκλους. Άσκησε το επάγγελμα του οικοδιδασκάλου και έμαθε ξένες γλώσσες, κυρίως τη γαλλική και την τουρκική. Προσαρμόστηκε λοιπόν, στην ζωή του Φαναριώτικου κόσμου και αισθανόταν περισσότερο Φαναριώτης παρά Αθηναίος. Στην συνέχεια βρέθηκε στην υπηρεσία ηγεμόνων της Βλαχίας όπως ήταν ο Μιχαήλ Σούτσος, γεγονός που του άνοιξε διεθνείς πολιτικούς ορίζοντες και επηρέασε και την πνευματική του διάπλαση. Στο Βουκουρέστι ήρθε σε επαφή με επιφανείς Έλληνες λογίους και διδασκάλους όπως τον Καταρτζή, τον Μοισιόδακα, τον Κωνσταντά και κυρίως τον μεγάλο Έλληνα παιδαγωγό και διευθυντή του ελληνικού Λυκείου, Λάμπρο Φωτιάδη. Όλες λοιπόν, οι φιλολογικές και παιδαγωγικές του γνώσεις προέρχονται από εκεί. Το 1794 δημοσίευσε το σύγγραμμα « Ομιλίες περί πληθούς κόσμων», την δαπάνη του οποίου ανέλαβε ο ηγεμόνας Μιχαήλ Σούτσος, στον οποίο και αφιέρωσε το έργο. Όταν ο δημοκράτης Κοραής διάβασε την αντί προλόγου αφιέρωση προς τον ηγεμόνα Μιχαήλ Σούτσο, αν και δεν γνώριζε τον Κοδρικά, σχημάτισε πολύ αρνητική εντύπωση γι' αυτόν.

Τόσο ο Κοραής, όσο ο Κοδικάς υπήρξαν Έλληνες πατριώτες που έζησαν αρκετά χρόνια στο Παρίσι. Οι δύο ομογενείς άνδρες θα μπορούσαν να συνεργαστούν και για το προσωπικό τους συμφέρον αλλά και για το συμφέρον της πατρίδας τους. Ο Κοραής θα μπορούσε να αναζητήσει στήριγμα στις σχέσεις και την πολιτική δραστηριότητα του Κοδρικά, αλλά και ο Κοδρικάς θα έπρεπε να νιώθει υπερηφάνεια

¹⁷⁵ Α. Δασκαλάκης, ό. π. ,σ. 14-17

για την πνευματική ακτινοβολία ενός ομογενούς τον οποίο θαύμαζαν σπουδαίες προσωπικότητες της Ευρώπης. Επιπλέον, και οι δύο είχαν φιλικές σχέσεις με τον Αλέξανδρο Βασιλείου, έναν πολύ αξιόλογο Έλληνα. Η αντιπάθεια του Κοραή κατά του Κοδρικά πήρε τη μορφή μεγάλης έχθρας από το 1803, όταν εκείνος εξέδωσε στο Παρίσι το πρώτο έργο του στα γαλλικά. Την εποχή που ο Κοραής διέσπειρε τις γλωσσικές θεωρίες του, εμφανίστηκε ένας Φαναριώτης ως ρυθμιστής των πνευματικών προβλημάτων του έθνους μέσω μιας μελέτης γραμμένης στα γαλλικά.

176

Το 1810 εκδόθηκε στην Βιέννη ένα περιοδικό από τον Άνθιμο Γαζή, ο Λόγιος Ερμής, στο οποίο συγκεντρώθηκαν όλοι οι Έλληνες λόγιοι που ανήκαν στον κοραϊκό κύκλο. Το περιοδικό υπερασπιζόταν τις γλωσσικές θεωρίες του Κοραή αλλά απέφευγε και οποιαδήποτε διαμάχη. Αυτό εξόργιζε τον Κοραή, οι επιστολές του οποίου ήταν γεμάτες από παράπονα. Στη συνέχεια, (1816) δύο νέοι εκδότες- στενοί φίλοι του Κοραή- ανέλαβαν την επανέκδοση του περιοδικού, οι Θεόκλητος Φαρμακίδης και Κωνσταντίνος Κοκκινάκης. Ο Κοδρικάς λοιπόν, γνώριζε πόσο αφοσιωμένοι οπαδοί και υπερασπιστές των ιδεών του Κοραή ήταν οι δύο άνδρες. Βρήκε λοιπόν ευκαιρία να αρχίσει αγώνα κατά του Κοραή και της κοραϊκής παράταξης μέσω μιας επιστολής που έστειλε στους νέους εκδότες. Ήταν φανερό η πρόθεσή του να βλάψει και να δυσφημήσει την κυκλοφορία του περιοδικού στις τάξεις των ομογενών, προς τους οποίους απευθύνονταν οι νέοι εκδότες. Κι ενώ αρχικά επαίνεσε τον ζήλο των νέων εκδοτών για την προσφορά τους στο Γένος, στη συνέχεια πέρασε στο ζήτημα της γλώσσας την οποία θα χρησιμοποιούσε το περιοδικό. Απαίτηση του Γένους, κατά τον Κοδρικά, ήταν «να είναι αι εκφράσεις κοιναί, ευγενικαί, και καθιερωμέναί από την των ευγενών χρήσιν και συνήθειαν». Μάλιστα η αποτυχία της πρώτης εκδόσεως του περιοδικού οφειλόταν σε «χυδαϊκάς λέξεις, γλωσσοσημαντικάς εκφράσεις, αλλοκότους και αλλοπροσάλλους φράσεις». Στη συνέχεια, έδωσε οδηγίες σε επιτακτικό τόνο, βάσει των οποίων θα έπρεπε να συντάσσεται το περιοδικό, ενώ χαρακτηριστικό είναι πως όλα τα παραδείγματα χυδαιολογίας ή κακής έκφρασης τα είχε αντλήσει από το έργο του Κοραή. Ο Κοδρικάς δεν μνημόνευσε πουθενά το όνομα του αντιπάλου του, ωστόσο από την αρχή μέχρι το τέλος της επιστολής μιλούσε γι' αυτόν. Η αναφορά σε λέξεις της Χίου και της Σμύρνης καθώς και οι λέξεις μέσα σε εισαγωγικά που καυτηρίαζε ήταν

¹⁷⁶ Α. Δασκαλάκης, ό. π., σ. 43-46

αντλημένες από τα έργα του Κοραή. Η επιστολή αυτή αναστάτωσε τους φίλους του Κοραή και υπήρχε κίνδυνος να βλάψει την επιτυχία του περιοδικού. Έτσι δόθηκε αμέσως απάντηση στην οποία συνεργάστηκαν με τον Δάσκαλό τους, Κοραή. Μέσα από αυτή υπερασπίστηκαν τις ιδέες του Κοραή και ανασκεύασαν το κατηγορητήριο του αναφερόμενοι σε αποσπάσματα των Προλεγομένων. Από την άλλη, ο ίδιος ο Κοραής δημοσίευσε ένα κείμενο με το ψευδώνυμο Νικόλαος Γεωργίου Κύπριος, στο οποίο με πλούσια επιχειρήματα προσπάθησε να εμφανίσει τον Κοδρικά ως στερημένο πραγματικής παιδείας. Μια μεγάλη φιλολογική διαμάχη είχε αρχίσει.¹⁷⁷

Ο Κοδρικάς δεχόταν ότι η γλώσσα έπρεπε να καθαριστεί από αρχαϊσμούς και ιδιοματισμούς, όπως και ο Κοραής, αλλά ως πρότυπο έπρεπε να έχει τη γλώσσα του Πατριαρχείου και των Φαναριωτών. Απ την άλλη, ο Κοραής ταύτιζε τους Φαναριώτες με τους Τούρκους καθώς τους θεωρούσε όργανα της τουρκικής κυριαρχίας, γι αυτό ήταν αντίθετος με οποιαδήποτε ανάμειξή τους με την πολιτιστική και πολιτική αναγέννηση του έθνους. Ο Κοδρικάς προσπάθησε να εκμηδενίσει τον Κοραή ως πνευματική προσωπικότητα (*Μελέτη της κοινής ελληνικής διαλέκτου, Παρίσι 1818*). Ο Κοραής απ' την άλλη, αντέδρασε με διάφορα δημοσιεύματά του, ανώνυμα ή ψευδώνυμα.¹⁷⁸ Η μεταξύ τους διαμάχη διήρκησε μέχρι την έκρηξη της Επανάστασης. Οι Έλληνες του εξωτερικού βρίσκονταν σε κατάσταση ενθουσιασμού. Διενεργούσαν εράνους ώστε να αποστείλουν εφόδια πολέμου στην πατρίδα και πολλοί επέστρεψαν εκεί. Δεν υπήρχε λοιπόν καιρός για φιλολογικές διαμάχες. Απ την άλλη η κατάσταση για τους Έλληνες λογίους της Βιέννης ήταν κρίσιμη και ακόμα χειρότερη για τις ελληνικές εφημερίδες που εκδίδονταν εκεί. Η Αυστρία, υπέρμαχος της ακεραιότητας της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, από την αρχή τάχθηκε εναντίον του αγώνα των Ελλήνων για την ελευθερία. Οι Έλληνες λόγιοι προσπαθούσαν να διαφύγουν γιατί φυλακίζονταν με την παραμικρή υποψία συμμετοχής σε κάποια κίνηση υπέρ της ελληνικής επανάστασης, ενώ τα ελληνικά περιοδικά κινδύνευαν να καταστούν όργανα της ανθελληνικής αυστριακής πολιτικής. Αποτέλεσμα αυτής της λογοκρισίας ήταν να διακόψουν τη κυκλοφορία τους ο «Λόγιος Ερμής» και η «Καλλιόπη». Με τον τρόπο αυτό διακόπηκε απότομα ο πόλεμος των δυο φιλολογικών παρατάξεων μέσω των ελληνικών περιοδικών της Βιέννης και κανείς δε μπορεί να μαντεύσει που θα οδηγούσε αν δεν μεσολαβούσε η Ελληνική επανάσταση.

¹⁷⁷ Α. Δασκαλάκης, *ό. π.*, σ. 62-74

¹⁷⁸ Γ. Χριστοδούλου, «Κοραής και Κοδρικάς ,η ‘μέση οδός’ και η αντίδραση» στην *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα 2015, σ. 231

¹⁷⁹Οι δύο επιφανείς Έλληνες αφιερώθηκαν σε ένα κοινό έργο, σε μια κοινή αποστολή, την εξυπηρέτηση του απελευθερωτικού αγώνα της πατρίδας τους. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι απανταχού Έλληνες και ιδιαίτερα οι αγωνιστές ανέμεναν από τον Κοραή περισσότερα παρά από οποιονδήποτε άλλον Έλληνα. Μολονότι ο ίδιος θεωρούσε τα μέσα του 19^{ου} αιώνα καταλληλότερη στιγμή για την κήρυξη του απελευθερωτικού αγώνα, ήταν διαδεδομένη η ιδέα ότι αυτός μέσω των συγγραφών και των πολιτικών του διδαγμάτων προκάλεσε την έκρηξη της επανάστασης. Αυτό έδινε τεράστια αίγλη στο όνομά του με αποτέλεσμα να τον σέβονται ακόμα και όσοι ανήκαν στην αντίπαλη φιλολογική παράταξη. Αντίθετα, ο κύκλος του Κοδρικά αποτελούνταν από στενούς φίλους του από το Παρίσι και κάποιους Φαναριώτες. Τη περίοδο αυτή μάλιστα εξέδωσε στα γαλλικά δυο ανώνυμα φυλλάδια μέσω των οποίων προσπάθησε να βρει λύση στο ελληνικό πρόβλημα σαν έμπειρος διπλωμάτης που ήταν. Το σχέδιο του ήταν η ίδρυση μιας μεγάλης ελληνικής ηγεμονίας, η οποία θα περιελάμβανε όλα τα εδάφη της ηπειρωτικής και νησιωτικής Ελλάδας. Η ηγεμονία αυτή θα ήταν υποτελής στον Σουλτάνο, με ευρύτερες πολιτικές δικαιοδοσίες και υπό την εγγύηση των Ευρωπαϊκών Δυνάμεων. Όπως ήταν φυσικό το φυλλάδιο αυτό (1822) εξόργισε τον Κοραή, ο οποίος όντας πνευματικό τέκνο της Γαλλικής Επανάστασης και άσπονδος εχθρός των Τούρκων, των Ρώσων και των Φαναριωτών, κυριαρχήθηκε από μίσος κατά του παλιού του αντιπάλου. Δύο χρόνια αργότερα ο Κοδρικάς εξέδωσε το δεύτερο φυλλάδιο, το οποίο μαρτυρεί τη διπλωματική πείρα του, το ειλικρινές ενδιαφέρον του για τους Έλληνες και την μεγάλη γνώση της πολιτικής κατάστασης της Ευρώπης. Σε αυτό υποστήριξε την πλήρη απελευθέρωση της Ελλάδας, λύση που εξυπηρετούσε τα συμφέροντα των Δυνάμεων και κυρίως την γαλλική πολιτική. Άλλωστε ο ίδιος ήταν υπάλληλος του Υπουργείου Εξωτερικών της Γαλλίας.

Ο Κοδρικάς πέθανε στις 15 Οκτωβρίου του 1827. Ο Κοραής δεν αφιέρωσε ούτε μια λέξη σε σχέση με αυτό το γεγονός, προσποιούμενος πλήρη άγνοια του θανάτου του στις επιστολές εκείνης της περιόδου. Γράφει χαρακτηριστικά στην αυτοβιογραφία του (1829) :

Μετανοώ τώρα ότι τους αντεπολέμησα κ' εγώ. Φρονιμότερα ήθελα πράξω, αν ακολουθούσα το σοφόν παράγγελμα του Επικτήτου «Εδοξεν αυτό». Πριν επιχειρήσει

¹⁷⁹ Α. Δασκαλάκης, ό. π. ,σ. 168-170

τις να συμβουλευθή διορθώσιν έργων στραβών, πρέπει να προβλέπη και τον μέλλοντα απαραίτητος πόλεμον από τους όσων η τιμή και η ευτυχία κρέμεται και τρέφεται από τα στραβά.¹⁸⁰

Στα 1826 ο εικοσάχρονος Φαναριώτης Παναγιώτης Σούτσος προβαίνει σε έναν μοναδικό απολογισμό του έργου του Κοραή. Ανάμεσα σε πολλά άλλα γράφει :

...Αυτός μας ανεκάλεσε την προγονικήν μας λαμπρότητα, διέλυσε την αχλύν της αμαθείας από τα όμματά μας και μας έδειξε τον μόνον και ασφαλή δρόμον, όστις δύναται να μας φέρη από τα βάραθρα της αδοξίας εις τον κολοφώνα της δόξης. Αυτός πρό της Ελληνικής Επαναστάσεως, κρατών την μάστιγα της αληθείας εις τας χείρας, έτυψε την κακίαν, ήναψε την φιλοτιμίαν εις τους Αριστοκράτας της Ελλάδος και διέσχισε τον μελανόν μανδύαν, όστις έκρυπτε τας μελανάς ψυχάς πολλών Αρχιερέων μη φυλαττόντων τα ιερά χρέη των. Εις αυτόν χρεωστούνται τα διάφορα παιδευτήρια της Ελλάδος, από τα οποία εξήλθε ένοπλος η ελευθερία αυτός τέλος πάντων μας ετίμησε δια των συγγραμμάτων του εις την Ευρώπην, εκανόνισε την γλώσσαν μας, ηύξησε τας γνώσεις μας και μετερρύθμισε τα ήθη μας...¹⁸¹

¹⁸⁰ Α. Δασκαλάκης, ό. π., σ. 187-188

¹⁸¹ Ο Φίλος του Νόμου, αρ. φ. 252, 15.10.1826, σ. 3

Γ' ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Παρακαταθήκη γλωσσικής παιδείας

3.1 Μετά τη γλωσσική μεταρρύθμιση

Η ιστορία της γλώσσας, οι μορφές που πήρε μέσα στο χρόνο, οι επιδράσεις της και η συμβολή της στην παιδεία κάθε χώρας αποτελούν το γλωσσικό πολιτισμό της. Ο ελληνικός γλωσσικός πολιτισμός προέκυψε από φωτισμένους ανθρώπους, ενώ το ελληνικό αλφάβητο με το οποίο διασώθηκε η πνευματική παραγωγή αποτέλεσε ένα λειτουργικό σύστημα γραφής. Επιπλέον, η ελληνική γλώσσα μιλήθηκε χωρίς διακοπή από τον ίδιο λαό, στον ίδιο χώρο για 40 αιώνες.¹⁸² Όταν το 1825, μέσα στη δίνη του Αγώνα της Ανεξαρτησίας κυκλοφορούσε για πρώτη φορά η γαλλική έκδοση των δημοτικών τραγουδιών, ο Φοριέλ δεν δίστασε να διακηρύξει ότι « η νέα ελληνική έχοντας έναν πυρήνα το ίδιο ομοιογενή, και πιο πλούσιο, από τα γερμανικά, όντας το ίδιο ξεκάθαρη με τα γαλλικά, πιο εύκαμπτη από τα ιταλικά και πιο αρμονική από τα ισπανικά, δεν της λείπει τίποτε για να θεωρηθεί από τώρα η πιο όμορφη γλώσσα της Ευρώπης».¹⁸³

Αυτή τη δύναμη του γλωσσικού μας πλούτου οφείλουμε να την αξιοποιήσουμε γιατί η γλώσσα είναι φορέας και δημιουργός πολιτισμού. Όσο βαθύτερα γνωρίζουμε το γλωσσικό μας πολιτισμό, τόσο καλλιεργούμε τη γλωσσική μας ικανότητα, ανακαλύπτουμε τον πνευματικό πολιτισμό μας, ακονίζουμε το μυαλό μας και συνειδητοποιούμε την πολιτισμική καταγωγή μας.¹⁸⁴ Τα ελληνικά είναι η γλώσσα της κλασικής γραμματείας και των Ευαγγελίων. Για αιώνες ήταν μια γλώσσα συνδεδεμένη με τους μηχανισμούς της πολιτιστικής, πολιτικής, θρησκευτικής και οικονομικής κυριαρχίας σε εκτεταμένες περιοχές των παραλίων της ανατολικής Μεσογείου.¹⁸⁵

Ο 20^{ος} αιώνας γνώρισε την επίσημη λύση του γλωσσικού ζητήματος και την λήξη μιας εκκρεμότητας είκοσι αιώνων. Αυτό συνέβη όχι μόνο λόγω της απόφασης της κυβέρνησης Καραμανλή το 1976, αλλά και γιατί οι ίδιοι οι Έλληνες είχαν πεισθεί πως ήταν αναγκαίο να καθιερωθεί στον γραπτό λόγο η γλώσσα που χρησιμοποιούσαν

¹⁸² Γ. Μπαμπινιώτης, *Η γλώσσα μας*, σ. 424-425

¹⁸³ Σ. Κούτρας, *Πειστικός Λόγος*, Αθήνα 2005, σ. 28

¹⁸⁴ Γ. Μπαμπινιώτης, *ό. π.*, σ. 426

¹⁸⁵ Κ. Τσουκαλάς, «Το μέλλον της Ελληνικής», στην *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα 2015, σ. 346

όλοι στην επικοινωνία τους, η Νεοελληνική. Το γλωσσικό ζήτημα δίχασε τους Έλληνες, ιδίως τους διανοούμενους, στρέφοντας τη δραστηριότητά τους προς άλλη κατεύθυνση. Παράλληλα, ευαισθητοποίησε τον ελληνικό λαό στα γλωσσικά ζητήματα περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο λαό.

Η επισημοποίηση της δημοτικής χωρίς κάποια προεργασία προκάλεσε δυσκολίες στη χρήση της τη δεκαετία 1976-1986. Προέκυψε τότε το ζήτημα της ποιότητας της Νεοελληνικής στη γραφή αλλά και στην ομιλία. Η στήριξη όμως της δημοτικής με διδακτικά βιβλία που βοήθησαν τους μαθητές και η πείρα των χρηστών της γραπτής δημοτικής γλώσσας, οδήγησαν στην υποχώρηση της αρχικής κακομεταχείρισης της γλώσσας. Σήμερα η κατάσταση δεν έχει καμία σχέση με το παρελθόν. Πολλοί Έλληνες μιλούν και γράφουν πολύ καλά Ελληνικά χωρίς αυτό να σημαίνει όμως πως η Ελληνική δεν κινδυνεύει να αλλοιωθεί.¹⁸⁶

3.2 Σύγχρονη πραγματικότητα

Τα πράγματα έχουν αλλάξει στις μέρες μας. Η ένταξη της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η παγκόσμια επικοινωνιακή επανάσταση οδηγούν σε μια νέα τάξη πραγμάτων. Παντού κυριαρχεί η αγγλοφωνία. Ο τουρισμός, η διεθνής γλώσσα των ηλεκτρονικών υπολογιστών, της μόδας, του αθλητισμού, της μουσικής και της υγείας επηρεάζουν το επικοινωνιακό περιβάλλον. Αυτή η υπερεθνική αγγλοφωνία προοιωνίζεται κοινωνική καταξίωση και επαγγελματική επιτυχία με αποτέλεσμα να απειλείται η μητρική μας γλώσσα.¹⁸⁷

Απ την άλλη η σύγχρονη Ελληνική αναπτύσσεται σήμερα ταχύτατα. Η σύγχρονη τεχνολογία και η τεράστια εξέλιξη των επιστημών καθιστούν επιτακτική την ανάγκη δήλωσης νέων όρων και λέξεων. Πρόκειται για όρους και λέξεις που πρωτοεμφανίζονται κυρίως στα Αγγλικά. Η γλωσσική επιστήμη στην Ελλάδα έχει σημειώσει μεγάλη πρόοδο καθώς αξιόλογα έργα (λεξικά, βοηθήματα, γραμματικές) έχουν εμφανιστεί τα τελευταία χρόνια.¹⁸⁸ Παρόλα αυτά τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και η διαφήμιση «απειλούν» τη γλώσσα. Διάφορες «κοτσάνες» περνούν στην καθομιλουμένη και η χρήση τους μπορεί να παγιωθεί με την επανάληψη

¹⁸⁶ Γ. Μπαμπινιώτης, *ό. π.*, σ. 121-124

¹⁸⁷ *IEG*, (2015), σ. 347

¹⁸⁸ Γ. Μπαμπινιώτης, *ό. π.*, σ. 126-127

κάνοντας τον τηλεθεατή να ξεχάσει τη σωστή έκφραση.¹⁸⁹ Η εκφραστική δύναμη της γλώσσας μας είναι τεράστια. Η μεγάλη εισβολή όμως ξένων λέξεων και εκφράσεων τη συρρικνώνουν. Μολονότι η γλώσσα μας έχει τεράστια ιστορία και σπάνιες εκφραστικές δυνατότητες, παρασυρμένοι από έναν άκρατο μιμητισμό και μειονεκτώντας απέναντι στα ξένα πολιτιστικά στοιχεία, οδηγούμαστε σε λανθασμένες επιλογές.¹⁹⁰

Μιλώντας για λάθη, λάθη γίνονταν ανέκαθεν στη γλώσσα μας. Ο Φρόνιχος, γραμματικός του 2^{ου} αιώνα μ. Χ., στο έργο του *Εκλογή ονομάτων και ρημάτων αττικών*, εκφράζει τον αποτροπιασμό του για λέξεις που μεταχειρίζονται οι σύγχρονοί του, ενώ ο Εμμανουήλ Ροΐδης στον 19^ο αιώνα μ. Χ, αναφέρει τον αρχηγό των αττικιστών σχολάρχη Κόντο που έψαχνε για λάθη στα κείμενα των λογίων της εποχής του.¹⁹¹

Συχνά γίνεται λόγος για κακοποίηση της γλώσσας και για κίνδυνο εξαφάνισης της Ελληνικής. Είναι ανάγκη λοιπόν να δοθεί προσοχή μέσα από την εκπαίδευση ώστε να οδηγηθεί ο νέος σε μια πιο προσεκτική χρήση των μηχανισμών και των δυνατοτήτων που παρέχει η γλώσσα μας: στο λεξιλόγιο που χρησιμοποιούμε από πλευράς ευστοχίας, στις γραμματικές δομές και στις συντακτικές λειτουργίες που προσφέρει η γλώσσα μας.¹⁹²

Η σημασία της γλώσσας είναι τεράστια και για το λόγο αυτό θα πρέπει η μητρική γλώσσα να κατέχει πρωταρχική θέση στην διαπαιδαγώγηση του νέου. Είναι αναγκαία η καθοδήγηση των νέων στην επικοινωνία τους. Πρόκειται για μια πολύτιμη καθοδήγηση καθώς είναι ο τρόπος που θα επικοινωνεί αποτελεσματικά και δημιουργικά με τους άλλους. Η γλώσσα είναι η σκέψη μας, η ταυτότητά μας, ο κόσμος μας. Και η γλώσσα κάθε ανθρώπου χρειάζεται γνώση, άσκηση και τεχνικές. Για να γράψουμε και να μιλήσουμε κατάλληλα με την περίσταση πρέπει να καλλιεργήσουμε την γλώσσα. Η γλωσσική καλλιέργεια του ανθρώπου είναι έργο ζωής καθώς αρχίζει με τη γέννησή του και τελειώνει με τον θάνατό του και είναι

¹⁸⁹ Μ. Σαββίδης, «Η γλώσσα στα ΜΜΕ και τη διαφήμιση», στην *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα 2015, σ.343

¹⁹⁰ Σ. Κούτρας, *ό. π.*, σ. 21

¹⁹¹ Ν. Σαραντάκος, *Γλώσσα μετ' εμποδίων*, Αθήνα 2007, σ.99

¹⁹² Γ. Μπαμπινιώτης, *ό. π.*, σ. 372

προϊόν πολλών παραγόντων : κυρίως του σχολείου, της οικογένειας, της ποιότητας των διαβασμάτων και των ακουσμάτων.¹⁹³

Είναι ανάγκη να δοθεί η βαρύτητα που πρέπει στην σωστή διδασκαλία της γλώσσας στο σχολείο. Το να κατέχεις τη γλώσσα σου δεν είναι ούτε απλό ούτε αυτονόητο. Κάτι που λείπει από το ελληνικό σύστημα διδασκαλίας της γλώσσας στα σχολεία είναι η εξοικείωση των μαθητών στη χρήση λεξικών, όχι μόνο μέσα στην τάξη αλλά και έξω από αυτή. Τα παιδιά δεν έχουν συνηθίσει να ανοίγουν λεξικά και αυτό θα γίνει μόνο αν τα χρησιμοποιούν συχνά μέσα στην τάξη. Το ίδιο ισχύει και για τη γραμματική. Τα βιβλία αναφοράς δεν χρησιμοποιούνται από τους μαθητές στο βαθμό που θα έπρεπε. Επομένως, πρέπει να αλλάξει το σχολικό σύστημα και να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα στη γλωσσική μάθηση.¹⁹⁴

Απ την άλλη, ισχύει ευρύτερα στον κόσμο μια χρησιμοθηρική αντίληψη για τη γλώσσα. Η γλώσσα αντιμετωπίζεται περισσότερο ως εργαλείο παρά ως αξία. Για πολλούς Έλληνες σημασία δεν έχει να μάθει το παιδί καλά τη γλώσσα του, αλλά πώς θα βελτιώσει τα αγγλικά του. Επιπλέον, ο νέος υπερηφανεύεται για τα καλά αγγλικά ή γαλλικά του και όχι για τα καλά ελληνικά του. Επομένως, το θέμα με τη γλώσσα είναι τι θέση της δίνουμε μέσα στη συνείδησή μας, κατά πόσο συνιστά ή όχι αξία για μας.¹⁹⁵ Κάθε γλώσσα καθρεπτίζει τη νοοτροπία των ανθρώπων του οικείου λαού και κύριο πνευματικό αγαθό του. Με την εκμάθησή της η κάθε γενιά εμβαπτίζεται στον πολιτισμό.¹⁹⁶ 181 Η υπόθεση της γλώσσας είναι δύσκολη. Είναι έργο ζωής που γίνεται με δημιουργική ανάγνωση και δημιουργική ακρόαση. Σε τελική ανάλυση τα γλωσσικά μας εφόδια είναι τα διαβάσματα και τα ακούσματά μας. Ο Σεφέρης έλεγε πως για να αποκτήσουμε ποιότητα στον λόγο μας πρέπει να προσπαθούμε να γίνουμε «άρχοντες της γλώσσας». ¹⁹⁷ Είναι λοιπόν χρέος των δημοσιογράφων και των συγγραφέων, ως υπεύθυνων για τη διαφύλαξη αυτού του εθνικού πλούτου, η αδιάκοπη φροντίδα προς καλλιέργεια με άψογη τήρηση των κανόνων της γραμματικής και με ορθή χρήση των λέξεων.¹⁹⁸

¹⁹³ Γ. Μπαμπινιώτης, *ό. π.*, σ. 185-186

¹⁹⁴ Γ. Μπαμπινιώτης, *ό. π.*, σ. 191

¹⁹⁵ Σ. Κούτρας, *ό. π.*, σ. 23

¹⁹⁶ Κ. Δεσποτόπουλος, *Φιλοσοφία και θεωρία του πολιτισμού*, Αθήνα 2001, σ. 181

¹⁹⁷ Γ. Μπαμπινιώτης, *ό. π.*, σ. 373

¹⁹⁸ Κ. Δεσποτόπουλος, *ό. π.*, σ. 181

3.3 Η διαχρονική διάσταση της Ελληνικής Γλώσσας

Από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα η γλωσσολογία άρχισε να εστιάζει στην περιγραφή των γλωσσών στη σύγχρονη μορφή τους (συγχρονική θεώρηση) αφήνοντας στην άκρη την ιστορική εξέλιξη και την προέλευση των γλωσσών (ιστορική – διαχρονική θεώρηση). Γρήγορα όμως συνειδητοποιήθηκε πως μια γλώσσα μελετάται πλήρως μόνο αν συνδυαστεί η συγχρονική και η διαχρονική θεώρηση. Πολύ περισσότερο για την Ελληνική λοιπόν, είναι ανάγκη να γνωρίζουμε όλοι ότι ελληνικά δεν είναι μόνο η δημοτική αλλά και η λόγια γλωσσική μας παράδοση. Η γλώσσα που μιλούσαν στο Βυζάντιο, η γλώσσα των Ευαγγελίων και η γλώσσα της αρχαιότητας.

Η διαχρονική μελέτη της Ελληνικής γλώσσας αποκαλύπτει την οικουμενικότητα και τον ενιαίο χαρακτήρα της. Στα μεγάλα λογοτεχνικά, επιστημονικά, ιστορικά και φιλοσοφικά κείμενα οφείλεται η οικουμενικότητα της γλώσσας μας. Οφείλεται ακόμη στη λειτουργία της επί Μεγάλου Αλεξάνδρου, ως διεθνούς γλώσσας του εμπορίου και του πολιτισμού καθώς και την καθιέρωσή της ως γλώσσας της διεθνούς επιστημονικής ορολογίας. Αναφορικά με τον ενιαίο χαρακτήρα της Ελληνικής γλώσσας δεν πρέπει να μας διαφεύγει πως οι Έλληνες στον ίδιο τόπο εδώ και 40 αιώνες μιλούν και γράφουν την ίδια γλώσσα, την Ελληνική. Μέσα σε αυτούς τους 40 αιώνες έγιναν πολλές μεταβολές χωρίς ωστόσο να αλλοιωθεί η δομική φυσιογνωμία και το λεξιλόγιό της. Αλλαγές που έγιναν αφορούσαν περισσότερο στις καταλήξεις και στους φθόγγους και λιγότερο στις ίδιες τις δομικές κατηγορίες (χρόνος, φωνή, έγκλιση, πτώσεις κλπ.) Από πλευράς λεξιλογίου, η επιβίωση λέξεων αλλά και η αναβίωση παλαιότερων λέξεων οδήγησε στη διαχρονική ενότητά της.¹⁹⁹ Η ανάγνωση του προοιμίου της Οδύσσειας του Ομήρου είναι αρκετή για να καταλάβουμε τη διαχρονικότητα της ελληνικής γλώσσας. Από τις εβδομήντα λέξεις του, οι δεκαπέντε είναι αυτούσιες (άνδρας, μούσα, νόστος, θεά κ .λ. π.) οι σαράντα πέντε είναι κατανοητές επειδή σώζονται στη νέα ελληνική ως σύνθετα ή παράγωγα και οι υπόλοιπες κατανοούνται εύκολα.²⁰⁰ Ιστορικά, η ελληνική γλώσσα κατέχει καίρια θέση στη γλωσσική έκφραση της Ευρώπης. Η έκφραση της

¹⁹⁹ Γ. Μπαμπινιώτης, «Η διαχρονική διάσταση της Ελληνικής», στην *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα 2015, σ. 326-327

²⁰⁰ Σ. Μπεκρή, «Η διαχρονικότητα της ελληνικής γλώσσας», στην ιστοσελίδα: alfavita.gr, 30.5.2016, διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/koinonia/188544_e-diahronikotita-tes-ellinikes-glossas, ημερομηνία προσπέλασης 27.6.2023

ευρωπαϊκής γνώσης είναι αδύνατο να μη στηριχτεί σε λέξεις όπως λ.χ. το *σύστημα* (system) ,η *σφαίρα* (sphere), ο *τόνος*(tone), η *συμφωνία* (symphony), ο *μύθος* (myth), οι *αυτόματοι* (automatic), η *οικονομία* (economy), το *μυστήριο* (mystery) κ. λ. π.²⁰¹ Απ' την άλλη, αξίζει να γίνει αναφορά στα λεγόμενα αντιδάνεια, τα οποία αποτελούν την επιστροφή μιας λέξης στην γλώσσα από την οποία γεννήθηκαν. Για παράδειγμα, η γαλλική λέξη *πλαζ* ήρθε από το γαλλικό *plage*, δάνειο από το ιταλικό *riaggia* «πλαγιά – ακρογιαλιά», που προήλθε από το μεσαιωνικό λατινικό *plagia* «επικλινές έδαφος», το οποίο ανάγεται στο αρχαίο ελληνικό *πλάγια* «πλευρές», ουδέτερο του επιθέτου *πλάγιος*. Οι γαλλικές λέξεις *τουρισμός* και *τουρ* είναι δάνεια από την ελληνική (λέξη *τόρνος*). Μέσω της Λατινικής (*tornare* *γυρίζω τον τροχό*) προέκυψε το γαλλικό *tourner* από όπου και το *tour*. Έτσι ο *τόρνος* επέστρεψε στην Ελληνική ως *τουρ*. Τέλος, η λέξη *γόνδολα* πάει πίσω στα Βενετσιάνικα (μεσαιωνικό ελληνικό *κοντούρα* μικρό ακτοπλοϊκό σκάφος από το ελληνικό *κοντός* και *ουρά*). Η ιταλική λέξη *gondola* ξαναγύρισε στην Ελληνική ως *γόνδολα*.²⁰²

Η γλώσσα είναι ο ισχυρότερος μεσολαβητής της συνείδησης. Κάθε λέξη έχει μικρή ή μεγάλη ηθική αξία. Δεν υπάρχουν ουδέτερες λέξεις καθώς κάθε λέξη καλύπτει ή αποκαλύπτει κάτι. Και το πιο απλό πράγμα διδάσκεται ή μαθαίνεται με τη μεσολάβηση των λέξεων.²⁰³ Η γλώσσα εκφράζει τη διάνοια του ανθρώπου, είναι απαραίτητη για τη διατήρηση της ζωής και την υπαρξιακή προαγωγή του ατόμου καθώς και για την ανάπτυξη και συντήρηση του πολιτισμού.²⁰⁴

Η γλώσσα αποτελεί σπουδαίο κεφάλαιο για κάθε λαό, καθώς αποτελεί τον εθνικό θησαυρό του. Ένα θησαυρό τον οποίο οφείλουμε να διαφυλάξουμε. Ο εθνικός μας ποιητής είχε κάνει τη χαρακτηριστική δήλωση «Μήγαρις έχω άλλο στο νου, πάρεξ ελευθερία και γλώσσα;». ²⁰⁵ Αν λοιπόν, καταφέρουμε να τη χρησιμοποιούμε σωστά, θα μπορέσουμε να γίνουμε καλύτεροι πολίτες, καλύτεροι επιστήμονες, πιο επιτυχημένοι επαγγελματίες και πολιτισμένοι άνθρωποι. Στον απολογισμό μετά από δεκάδες χρόνια καθιέρωσης της Νεοελληνικής ως επίσημης γλώσσας είναι γεγονός ότι τα κατορθώματα υπερτερούν των αδυναμιών. Επιπλέον, η Δημοτική που γράφεται σήμερα υπερτερεί από αυτή που γράφτηκε στην αρχή της μεταρρύθμισης. Οι

²⁰¹ Γ. Μπαμπινιώτης, *Η γλώσσα μας*, σ. 470

²⁰² Γ. Μπαμπινιώτης, *ό. π.*, σ. 654-655

²⁰³ Θ. Γέρον, *Η Ελληνική παιδεία*, σ. 338

²⁰⁴ Κ. Δεσποτόπουλος, *ό. π.*, σ. 175

²⁰⁵ Κ. Δεσποτόπουλος, *ό. π.*, σ. 182

προοπτικές της γλώσσας μας είναι ενθαρρυντικές, αρκεί να βάλουμε ο καθένας μας χωριστά το δικό του λιθαράκι προκειμένου να διαφυλάξουμε ένα τεράστιο έργο ζωής που είναι η Ελληνική γλώσσα. Μια γλώσσα βαθιά καλλιεργημένη και από άποψη λεξιλογίου αλλά και από άποψη συντακτικού και γραμματικής. Η ευαισθητοποίηση ,λοιπόν, όλων μας σε θέματα γλωσσικά θα πρέπει να συνδυάζεται με αρκετή δουλειά και μεγαλύτερη γλωσσική επαγρύπνηση.

Σύμφωνα με τον Έλληνα Γλωσσολόγο, Γεώργιο Μπαμπινιώτη μόνιμο πρόβλημα όλων όσοι μιλούν ή γράφουν την ελληνική γλώσσα είναι πως πρέπει να την αποκαλούν. Να την αποκαλούν Δημοτική, Νεοελληνική, Νέα Ελληνική ή απλά Ελληνική; Η πορεία της γλώσσας μας υπήρξε πολύ μεγάλη (αρχαία ελληνική γλώσσα, ελληνιστική ή αλεξανδρινή κοινή γλώσσα, μεσαιωνική Ελληνική ή βυζαντινή γλώσσα και νέα ελληνική γλώσσα). Οι γλωσσολόγοι, οι εκπαιδευτικοί και οι φιλόλογοι μπορεί να χρησιμοποιούν όλους τους όρους ανάλογα με την περίπτωση. Οι νεότεροι όμως, που δεν έχουν μνήμες του γλωσσικού ζητήματος, υιοθετούν τον όρο Ελληνική δηλώνοντας έτσι τη διαχρονικότητα της γλώσσας μιας και ο όρος Δημοτική δεν χρειάζεται πλέον.

Επίλογος

Στην παρούσα εργασία έγινε προσπάθεια να μελετηθεί η προσωπικότητα του Αδαμαντίου Κοραή, ένα μέρος από το τεράστιο έργο του καθώς και η στάση του μεγάλου στοχαστή απέναντι στο Γλωσσικό Ζήτημα, το γλωσσικό διχασμό που σημάδεψε την ελληνική κοινωνία για πολλά χρόνια. Η μορφή του Κοραή είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τον Νεοελληνικό Διαφωτισμό, την πνευματική κίνηση που ανανέωσε την εθνική ταυτότητα των Ελλήνων και οδήγησε στο σπουδαίο ιστορικό γεγονός του 19^{ου} αιώνα, την απελευθέρωση των Ελλήνων από τον τουρκικό ζυγό. Απ' την άλλη η συμβολή του στην πορεία του Γλωσσικού ζητήματος που ταλάνισε τη χώρα μας για αιώνες υπήρξε καθοριστική.

Ο Αδαμάντιος Κοραής, κύριος εκπρόσωπος του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, δραστηριοποιήθηκε κυρίως στο εξωτερικό. Η συμβολή του υπήρξε κυρίως εκπαιδευτική και αφυπνιστική. Έχοντας πραγματοποιήσει τις σπουδές του στην Ιατρική στην περίφημη σχολή του Montpellier, υπήρξε συγχρόνως βαθύς γνώστης ενός ευρέος φάσματος τομέων της επιστήμης αφήνοντας πίσω ένα σπουδαίο corpus έργων ιατρικής, γλωσσολογίας, ιστορίας, θεολογίας, κλασικής φιλολογίας και πολιτικής θεωρίας.²⁰⁶

Λίγες δεκαετίες πριν από την Επανάσταση δημιουργείται η ανάγκη για μία πραγματικά εθνική γλώσσα. Διαδίδεται η τυπογραφία και πολλαπλασιάζονται τα βιβλία. Το βασικό ερώτημα που τίθεται είναι ένα: Ποιά γλώσσα πρέπει να καλλιεργηθεί ως εθνική, γραπτή και προφορική; Αποτέλεσμα όλων αυτών είναι το γλωσσικό ζήτημα. Στο γλωσσικό πρόβλημα της εποχής σχετικά με τη γλώσσα που θα έπρεπε να γράφουν – αρχαιοπρεπές ιδίωμα ή καθομιλούμενο ιδίωμα – ο Κοραής εισηγήθηκε μια μέση λύση, δηλαδή την ομιλούμενη γλώσσα η οποία θα ήταν όμως διορθωμένη. Πιο συγκεκριμένα, πρότεινε τον καθαρισμό και τη μορφολογική διόρθωση των βαρβαρικών στοιχείων. Λέξεις όπως άρτος, οίνος, ιχθύς, χοίρος, έπρεπε να δώσουν τη θέση τους στις εξής : ψωμίον, κρασίον, ψάριον, γουρούνιον. Όπως ήταν αναμενόμενο, οι απόψεις του αυτές βρήκαν και οπαδούς και αντιπάλους. Μάλιστα σατιρίστηκε στην κωμωδία «Κορακιστικά η διόρθωσις της Ρωμαίικης γλώσσας» του Φαναριώτη Ρίζου Νερουλού.

²⁰⁶ Π. Κιτρομηλίδης, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, σ. 383

Σχετικά με την επανάσταση των Ελλήνων, κατά τον Κοραή θα έπρεπε να έρθει όταν το επίπεδο των Ελλήνων θα είχε ανεβεί ώστε να είναι σε θέση να διαχειριστούν την ελευθερία τους. Το επίτευγμά του Κοραή συνίσταται στο ότι επεξεργάστηκε μια ώριμη πολιτειακή σύνθεση ως λύση του ελληνικού προβλήματος. Το πολιτικό του όραμα αν και στηρίχτηκε στις ιδέες του δημοκρατικού κλασικισμού, δεν παραγνώρισε ποτέ τις απαιτήσεις της πραγματικότητας. Κατάλαβε πως τα αιτήματα του Διαφωτισμού θα πρέπει να προσαρμοστούν στην ελληνική πραγματικότητα.²⁰⁷ Ωστόσο, οι απόψεις του για την ελευθερία, την ανακαίνιση και τη δημοκρατία προκάλεσαν δυσφορία σε ορισμένους κύκλους. Από την μεριά της Εκκλησίας η αντίδραση μορφοποιήθηκε στους αγώνες του Πάριου (το 1798 με το έργο του Πατρική Διδασκαλία στράφηκε εναντίον της Αδελφικής Διδασκαλίας του Κοραή) εναντίον του Κοραή ενώ από τη μεριά των ευγενών ο Παναγιώτης Κοδρικάς υπήρξε μεγάλος πολέμιός του.²⁰⁸ Η καταλυτική φροντίδα του για την ελευθερία της Ελλάδας αναλώθηκε, όπως και η ζωή του, στη μοναχική προσπάθεια της νουθέτησης και του φωτισμού των Ελλήνων, μακριά από εμπλοκές σε συνωμοτικές κινήσεις, επαναστατικές οργανώσεις και ριζοσπαστικούς κύκλους.²⁰⁹

Τη δεκαετία 1975-1985 σημειώθηκαν πολύ μεγάλες αλλαγές στην ελληνική κοινωνία. Η παιδεία ήταν ο πρώτος τομέας αυτών των αλλαγών. Μαζί με την καθιέρωση της δημοτικής ως επίσημης γλώσσας του ελληνικού κράτους, καθιερώθηκε και η εννιαετής υποχρεωτική εκπαίδευση. Επιπλέον, ενισχύθηκε η επαγγελματική εκπαίδευση και κατοχυρώθηκε η δωρεάν εκπαίδευση. Με τον τρόπο αυτό αντιμετωπίστηκαν τα χρόνια προβλήματα της εκπαίδευσης, τα οποία είχαν αυξηθεί το χρονικό διάστημα της δικτατορίας.

Τέλος, δεν πρέπει να ξεχνάμε αυτό που κατάφεραν στην ελληνική γλώσσα μια ομάδα λογίων με επικεφαλής τον Αδαμάντιο Κοραή. Χάρη σε αυτούς αποδόθηκαν στα Ελληνικά πλήθος εννοιών που δηλώνονταν με ξένες λέξεις (τουρκικές, φράγκικες, ιταλικές, βενετσιάνικες). Για παράδειγμα το οχυρό αντικατέστησε τη ντάπια, η χειροβομβίδα τη γρανάτα, η συνταγή τη ρετσέτα, ο δικηγόρος το αβοκάτος, ο συμβολαιογράφος το νοτάριος, ο υπουργός το μινίστρος, το

²⁰⁷ Π. Κιτρομηλίδης, *ό. π.*, σ. 383

²⁰⁸ Κ. Θ. Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, σ. 270

²⁰⁹ Π. Κιτρομηλίδης, *Η Γαλλική Επανάσταση και η Νοτιοανατολική Ευρώπη*, σ. 115

συμβόλαιο το κοντράτο και άλλα πολλά τέτοια παραδείγματα.²¹⁰ Ανακεφαλαιώνοντας, αξίζει να γίνει ιδιαίτερη αναφορά στην άποψη του Μ. Τριανταφυλλίδη για τον Κοραή :« Ο Κοραής δεν παρουσιάστηκε μόνο γλωσσικός ρυθμιστής και αντιμέτωπος της παντοδύναμης θεωρίας του αρχαϊσμούπαρουσιάστηκε και γενικότερα σαν κριτικός της κοινωνικής, πολιτικής και εκκλησιαστικής ζωής.²¹¹

²¹⁰ Γ. Μπαμπινιώτης, *ό. π.*, σ. 381

²¹¹ Γ. Μπαμπινιώτης, *Το Γλωσσικό ζήτημα*, σ. 30-31

Πηγές και βιβλιογραφία

A. Πηγές

1. Εφημερίδες

Ο Φίλος του Νόμου, αρ. φ. 252, 15.10.1826, σ.3

2.Περιοδικά

Βαρελά Κ., «Εκπαιδευτική πολιτική», στην *Ελευθεροτυπία* (2008), σ.18

Μοσχόπουλος Γ., «Επτάνησος Πολιτεία: το πρώτο ανεξάρτητο ελληνικό κράτος» στο *Ιστορικά -Ελευθεροτυπία* (2010), σελ 9-16

3. Εγκυκλοπαίδειες – Λεξικά

Λήμμα σύνταξης «Αδαμάντιος Κοραής», στην *Εγκυκλοπαίδεια Ελληνική Πεζογραφία*, τ. 3 (1980), σ.256

Λήμμα σύνταξης «Κοραής Αδαμάντιος », στη *Νέα Δομή*, τ. 18 (1996), σ.105

4. Οπτικοακουστικά μέσα – Ντοκουμανταίρ

Φουρνάρος Σ., «Ο Κοραής και ο αγώνας της ελευθερίας 1821 » , στην ιστοσελίδα: edutv.minedu.gov.gr, διαθέσιμο στο [:https://edutv.minedu.gov.gr/index.php/istoria-2/o-korais-kai-o-agonas-tis-elftherias-1821](https://edutv.minedu.gov.gr/index.php/istoria-2/o-korais-kai-o-agonas-tis-elftherias-1821), ημερομηνία προσπέλασης 26.6.2023

5. Διαδικτυακές πηγές

Γκλαβάς Σ., «Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση», στην ιστοσελίδα : kathimerini.gr, 13.4.2021, διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/politics/561326029/i-ekpaideytiki-metarrythmisi/>, ημερομηνία προσπέλασης 27.6.2023

Κιτρομηλίδης Π., «Συζητήσεις για τη διαμόρφωση εθνικής γλώσσας στους κόλπους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού», στην ιστοσελίδα greek-language, 16.6.2010, διαθέσιμο στο https://www.greeklanguage.gr/greekLang/studies/history/thema_21/17.html, ημερομηνία προσπέλασης 28.5.2023

Κοραής Α., «Απόσπασμα από το έργο Σάλπισμα Πολεμιστήριον», στην ιστοσελίδα :ebooks.edu.gr, διαθέσιμο στο http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2188/Istoria_ST-Dimotikou_html-empl/index2_8.html, ημερομηνία προσπέλασης 3.4.2023

Κοραής Α., «Άσμα Πολεμιστήριον», στην ιστοσελίδα snhell.gr, διαθέσιμο στο : http://www.snhell.gr/anthology/content.asp?id=272&author_id=68, ημερομηνία προσπέλασης 26.6.2023

Κοραής Αδαμάντιος, στην ιστοσελίδα :aboutlibraries.gr, διαθέσιμο στο: https://www.aboutlibraries.gr/libraries/handle/20.500.12777/pro_2554, ημερομηνία προσπέλασης 20.3.2023

Λίτινα Μ., «Αδαμάντιος Κοραής :ο στοχαστής της ελευθερίας και της παιδείας των Ελλήνων», στην ιστοσελίδα : mietbookstore, διαθέσιμο στο : <https://mietbookstore.gr/adamantios-korais-o-stochastis-tis-elftherias-kai-tis-paideias-ton-ellinon/>, ημερομηνία προσπέλασης 26.4.2023

Μιχαηλίδης Ι., «Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός και 1821», στην ιστοσελίδα : eboulevard.gr, διαθέσιμο στο: <https://www.eboulevard.gr/2017/03/24/eyropaikos-diafotismos-kai-1821>, ημερομηνία προσπέλασης : 4.7.2023

Μιχαηλίδης Ι., «Ο Ιανός και ο κοσμοκαλόγερος της Επανάστασης... », στην ιστοσελίδα: livemedianews.gr, διαθέσιμο στο <https://www.livemedianews.gr/iakwbos-mixailidis-o-ianos-kai-o-kosmokalogeros-tis-epanastasis> , ημερομηνία προσπέλασης : 5.7.2023

Μπεκρή Σ., «Η διαχρονικότητα της ελληνικής γλώσσας », στην ιστοσελίδα: alfavita.gr, 30.5.2016, διαθέσιμο στο : : https://www.alfavita.gr/koinonia/188544_e-diahronikotita-tes-ellinikes-glossas, ημερομηνία προσπέλασης 27.6.2023

Μπενζαμέν Κονσταν , στην ιστοσελίδα el. Wikipedia, διαθέσιμο στο : https://el.wikipedia.org/wiki/Μπενζαμέν_Κονσταν , ημερομηνία προσπέλασης 15.6.2023

Ντίνας Κ., «Το Γλωσσικό Ζήτημα», στην ιστοσελίδα :pemptousia.gr 21.8.2015, διαθέσιμο στο <https://www.pemptousia.gr/2015/08/to-glossiko-zitima-stin-ellada/>, ημερομηνία προσπέλασης 27.6.2023

Το Προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδος , στην ιστοσελίδα foundation parliament.gr, διαθέσιμο στο : <https://foundation.parliament.gr/el/ekthesi/prosorino-politeyma-tis-ellados>, ημερομηνία προσπέλασης 25.5.2023

Φίφης Χ., «Αδαμάντιος Κοραΐς και η αφύπνιση της Ελληνικής συνείδησης », στην ιστοσελίδα : neoskosmos.com, 19.5.2020, διαθέσιμο στο : <https://neoskosmos.com/el/2020/05/19/dialogue/opinion/adamantios-korais-kai-i-afypnisi-tis-ellinikis-syneidisis/>, ημερομηνία προσπέλασης 25.6.2023

B. Βιβλιογραφία

Αγγέλου Α., *Οι λόγιοι και ο αγώνας*, Αθήνα 2021

Αθήνη Σ.– Ξούριας Γ., *Νεοελληνική Γραμματεία (1670-1830)*, Αθήνα 2015

Βακαλόπουλος Α., *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1669-1812* , τ. Δ΄, Θεσσαλονίκη 1973

Βαρμάζης Ν., *ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΪΣ (1748-1833) Ένας ανεξάντλητος κόσμος*, Θεσσαλονίκη 2020

Γέρου Θ., *Παιδεία και νεοέλληνες διανοητές*, Αθήνα 1980

Γέρου Θ., *Η Ελληνική Παιδεία*, Θεσσαλονίκη 1990

Δασκαλάκης Απ., *Ο Αδαμάντιος Κοραΐς και η ελευθερία των Ελλήνων*, Αθήνα 1965

Δασκαλάκης Απ., *Κοραΐς και Κοδρικάς: η μεγάλη φιλολογική διαμάχη των Ελλήνων (1815-1821)*, Αθήνα 1966

Δεσποτόπουλος Κ., *Φιλοσοφία και θεωρία του πολιτισμού*, Αθήνα 2001.

Δημαράς Κ. Θ., *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας 'Από τις πρώτες ρίζες ως την εποχή μας'*, Αθήνα 2000

- Δημαράς Κ. Θ., *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, Αθήνα 2007
- Δημαράς Κ. Θ., *Ο Κοραΐς και η εποχή του*, Αθήνα 1953
- Δημαράς Κ. Θ., *Νεοελληνική Επιστολογραφία*, Αθήνα 1955
- Ηλιού Φ., *Ιδεολογικές χρήσεις του Κοραϊσμού στον 20ο αιώνα*, Αθήνα 2003
- Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000 (ελληνικά γράμματα), τ.2, Αθήνα 2003
- Καλλιανιώτης Α., Κολιόπουλος Ι., Μηνάογλου Χ., Μιχαηλίδης Ι., *Ιστορία του νεότερου και σύγχρονου κόσμου, (Στ' Δημοτικού), χ. τ. , χ. χ.*
- Καραγεώργος Β., *Αδαμάντιος Κοραΐς και η Ευρώπη*, Αθήνα 1984
- Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών, *Διήμερο Κοραΐ, 29 και 30 Απριλίου 1983-Προσεγγίσεις στη γλωσσική θεωρία ,τη σκέψη και το έργο του Κοραΐ*, σ.85,129,219, 221,Αθήνα 1984
- Κιτρομηλίδης Π. Μ., *Νεοελληνικός Διαφωτισμός , οι πολιτικές και κοινωνικές ιδέες*, Αθήνα 1996
- Κιτρομιλήδης Π. Μ., *Η Γαλλική Επανάσταση και η Νοτιοανατολική Ευρώπη*, Ηράκλειο 2022
- Κοπιδάκης Μ., *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα 2015
- Κοραΐς Α., *Απάνθισμα επιστολών Αδαμαντίου Κοραΐ*, Αθήνα 1839
- Κοραΐς Α., *Αριστοτέλους Πολιτικών Τα σωζόμενα*, Παρίσι 1821
- Κοραΐς Α., *Απαντα 2- Ο Κοραΐς και το 21Πατρίδα και ελευθερία – πολιτική επιστήμη*, Αθήνα 1970
- Κοραΐς Α., *Διάλογος δύο Γραικών κατοίκων της Βενετίας όταν ήκουσαν τας λαμπράς νίκας του Αυτοκράτορος Ναπολέοντος*, Βενετία 1805
- Κοραΐς Α., *Επιστολές προς το έθνος,(Β' έκδοση)*, Αθήνα 2010
- Κοραΐς Α. – Πατριάρχης Ιεροσολύμων Άνθιμος, *Πατρική και Αδελφική Διδασκαλία*, Θεσσαλονίκη 2021

Κοραΐς Α., *Σημειώσεις εις το προσωρινόν πολίτευμα της Ελλάδος*, Αθήνα 2018

Κοραΐς Α., *Συλλογή των εις την ελληνικήν βιβλιοθήκην και τα πάρεργα προλεγομένων και τινών συγγραμμάτων του Αδαμάντιου Κοραή*, Παρίσι 1833.

Κοραΐς Α., *Υπόμνημα για την παρούσα κατάσταση του πολιτισμού στην Ελλάδα*, Αθήνα 2022

Κοραΐς Α., *Προλεγόμενα εις τας προς Τιμόθεον δύο και προς Τίτον μιαν επιστολάς του Απόστολου Παύλου : προς χρήσιν και διδασκαλίαν των αναγιγνωσκόντων αυτάς*, Αθήνα 1866

Κοκκαλιάδης Θ. Γ.– Μουτάφης Γ. Π., *Ο Αδαμάντιος Κοραΐς περί πολιτείας και δικαίου*, Χίος 2003

Κούτρας Σ., *Πειστικός Λόγος*, Αθήνα 2005

Μπαμπινιώτης Γ., *Η γλώσσα μας -180 κείμενα για τη γλώσσα*, Αθήνα 2020

Μπαμπινιώτης Γ., *Συνοπτική ιστορία της ελληνικής γλώσσας με εισαγωγή στην ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία*, Αθήνα 2002

Μπαμπινιώτης Γ., *Το γλωσσικό ζήτημα :σύγχρονες προσεγγίσεις*, Αθήνα 2011

Παντελάκι Ε., *Ο Κοραΐς και η Γραμματική*, Αθήνα 1909

Παπαρρηγόπουλος Κ., *Ιστορία του Ελληνικού έθνους 1453- 1800*, τ.18, Αθήνα 2009

Σαραντάκος Ν., *Γλώσσα μετ' εμποδίων*, Αθήνα 2007.

Τατάκης Β., *Σκούφος, Μηνιάτης, Βούλγαρης, Θεοτόκης*, Αθήνα 1953

Τριανταφυλλίδης Μ., *Σταθμοί της γλωσσικής μας ιστορίας*, Αθήνα 1937

Χιώτης Π., *Η παράδοση του Διαφωτισμού στην Ελλάδα- Η περίπτωση του Αδαμάντιου Κοραή και του Ευάγγελου Παπανούτσου*, Αθήνα 1998

Χρέπας Ι. - Κατριμπούζας Χρ., *Τα Ελληνικά μου, 'Πανδέκτης' γλωσσικών μαθημάτων*, Αθήνα, 1974

Χρήστου Α., *Από την Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου(1821) έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου (1947)*, Αθήνα 1999

Χρήστου Α., *Κωνσταντίνος Δημητρίου Σχινάς (1801-1857) Η ζωή - το έργο- η εποχή του*, Αθήνα 1998

Χρήστου Α., *Πολιτικές και κοινωνικές όψεις της Επανάστασης του 1821*, Αθήνα 2013

Χρήστου Α., *Προσεγγίσεις στη Νεότερη Ελληνική Ιστορία, Από το Ρήγα Βελεστινλή (1757-1798)έως την εμπλοκή της Ελλάδας στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο(1940-1941)*, Αθήνα 2001

Χρήστου Α., «Το εκπαιδευτικό σύστημα (1881-1910), Αιτήματα, μεταρρυθμίσεις και ελλείμματα», στην: *Ιστορία των Ελλήνων, τ.11 (2006)*, σ.484-525

Χρήστου Α., «Η παιδεία και το Πανεπιστήμιο από την εκδήλωση της Επανάστασης του 1821 έως την έναρξη του αστικού εκσυγχρονισμού του ελληνικού κράτους (1909)», στο : *Από την Επανάσταση στο Κράτος* (Κ.Ε. Μπότσιου – Σ. Ριζάς Επιμ.), Αθήνα 2021, σ. 319-347

Χρήστου Α., «Απόψεις σχετικά με την οργάνωση της εκπαίδευσης στις απαρχές της ίδρυσης του νεοελληνικού κράτους », στα *Πρακτικά του ΙΑ΄ Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου*, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 105-120

Merriman J., Μιχαηλίδης Ι. (Επιμελητής Έκδοσης), *Ιστορία της Νεότερης Ευρώπης, Από την Αναγέννηση μέχρι σήμερα*, Αθήνα 2022

Παρόρθημα

Ο Αδαμάντιος Κοραΐς και ο Ρήγας Φεραίος ανασύρουν την πληγωμένη Ελλάδα στην δημιουργία του λαϊκού ζωγράφου Θεόφιλου. (http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2188/Istoria_ST-Dimotikou_html-empl/index2_8.html)

Απόψεις του Αδαμάντιου Κοραΐ για την Ελληνική γλώσσα

Της Ελληνικής γλώσσης η απόκτησις είναι και καθ' εαυτήν δύσκολος χωρίς των δυσκολιών, τας οποίας εγέννησεν η αμεθοδεία της παραδόσεως. Αλλ' η αμοιβή των κόπων είναι ηδονή ανέκφραστος. Και ό,τι έλεγον οι γηραλέοι Τρώες περί της ωραίας Ελένης – ου νέμεσις Τρώας και ευκνήμιδας Αχαιούς τοιηδ' αμφί γυναικί πολόν χρόνον

άλγεα πάσχειν – αρμόζει πολύ περισσότερο εις το κάλλος της Ελληνικής γλώσσης. Σήμερον μάλιστα παρά ποτέ είναι χρεία να μελετάτε ταύτην την γλώσσαν, σήμερον οπόταν, αναγκαζόμενοι να μεταγλωτίζετε των Ευρωπαίων τα σοφά συγγράματα, κινδυνεύετε να γεμίσετε την κοινήν ημών διάλεκτον από ιδιωτισμούς των άλλων εθνών, να της αφαιρέσετε εξ αγνοίας όσα καλά έμφυτα έχει, και όσα δύναται να προσλάβη χωρίς βίαν από την μητέρα της την Ελληνικήν.

Ηλιοδώρου Αιθιοπικών (Επιστολή προς Αλέξανδρον Βασιλείου) σ.53(νγ)

Απόψεις του Αδαμάντιου Κοραή για την τυραννία και τους τυράννους

Ενικήσατε όχι μιαν αλλά πολλές φορές τους αγρίους τυράννους μας, και δεν αμφιβάλλω ότι και θέλετε τους αναγκάσειν να απελπισθώσι να μας υποτάξωσι και πάλιν εις τον άνομον αυτών ζυγόν. Αλλά μη τολμήσετε ακόμη να ψάλλετε τον επινίκιον ύμνον εις τον θεόν των δυνάμεων, αν δεν νικήσετε και την τυραννίαν. Η τυραννία είναι πολύ ισχυρότερος εχθρός παρά τον τύραννον. δεν είναι όμως ανίκητος.

Άπαντα Α. Κοραή, σελ.349

Όταν τυραννήται το έθνος, όλαι του έθνους αι δυνάμεις είναι κατά του έθνους. Ο τύραννος πολεμεί ακαταπαύσως τους υπηκόους του, και τους αδικεί εις τους νόμους, εις τα κτήματα, και εις την τιμήν, μην αφήνων εις αυτούς πλην μόνην την ζωηράν αίσθησιν της αθλιότητός των.

Αριστοτέλους Πολιτικών Τα Σωζόμενα (Προλεγόμενα) σελ.9

Απόψεις του Αδαμάντιου Κοραή για την εκλογή των ιερέων και για τους ιερείς γενικά

Οι πνευματικοί ούτοι ηγούμενοι, επειδή αγρυπνούν υπέρ των ψυχών ημών, και δια την αγρυπνίαν ταύτην μας παραγγέλλει η θρησκεία να πειθώμεθα εις αυτούς (Εβρ. ιγ,17), ακολουθεί, ότι χρειάζεται και εις τούτων την εκλογήν όχι ολιγωτέρα προσοχή της εκλογής των κοσμικών ηγουμένων. Πρέπει λοιπόν να εξετάζωνται αυστηρώς, πριν αξιωθώσι το αποστολικόν επάγγελμα, αν έχωσι τας αποστολικάς αρετάς, και την αναγκαίαν όλην παιδείαν εις τον εξ επαγγέλματος διδάσκαλον της ηθικής, δια να προξενήσωσι την οποίαν η πολιτεία προσμένει εξ αυτών ωφέλειαν, και να εμπνεύσωσιν εις τους πολίτας το χρεωστούμενον εις τοιούτους διδασκάλους σέβας.

(Απαντα Α. Κοραή, σελ.34)

Οι κακώς έχοντες όμως ούτοι, δια την παρελθούσαν πολυχρόνιον και κοινήν της Ελλάδος δυστυχίαν, είναι πολλοί εκ των ιερωμένων, και πλειότεροι έτι εκ της τάξεως των κοσμικών.

(Αδαμάντιου Κοραή Προλεγόμενα εις τας προς Τιμόθεον δύο και προς Τίτον μιαν επιστολάς του Απόστολου Παύλου προς χρήσιν και διδασκαλίαν των αναγιγνωσκόντων αυτάς, σελ. 4)

Απόσπασμα από το έργο «Σάλπισμα Πολεμιστήριον» του Αδαμάντιου Κοραή

«Οι Ηπειρώται ενθυμήθητε τα κατορθώματα των προγόνων σας. εσείς και παλαιά εφάνητε ανδρείοι, και σήμερον ακόμη εδείξατε με τας κατά των αγρίων Πασάδων νίκας, ότι δεν εχάσατε την προγονικήν μεγαλοψυχίαν. Οι Θεσσαλοί και Μακεδόνες ενθυμήθητε ότι οι πρόγονοι σας κατετρόπωσαν τον Δαρείον, όστις ήτον ασυγκρίτως φοβερώτερος βασιλεύς από τον σημερινόν άνανδρον και γυναικώδη τύραννον της Ελλάδος. Οι Πελοποννήσιοι και οι λοιποί Έλληνες μη λησμονήσετε τα τρόπαια , όσα κατά των βαρβάρων ανέστησαν οι προπάτορές σας. και σεις εξαιρέτως οι Μαϊνώται συλλογίσθητε ότι είσθε αίμα Σπαρτιατών. Όλοι ομού, όσοι με το λαμπρόν όνομα των Ελλήνων δοξάζεσθε, βάλετε καλά εις τον νουν σας , ότι αφ' όσας δυστυχίας δύναται να πάθη ο άνθρωπος η πλέον απαρηγόρητος είναι η δουλεία».

Κοραής. Απαντα τα πρωτότυπα έργα, επιμέλεια Γ. Βαλέτας,τόμ.Α1,σ.69.

Επιστολές Κοραή προς τους προεστώτας της Ελλάδος (10.1.1822)

Ελεύθεροι Έλληνες! Αν το βαθύ μου γήρας και η εύνοια, την οποίαν ευτύχησα να απολαύσω από πολλούς ομογενείς δικαιολογώσι τρόπον τινά την τόλμην να συμβουλευσω τους αδελφούς μου, σας παρακαλώ όμως να κρίνετε ως συμβουλήν την παρούσαν επιστολήν μου..... εις μόνα τα ελεύθερα έθνη εμπορεί να ευδαιμονήση ο πλούσιος και δυνατός, εάν μεταχειρισθή την δύναμιν και τον πλούτον εις την κοινήν των συμπολιτών ευδαιμονίαν, εάν ομονοή με τους συμπολίτας ως μ' αδελφούς, εάν υποτάσσεται μ' αυτούς εις τον ιερόν των νόμων ζυγόν , ζυγόν ελαφρόν, ως τον ζυγόν του Χριστού.

Αδαμάντιος Κοραΐς, Επιστολές προς το έθνος ,σ.19-22

Επιστολή του Τόμας Τζέφερσον στον Αδαμάντιο Κοραή, Μοντιτσέλο, Βιρτζίνια, 31 Οκτωβρίου 1823

«Κανένας λαός δεν αισθάνεται ζωηρότερη συμπάθεια από μας για τα δεινά που υποφέρουν οι συμπατριώτες σας, κανένας δεν απευθύνει στο Θεό πιο θερμές και πιο ειλικρινείς παρακλήσεις για την επιτυχία των σκοπών τους. Και πραγματικά, τίποτε άλλο παρά η κεφαλαιώδης αρχή της κυβερνήσεώς μας να μην μπλεκόμαστε στις έριδες της Ευρώπης δεν θα μπορούσε ν' αναχαιτίσει τη φιλελεύθερη νεολαία μας από το να συμμετάσχει με κάποιο τρόπο στον ιερό αυτόν αγώνα».

Α. Καλλιανιώτης, Ι. Κολιόπουλος, Χ. Μηνάογλου, Ι. Μιχαηλίδης, «Ιστορία του νεότερου και σύγχρονου κόσμου»(ΣΤ' Δημοτικού) χ. τ., χ. χ, σελ.128

Στίχοι του Τσοπανάκου αφιερωμένοι στον Αδαμάντιο Κοραή

Πλέον δεν έμεινεν ελπίς,

Καθώς το γράφ' ο Κοραΐς,

Κάλλια θάνατος και βία,

Κι όχι πλέον τυραννία.

Άλκης Αγγέλου , Οι Λόγιοι και ο Αγώνας ,σ.91

Γιάννης Ψυχάρης (' Πρόλογος ' στο Ταξίδι μου)

Πρέπει να σπουδάσωμε καλύτερα την αρχαία για να καταλάβωμε την ιστορική αξία της δημοτικής [...]

Γράφω την κοινή γλώσσα του λαού . όταν η δημοτική μας δεν έχει μια λέξη που μας χρειάζεται, παίρνω τη λέξη από την αρχαία και προσπαθώ να την ταιριάζω με τη γραμματική του λαού.

Ιστορία της Ελληνικής γλώσσας ,σ.326

Γ. Χατζιδάκης, «Περί της επιστημονικής ανάγκης ενός λεξικού της ελληνικής γλώσσας»

Η όλη ελληνική γλώσσα παραβάλλεται προς αρχαίον πολυσύνθετον μέγαρον όπερ, από των αρχαίων χρόνων όρθιον ιστάμενον, μεταρρυθμίσεις μόνον τινάς κατά τας εκάστοτε ανάγκας υφίστατο, εν τω συνόλω όμως το αρχαίον σχέδιον, ήτοι η κλίσις και αι λέξεις, διετηρήθη καλώς. Πάσα δη άρα μελέτη δεν δύναται να γένηται άλλως ή ως σύνολον και πάσα άλλη εξέτασις δεν δύναται άλλως ή ως μεθοδικόν σφάλμα να χαρακτηρισθή.

(Ιστορία της Ελληνικής γλώσσας ,σ.327)

Οι μεγάλες μεταρρυθμίσεις στην εκπαίδευση που υιοθέτησε η κυβέρνηση Καραμανλή με υπουργό Παιδείας τον Γεώργιο Ράλλη και τον Ξενοφώντα Ζολώτα (δεξιά στη φωτογραφία) έλυσαν οριστικά το γλωσσικό ζήτημα που ταλάνισε την Ελλάδα επί πολλές δεκαετίες.

(<https://www.kathimerini.gr/politics/561326029/i-ekpaideytiki-metarrythmisi/>)

ΓΡΑΦΕΙΑ - ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ - ΠΙΣΤΩΤΗΡΙΑ
ΟΔΟΣ ΣΥΣΣΕΥΣΕΩΣ 57 ΑΘΗΝΑΙ (Τ.Τ. 103)
ΤΗΛΕΦΩΝ.: 546.511, 598.515, ΤΕΛΕΦΩΝ.: 61.4877
ΤΗΛΕΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΕΥΣΙΣ: «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ»

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

ΤΙΜΗ ΕΚΔΟΣΗΣ ΦΥΛΑΚΙΩ ΘΕΣΑΛΙΑΣ 3
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΔΙΕΥΚΕΛΙΣΜΟΝ ΑΣ. 1.000
ΑΕΡΟΠΟΡΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ: ΕΥΡΩΠΗΣ 8 98
ΕΞΩΤΕΡΩΝ: ΑΛΛΗ ΤΑΚΤΑΡΟΜΕΤΙΣΤΕ: 4 70

ΕΤΟΣ: ΗΜΕΡΗΣΙΟΝ ΤΙΜΟΝ ΑΠΟΦ. 17163

ΑΘΗΝΑΙ ΤΕΤΑΡΤΗ 28 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1976

ΙΣΤΙΟΤΕ: ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΥΤ. ΒΑΚΑΟΣ

Αποφάσεις χθεσινής συσκέψεως υπό την προεδρία του κ. Καραμανλή

ΚΑΤΑΡΓΟΥΝΤΑΙ ΟΙ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΣΤΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ ΑΠΟ ΤΟ 1980

Καθερώνεται

η δημοτική ε' βαθμίδα

της Βαθμίδας

Θεσπιάται μέτρα για την Παιδεία ελάττωσαν κατά την χθεσινή σύσκεψη που πραγματοποιήθηκε από τον υπουργό Παιδείας και την προεδρία του πρωθυπουργού κ. Καραμανλή.

Τα μέτρα αυτά θα ενοργανωθούν άμεσα με σκοπό την υλοποίηση των αποφάσεων, οι οποίες λαμβάνονται από την χθεσινή σύσκεψη, η οποία πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα στις 27 Ιανουαρίου.

Ειδικότερα, κρίθηκε ότι είναι απαραίτητο να ληφθούν μέτρα για την αντιμετώπιση του προβλήματος της ανεπάρκειας των εκπαιδευτικών, η οποία αποτελεί σημαντικό εμπόδιο στην ανάπτυξη της Παιδείας.

Από την χθεσινή σύσκεψη προέκυψε η απόφαση να καταργηθούν οι εισαγωγικές εξετάσεις στα πανεπιστήμια από το 1980, να καθιερωθεί η δημοτική ε' βαθμίδα και να ενισχυθεί η επαγγελματική εκπαίδευση.

Οι αποφάσεις αυτές, που λαμβάνονται με σκοπό την αντιμετώπιση των προβλημάτων της Παιδείας, αποτελούν σημαντικό βήμα στην προσπάθεια της κυβέρνησης Καραμανλή να αναδιοργανώσει το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας.

Από την χθεσινή σύσκεψη που πραγματοποιήθηκε από τον υπουργό Παιδείας και την προεδρία του πρωθυπουργού κ. Καραμανλή, προέκυψε η απόφαση να καταργηθούν οι εισαγωγικές εξετάσεις στα πανεπιστήμια από το 1980, να καθιερωθεί η δημοτική ε' βαθμίδα και να ενισχυθεί η επαγγελματική εκπαίδευση.

1,50 δρχ. αύξηση στα εισιτήρια των αστικών συγκοινωνιών
ΑΠΟ 1 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1 ΔΡΧ. ΚΑΙ ΑΠΟ 1 ΙΟΥΝΙΟΥ 50 Λ. - 50 Λ. ΤΟ ΦΩΜΙ

Στις 28 Ιανουαρίου, η Επιτροπή Κοινωνικών Υποθέσεων της Βουλής αποφάσισε να αυξηθούν τα εισιτήρια των αστικών συγκοινωνιών. Η αύξηση θα είναι 1,50 δραχμές για τα εισιτήρια που ισχύουν από τον Φεβρουάριο του 1976 και 50 λεπτά για τα εισιτήρια που ισχύουν από τον Ιούνιο του 1976.

ΟΠΩΣ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΕΙ Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΚΡΕΣΣΟΥ

Ο Σάκης, ο Χουσεΐν και ο Μομπούτου πράκτορες της CIA!

ΚΑΙ ΠΟΛΛΟΙ ΑΛΟΙ ΞΕΝΟΙ ΗΓΕΤΕΣ ΥΠΗΡΞΑΝ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΤΗΣ

ΟΥΑΣΙΓΚΤΟΝ (18 Ιαν. Υμπ.). - Ο βασιλιάς της Ιορδανίας Χουσεΐν, ο Σάκης της Παρθίας και ο πρόεδρος του Ζαΐρ Μομπούτου, έθεσαν συνεργάτες της CIA, σύμφωνα με την έκθεση για τις δραστηριότητες της αμερικανικής υπηρεσίας που συνέταξε η ειδική επιτροπή του Κογκρέσου.

Το έγγραφο εφέδωσε κατά την συνεδρίαση ορισμένων μελών της επιτροπής, η οποία αποτελείται από τους κ. Σάιμον Ντιξον και κ. Τζορτζ Μπέρνιερς, οι οποίοι είναι μέλη του Κογκρέσου.

Η έκθεση αναφέρει ότι ο βασιλιάς Χουσεΐν της Ιορδανίας και ο πρόεδρος Μομπούτου του Ζαΐρ, καθώς και ο Σάκης της Παρθίας, ήταν συνεργάτες της CIA κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960.

Οι πληροφορίες αυτές προέρχουν από την έκθεση της επιτροπής, η οποία δημοσιεύεται σήμερα.

Η έκθεση αναφέρει επίσης ότι ο βασιλιάς Χουσεΐν της Ιορδανίας και ο πρόεδρος Μομπούτου του Ζαΐρ, καθώς και ο Σάκης της Παρθίας, ήταν συνεργάτες της CIA κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960.

Οι πληροφορίες αυτές προέρχουν από την έκθεση της επιτροπής, η οποία δημοσιεύεται σήμερα.

Η έκθεση αναφέρει επίσης ότι ο βασιλιάς Χουσεΐν της Ιορδανίας και ο πρόεδρος Μομπούτου του Ζαΐρ, καθώς και ο Σάκης της Παρθίας, ήταν συνεργάτες της CIA κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960.

Οι πληροφορίες αυτές προέρχουν από την έκθεση της επιτροπής, η οποία δημοσιεύεται σήμερα.

Καθερώνεται η δημοτική σε όλες τις βαθμίδες στις 28-1-1976

(<https://www.kathimerini.gr/politics/561326029/i-ekpaideytiki-metarrythmisi/>)

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία παρουσιάζεται η ζωή, το έργο και κυρίως η στάση απέναντι στο γλωσσικό ζήτημα, του κύριου εκπροσώπου του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, του Αδαμάντιου Κοραή. Πρόκειται για έναν μεγάλο πατριώτη ο οποίος αφιέρωσε ολόκληρη τη ζωή και το έργο του στην πνευματική και εθνική αναγέννηση των υπόδουλων Ελλήνων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τα ποιήματά του Σάλπισμα Πολεμιστήριον και Άσμα Πολεμιστήριον με τα οποία προσπάθησε να ενισχύσει την αγωνιστική διάθεση των Ελλήνων. Η στάση του απέναντι στο γλωσσικό ζήτημα υπήρξε εξίσου σημαντική καθώς με τη «μέση οδό» του προσπάθησε να δώσει λύση σε ένα θέμα που θεωρούσε εθνική υπόθεση.